

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กต้นแบบในอุดมคติแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาศูนย์เด็กเล็ก ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเสนอผลการศึกษาตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดในการพัฒนาเด็ก
2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. การจัดบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ
5. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดในการพัฒนาเด็ก

เด็กเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเด็กคือผู้สืบทอดทุกสิ่งทุกอย่างของสังคมมนุษย์ การวางรากฐานให้แก่เด็กที่มั่นคงเป็นเสมือนการทำงานของวิศวกรในการวางรากฐานสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ที่จะต้องอยู่คู่กับสังคมเพื่อรองรับการใช้งานต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยในการสร้างเด็กให้กับสังคมอนาคตนั้น จะต้องเริ่มต้นโดยเร็วที่สุดตั้งแต่วัยแรกเริ่มหรือที่เรียกว่าเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งของวัยอื่น ๆ ผ่านการให้เด็กได้มีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาครบทุกด้านอย่างเหมาะสม ตามระดับวัย

1.1 ความหมายของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่มีอายุอยู่ระหว่าง แรกเกิดถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรืออยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546:5) และเข้ารับบริการการศึกษาในสถานบริการสำหรับเด็กระดับปฐมวัยที่เปิดให้บริการในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

1.2 ประเภทของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาในสถานพัฒนาเด็กหลากหลายประเภทและสังกัด ขึ้นอยู่กับเหตุผลและความต้องการของครอบครัวซึ่งมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป สถานพัฒนาเด็กที่

เปิดดำเนินงานเพื่อทำหน้าที่พัฒนาเด็ก มีชื่อเรียกที่คุ้นเคยกันโดยทั่วไป ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็ก ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์โภชนาการ หรือศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน และอีกลักษณะหนึ่งคือ โรงเรียนอนุบาล ในการดำเนินงานของสถานพัฒนาเด็กแต่ละสังกัดดำเนินงานภายใต้แนวนโยบาย และเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม เป้าหมาย การให้บริการที่เป็นเป้าหมายร่วมกันที่สำคัญที่สุดนั้น คือ เป้าหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยครอบคลุมทุกด้านนั่นเอง

กฤษยา ดันติผลาชีวะ (2543: 19–20) และอุดมศักดิ์ กุลพิจิตร (2544: 17–18) ได้แบ่งประเภทของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ประเภทของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

หน่วยงาน	ผู้ดำเนินการ	ประเภท
1. กระทรวงสาธารณสุข	- กรมอนามัย - วิทยาลัยพยาบาล , โรงพยาบาล	- ศูนย์โภชนาการเด็ก - ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน
2. กระทรวงศึกษาธิการ	- มหาวิทยาลัย - วัด - เขตพื้นที่การศึกษา	- โรงเรียนสาธิต , ศูนย์เด็กเล็ก - ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ - โรงเรียนอนุบาล / ชั้นอนุบาล
3. กระทรวงมหาดไทย	- องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม	- กองส่งเสริมเด็กและบุคคลวัยรุ่น - กองนิคมสร้างตนเอง - กองสงเคราะห์ชาวเขา - กองบริการชุมชน	- สถานรับเลี้ยงเด็ก - สถานสงเคราะห์เด็ก - สถานรับเลี้ยงเด็ก
5. กระทรวงกลาโหม	- กองทัพเรือ - กองทัพบก - กองทัพอากาศ	- สถานรับเลี้ยงเด็ก
6. สำนักงานกฤษฎามนตรี	- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ - กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน	- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
7. องค์กรเอกชน	- สมาคมสตรีอุดมศึกษา - สมาคมสตรีไทย	- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ตาราง 1 (ต่อ) ประเภทของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

หน่วยงาน	ผู้ดำเนินการ	ประเภท
	- สมาคม วาย.ดับบลิว.ซี.เอ - มูลนิธิเด็ก , มูลนิธิเด็กอ่อน ฯลฯ	- สถานเลี้ยงเด็ก - สถานรับเลี้ยงเด็ก ฯลฯ

ที่มา : กุลยา ตันติผลาชีวะ (2543: 19 – 20) และอุดมลักษณ์ กุลพิตร (2544: 17 – 18)

จากตารางที่ 1 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า มีหน่วยงาน ระดับกระทรวง กรม กอง สำนักงานและเทียบเท่าของรัฐบาลและหน่วยงานของเอกชนที่รับผิดชอบจัดการศึกษาปฐมวัยโดยแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็กและโรงเรียนอนุบาล เปิดให้บริการแก่เด็กกระจายอยู่ในพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของหน่วยงาน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ

1.3 นโยบายการพัฒนาเด็ก

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้คนมีความรู้และคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จะช่วยให้อยู่รอดในโลกได้ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมส่วนรวม (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2545 อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550:1) จากพระราชดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การศึกษา คือ เครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประเทศชาติ จึงปรากฏเป็นบทบัญญัติไว้ในกฎหมายทางการศึกษาอีกหลายฉบับ และเป็นแนวนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อีกหลายหน่วยงานที่กำหนดไว้ในทิศทางที่เป็นไปในทำนองเดียวกันดังจะนำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1.4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็ก (กรมอนามัย, 2546 : 1) ดังปรากฏในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 30 ให้เด็กมีฐานะเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมในการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

มาตรา 43 ให้เด็กทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาตรา 53 คุ้มครองถึงเด็กที่ไม่มีผู้ดูแลให้ได้รับการเลี้ยงดูและศึกษาอบรมจากรัฐ

1.5 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 5) ได้กล่าวถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

หมวด 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

1.6 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศใช้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the rights of the child) ในปีพุทธศักราช 2532 โดยประเทศไทยลงนามในภาคยานุวัติสารรับอนุสัญญา เมื่อ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 มีสาระที่แสดงถึงการมุ่งปกป้องและส่งเสริมเด็กในฐานะของบุคคลที่มีคุณค่าสำคัญส่งผลให้ประเทศที่ลงนามในอนุสัญญา จะต้องปกป้องและส่งเสริมสิทธิพื้นฐานของเด็ก 4 ประการด้วยกัน คือ (กรมอนามัย, 2547 : 1)

6.1.1 สิทธิในการอยู่รอด ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับบริการด้านสาธารณสุข สิทธิที่จะได้รับการจดทะเบียน และมีชื่อทันทีตั้งแต่เกิด

6.1.2 สิทธิในการได้รับการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและอารมณ์

6.1.3 สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง ได้แก่ การคุ้มครองจากการทำร้าย ทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง การแสวงหาผลประโยชน์ การลักพา ฯลฯ

6.1.4 สิทธิในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การแสดงความคิดเห็น การได้รับข้อมูลข่าวสาร การแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของเด็ก รวมถึงการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หนังสืออื่น ๆ เพื่อเด็ก

1.7 ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย

จากการที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในปี พุทธศักราช 2532 ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศภาคีสมาชิกของสหประชาชาติ ได้นำเอาอนุสัญญาดังกล่าวไปจัดทำเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กไทย และประกาศใช้ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย ในปีพุทธศักราช 2533 โดยกำหนดให้ใช้เป็นเกณฑ์เพื่อการพัฒนาเด็กไทยภายใต้แนวคิด “สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก(สพด.)” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537:4) อันเป็นเสมือนแนวทางที่ต้องดำเนินการปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลร่วมกัน สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก ทั้ง 7 ประการ มีดังนี้

1.7.1 ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความต้องการด้านอาหาร การติดตามเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโต และพัฒนาการ การได้รับภูมิคุ้มกันโรค การได้รับการรักษาพยาบาล การให้บริการดูแลเด็ก รวมทั้งที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

1.7.2 ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งการพักผ่อนและนันทนาการ

1.7.3 ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม ให้สอดคล้องกับศักยภาพของเด็ก

1.7.4 ความต้องการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้มีความรู้ ความคิด ความริเริ่ม และสามารถสร้างแบบแผนชีวิตที่ดีงามได้

1.7.5 ความต้องการด้านวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งศีลธรรม และศาสนา

1.7.6 ความต้องการในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ รวมทั้งบริการฝึกอบรมจากรัฐ และจากผู้มีประสบการณ์

1.7.7 ความต้องการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ในเรื่องการเมืองการปกครองและการตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมาย

จากแนวคิดหลักกรในการพัฒนาเด็กของหน่วยงาน องค์การและคณะบุคคลดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ ล้วนมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญโดยแสดงจุดยืนอันมั่นคงสอดคล้องประสานกันทุกส่วนในการพัฒนาเด็ก มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้วยการจัดบริการที่ครอบคลุม เพื่อให้เด็กได้รับสิทธิและโอกาสในการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ภายใต้ความรับผิดชอบขององค์กร และบุคคลผู้เกี่ยวข้องในบริบทของสังคมท้องถิ่นและสังคมโลก โดยให้รอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ ได้รับศักดิ์ศรีและสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นคนที่มีมาแต่กำเนิด เฉกเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

1.8 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเด็ก

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 3-5) ได้กำหนดแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาเด็กปฐมวัยไว้ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และกำหนดไว้เป็นหลักการในการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยนำเสนอไว้ 4 แนวคิด ดังต่อไปนี้

1.8.1 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก พัฒนาการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงเริ่มตั้งแต่วินาทีต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัย โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี

พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก อาทิพัฒนาการทางร่างกาย มีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อน หรือพัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางบุคลิกภาพ อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดีถ้าในแต่ละช่วงอายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิด มีโอกาสช่วยเหลือตนเอง ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้อย่างรอบ ๆ ตนเอง

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก เป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าใจเด็ก สามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น

1.8.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดี ถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่นและปลอดภัย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

1.8.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้จักสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่นเด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นหนทางที่เด็กจะสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ จากสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นและกับธรรมชาติรอบตัว

1.8.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป ผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และ

พัฒนาการของเด็กแต่ละคน ต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่น มีความสุข

จากแนวคิดพื้นฐานข้างต้น กรมวิชาการได้นำมากำหนดเป็นปรัชญาในการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 :3-5)

1.9 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย มีหลักการตามที่กรมวิชาการ (2546: 5-7) ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

1.9.1 การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็ก โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่ และประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะได้รับต้องมีความหมายกับตัวเด็ก เป็นหลักสูตรที่ให้โอกาสทั้งเด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส และเด็กพิเศษ ได้พัฒนา รวมทั้งยอมรับในวัฒนธรรมและภาษาของเด็ก พัฒนาเด็กให้รู้สึกเป็นสุขในปัจจุบัน มิใช่เพียงเพื่อเตรียมเด็กสำหรับอนาคตข้างหน้าเท่านั้น

1.9.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ใน สภาพที่สนองความต้องการ ความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ผู้สอนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลายไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย ให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และโลกที่เด็กอาศัยอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นเสมือนสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กแต่ละคนที่จะเรียนรู้และสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษากับเด็กปฐมวัย

1.9.3 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ผู้สอนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอย่างมาก ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการจัดสภาพแวดล้อม ประสบการณ์และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กที่ผู้สอนและเด็กมีส่วนร่วมที่จะริเริ่มทั้ง 2 ฝ่าย โดยผู้สอนจะเป็นผู้สนับสนุน ชี้แนะ และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ส่วนเด็กเป็นผู้ลงมือกระทำ เรียนรู้ และค้นพบด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้สอนจะต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแลรับผิดชอบ ก่อน เพื่อจะได้วางแผน สร้างสภาพแวดล้อม และจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้สอนต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ปรับปรุง ใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเด็ก

1.9.4 การบูรณาการการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม หนึ่งกิจกรรมเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ ดังนั้น เป็นหน้าที่ของผู้สอนจะต้องวางแผนการจัดประสบการณ์ในแต่ละวันให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลายกิจกรรม หลากหลายทักษะ หลากหลายประสบการณ์สำคัญ อย่างเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้

1.9.5 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินเด็กปฐมวัยยึดวิธีการสังเกตเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนจะต้องสังเกตและประเมินทั้งการสอนของตนและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กว่าได้บรรลุตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลที่ได้จากการสังเกตพัฒนาการจากข้อมูลเชิงบรรยาย จากการรวบรวมผลงาน การแสดงออกในสภาพที่เป็นจริง ข้อมูลจากครอบครัวของเด็ก ตลอดจนการที่เด็กประเมินตนเองหรือผลงานสามารถบอกได้ว่าเด็กเกิดการเรียนรู้และมีความก้าวหน้าเพียงใด ข้อมูลจากการประเมินพัฒนาการจะช่วยผู้สอนในการวางแผนการจัดกิจกรรม จึงให้เห็นความต้องการพิเศษของเด็กแต่ละคน ใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารกับพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็ก และขณะเดียวกันยังใช้ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้กับเด็กในวัยนี้ได้อีกด้วย

1.9.6 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโตขึ้นมา ผู้สอน พ่อแม่ และผู้ปกครองของเด็กจะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องยอมรับและร่วมมือกันรับผิดชอบ หรือถือเป็นหุ้นส่วนที่จะต้องช่วยกันพัฒนาเด็กให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ดังนั้น ผู้สอนจึงมิใช่จะแลกเปลี่ยนความรู้กับพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเท่านั้น แต่จะต้องให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าให้พ่อ

แม่ ผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเนื้อหาหลักสูตรตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงหลักการจัดที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

จากแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยที่สำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กที่มีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ชี้ให้เห็นว่าเด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเองในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิสระเอื้อต่อการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมบูรณาการให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคน โดยถือว่าการเล่นอย่างมีจุดหมายเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก และแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน (กระทรวงศึกษาธิการ 2546: 5-7) ในการพัฒนาเด็ก จึงต้องพิจารณาแนวคิดที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วนทุกด้าน เพื่อให้สามารถนำไปบูรณาการในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เป็นไปตามแนวคิด นโยบาย กฎหมายทางการศึกษา อนุสัญญาและปฏิญญา ตลอดจนปรัชญาและหลักการที่หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้กำหนดไว้แล้วอย่างเป็นระบบและประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายได้รับทราบแล้วอย่างกว้างขวาง ผ่านเอกสารสิ่งพิมพ์หรือในลักษณะอื่นนอกเหนือจากนั้น

2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การพัฒนาหน่วยงานทางสังคมใดใดในโลกไร้พรมแดนเช่นปัจจุบัน โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีบุคคลหลายฝ่ายต้องมาพบปะกันเพื่อผลประโยชน์และเป้าหมายร่วมกัน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กย่อมหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อม นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับใดระดับหนึ่งระหว่างบุคคลผู้มีผลประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ เพื่อให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์ มีระบบ มีทิศทางที่ชัดเจน องค์กรที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงควรให้ความสำคัญต่อกระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่สามารถเปิดกว้างให้ทุกฝ่ายได้พัฒนาศักยภาพ และความสามารถในการค้นหาทุนเดิมในการมีส่วนร่วมของตน และนำออกมาหลอมรวมกัน เพื่อใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคลอย่างอิสระและเต็มความสามารถ

2.1 กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.1.1 ความหมายของกระบวนทัศน์

กระบวนทัศน์ (paradigm) หมายถึง วิธีคิดที่แปลกใหม่ ฉายให้เห็นถึงกระบวนที่จะก้าวเดินไปอย่างเป็นขั้นตอน สามารถคาดคะเนหรือเล็งผลลัพธ์ที่จะบังเกิดตามมาได้ชัดเจนอันจะนำสู่การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการค้นหาคำความรู้ และนำความรู้ที่ได้สั่งสมของชุมชน มาจัดการแก้ไขปัญหาของแต่ละชุมชน (อรุณี เวียงแสงและคณะ, 2548:2)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนด้านวิธีการคิดที่แปลกใหม่ ฉายให้เห็นถึงกระบวนการในการก้าวเดินไปอย่างมีระบบ มีขั้นตอนในการนำความรู้ในตัวของแต่ละบุคคล ผสมกับองค์ความรู้จากภายนอก เข้ามาร่วมกัน เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาอย่างมีความหวัง สามารถเล็งเห็นผลที่จะได้รับอันเป็นความสำเร็จร่วมกันได้อย่างชัดเจน

2.2. เป้าหมายของการพัฒนา

การพัฒนาในปัจจุบัน เน้นการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพของตน และสามารถก่อตั้งองค์กรที่เป็นเจ้าของร่วมกันให้มีความเข้มแข็ง ดังที่อภิชาต พันธเสน (อ้างใน อรุณี เวียงแสงและคณะ, 2548:2) ได้กล่าวถึงเป้าหมายการพัฒนาว่า ควรเน้นที่การเพิ่มและพัฒนาศักยภาพและความสามารถของบุคคล เพื่อให้สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาของเขาได้ด้วยตัวของเขาเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่ากระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาในปัจจุบันเป็นการพัฒนาโดยเอาเป้าหมายของงานมาเป็นตัวตั้งของความสำเร็จและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้บุคคลได้ค้นพบศักยภาพของตน และใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ไข เยียวยา สร้างสรรค์พัฒนางานโดยสอดคล้องกับสภาพปัญหาของตน ช่วยให้บุคคลพัฒนาศักยภาพในการเป็นสมาชิกของชุมชนที่เข้มแข็งและสร้างเสริมให้ชุมชน มีความเข้มแข็งอันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาที่จริง ยังยืนตลอดไปสำหรับหน่วยงานของตน

2.3 แนวทางการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่แบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะนำเสนอต่อไปนี้วิเคราะห์จากพื้นฐานด้านการพัฒนาสังคม ของอรุณี เวียงแสงและคณะ(2548: 4) ที่ได้อธิบายถึงจุดก่อเกิดของการพัฒนาตามแนวทางของยุค สังคมอุตสาหกรรม ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2552 – 2529) ที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อสังคมอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาที่แปรเปลี่ยนไปเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถผลิตเพื่อเป็นการช่วยเหลือตนเองมากกว่าพึ่งพาผู้อื่น จึงต้องชวนขยายที่จะมีการรวมตัว เพื่อเรียนรู้การผลิต และปรับปรุงการทำงาน

ด้านการผลิต การมีส่วนร่วมจึงก่อตัวขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาการผลิตของตนเอง นับเป็นการเริ่มต้นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมทางสังคมที่เริ่มจากวงการอุตสาหกรรมและขยายสู่วงการอื่น ๆ สืบเนื่องตามมา

2.2.3 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาการมีส่วนร่วม

อรุณี เวียงแสง และคณะ(2548 :10-12) เสนอแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนา การมีส่วนร่วมไว้เป็น 5 ประการดังนี้

2.2.3.1 เชื้อมั่นและเคารพ ในศักดิ์ศรีความเป็นคน ว่าเป็นผู้มีความสามารถในการคิดได้ เรียนรู้ได้จากสภาพแวดล้อม ย่อมสามารถเผชิญกับ เงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ และดำรงตนอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

2.2.3.2 เชื้อมั่นในศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ว่าสามารถจัดระบบโครงสร้างภายในสังคมของตนเองได้ เช่น การอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน หรือพัฒนาปรับปรุง สภาพแวดล้อมที่ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สั่งสมมานาน

2.2.3.3 เชื้อมั่นในความร่วมมือและยอมรับในความหลากหลายทางความคิด โดยที่ปัญหาในชุมชน มักมีความซับซ้อน ผูกโยงระหว่างกัน จำเป็นต้องอาศัยความคิดและการผนึกความคิด ของคนหลายฝ่าย โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและสร้างสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาในชุมชนและสังคมของตนในลักษณะของการใช้มุมมองที่แตกต่างกันออกไป

2.2.3.4 เชื้อมั่นในแนวทางการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างคนและทรัพยากรธรรมชาติ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง มุ่งพัฒนาคนให้มีความสามารถ พัฒนาความรู้และทักษะที่เอื้อต่อการบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน 4 อย่างพอเพียง พอประมาณและมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวถึงอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้

2.2.3.5 การทำงานพัฒนา แบบมีส่วนร่วมโดยต่อเนื่อง การทำงานพัฒนาต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมเพื่อให้บุคคลได้ทำความเข้าใจกับความสามารถและปัญญาของตน และพยายาม แสดงศักยภาพ ตามความถนัดของตน เพื่อนำไปบูรณาการกับศักยภาพของผู้อื่น และร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการระดมความคิด อุทิศแรงงาน ประสานประโยชน์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวความคิดการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่นั้น เป็นการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเหตุผลของการนำทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเห็นว่า บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นคนที่มีความคิดและคิดเป็น มีศักยภาพในการกระทำหากมีโอกาสได้ปฏิบัติ การคิดที่หลากหลายแง่มุมให้ประโยชน์มากกว่าเพราะจะช่วยอุดช่องโหว่ที่ปรากฏ

ขึ้นได้และในการพัฒนานั้นต้องเปิดโอกาสให้คนเป็นศูนย์กลาง เพราะคนมีพลังในการขับเคลื่อนที่ดีที่สุด โดยเฉพาะเมื่อนำพลังนั้นมาประสานกันในทางบูรณาการ และนำสู่การปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ และมีเหตุผล ย่อมบังเกิดผลดี มีความสมบูรณ์ด้วยความมุ่งมั่นของคน

2.3 การมีส่วนร่วม

ด้วยเหตุที่ แนวคิดใหม่ของการพัฒนา มุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่แผ่คลุมไปทั่วทุกกิจกรรมของสังคมปัจจุบัน ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงการมีส่วนร่วม ซึ่งจะ เป็นกระบวนการหลักอันสำคัญที่ใช้ขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีรายละเอียดครอบคลุมทุกส่วนดังนี้

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) เป็นคำที่ถูกนำมาใช้ในกิจกรรมพัฒนาในทุกวงการ เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ได้มีผู้ให้นิยามของคำว่า การมีส่วนร่วมหลายท่านดังนี้

สุนทรี (ศิลปพัฒน์) พรหมเมศและผจงจิตต์ อริคมน์นทะ (2525: 181) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการใดกิจการหนึ่งของหมู่คณะที่บุคคลมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ด้วยกับการทำงานเป็นหมู่คณะนั้น

อุทัย บุญประเสริฐ(2542: 87) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตัดสินใจในกิจการใดใด ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน

นิคม แสงผัด(2540: 7) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน การเสียสละทรัพย์ แรงงาน การร่วมปฏิบัติตามโครงการ หรือ กิจกรรม

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ารวดเร็วกว่าที่ควรจะเป็น เพราะเป็นสิ่งที่มาจากการตัดสินใจ การได้ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และ ประเมินผลประโยชน์ร่วมกันของคณะบุคคล ช่วยให้บุคคลมีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการกับเรื่องราว หรือปัญหาของตนเอง มีโอกาสจัดการและควบคุมกระบวนการในการ ใช้ทรัพยากรและปัจจัยที่มีอยู่เป็นทุนเดิมของตนในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิด คุณภาพชีวิตและการดำเนินสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสร้างสรรค์และเป็นสุข

2.3.2 การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะจัดโดยหน่วยงานใดก็ตาม ต้องดำเนินงาน ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ในด้านการมีส่วนร่วมนั้นได้กล่าวถึง ไว้ในหมวดและมาตราต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ,2544 : 9-12)

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 24 (6) สถานศึกษาต้องประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา และผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยสถานศึกษาจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 29 สถานศึกษาต้องร่วมมือกับครอบครัว ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนสภาพการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา 38 (2) ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน...ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

กล่าวได้ว่าในการจัดการศึกษานั้น ต้องมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับบิดามารดา เพื่อร่วมกันจัดการเรียนรู้ทั้งในแง่ของการพัฒนา ครอบครัว และชุมชนให้มีความรู้ และนำความรู้ที่กลับมาพินิจคำนึงร่วมกันในการจัดการศึกษา และการรับบริการด้านทรัพยากรเพื่อการศึกษาจากครอบครัวและชุมชนตามความจำเป็นและเป็นไปได้

2.3.3 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม มีการพัฒนารูปแบบแนวปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่องมานานจนเกิดเป็นทฤษฎีหรือเกิดการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่หลากหลายดังที่สนอง เครือมาก (2543: 19-20) อธิบายไว้สรุปได้ดังนี้

2.3.3.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์

ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการจัดการกระทำกับแรงจูงใจและบุคลิกภาพ ของคนในองค์กร ซึ่งสามารถวิเคราะห์พื้นฐานของทฤษฎีและความเชื่อของแต่ละทฤษฎีได้ดังนี้

1. ทฤษฎี Needs Hierarchy ของ มาสโลว์ (Maslow)

ทฤษฎีนี้ เชื่อว่าผู้บริหารต้องจัดการเพื่อสร้างแรงจูงใจให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในองค์กร จึงจะกระตุ้นการขับเคลื่อนงานได้

2. ทฤษฎี Motivation – Hygiene ของเฮิร์ตซ์เบิร์กและคณะ (Hertzberg and Snyderman)

ทฤษฎีนี้กล่าวว่าไว้ว่า แรงกระตุ้นที่สามารถทำให้คนทำงานมี 6 ประการ ซึ่งผู้บริหารต้องทำงานเพื่อสร้างแรงกระตุ้นของบุคคล ให้เกิดแรงขับสู่เป้าหมายเหล่านั้นได้แก่ ความสำเร็จ ความมีชื่อเสียง ความก้าวหน้า ความพอใจในงาน ความรับผิดชอบ และการพัฒนาตนเอง เมื่อคนบรรลุซึ่งแรงกระตุ้น ย่อมทำให้งานมีการขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จได้

3. ทฤษฎี The Need for Achievement ของ แมกเชลล์แลนด์ (McClelland)

ทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานว่า คนตั้งใจทำงานเพราะต้องการความสำเร็จ

4. ทฤษฎีบุคลิกภาพ ของ คริส (Chris Argyris)

ทฤษฎีนี้วิเคราะห์บุคลิกภาพของคนในองค์กรไว้ว่า บุคคลที่บรรลุ นิติภาวะมีความต้องการเป็นอิสระในการทำงาน แต่ถ้าบรรยากาศในการทำงานไม่เปิดโอกาสให้บุคคลควบคุมตนเองในการทำงาน มีการชี้นำให้ผู้ปฏิบัติงานมีทัศนคติคับแคบ และทำงานอย่างไม่สร้างสรรค์ จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับองค์กรขึ้นได้

2.3.3.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์กร

ด้านองค์กรนั้น ได้มีนักทฤษฎีองค์กรหลายท่านได้แก่ ทอมป์สัน และฮิลล์ริตเกล และ สโลคุม (Thomson , Hellriegel and Slocum อ้างใน สนอง เครือมาก, 2543 : 20–21) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งแวดล้อมกับความอยู่รอดขององค์กรว่า มีปัจจัยสำคัญ 2 ประการที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1) ระดับความเหมือน และความแตกต่างกันของคนในองค์กร (Homogeneity – Heterogeneity) การให้บริการ หรือการสนับสนุนจึงต้องมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันตามไปด้วย

2) ระดับความเป็นระบบระเบียบของสภาพแวดล้อม (Degree of Order) อาทิเช่น ความสงบนิ่งของผู้คนในองค์กร หรือการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้อง ในการกระจายงานหรือเปิดทางให้การมีส่วนร่วมได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อให้สามารถดำรงโอกาสในการทำงานของฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้ประคับประคอง และรักษายองค์กรไว้ได้ ความล่าช้า ไม่ทันในการตัดสินใจและตอบสนองภายใน

องค์กรล้วนเป็นปัจจัยบั่นทอนการดำรงไว้ซึ่งอำนาจและโอกาสของผู้ปฏิบัติงานที่ต้องป้องกันให้บังเกิดน้อยที่สุด หรือมิให้เกิดขึ้นเลยจึงจะดีที่สุด ดังสามารถอธิบายได้จากแผนภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

แผนภาพ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและองค์กร

ที่มา : Anthony, 1978 อ้างในสนอง เครือมาก, 2543:21

จากแผนภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า ภายใต้ความไม่แน่นอนหรือการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั้น มีปัจจัยมาจาก ความคล้ายคลึงหรือความเหมือนกัน และความแตกต่างกันของบุคคลในองค์กรนั้น ๆ การที่ผู้บริหารจะประกอบให้งานดำเนินไปได้โดยราบรื่น จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้การมีส่วนร่วมได้เข้ามาคลี่คลายปัญหาอุปสรรคโดยตัดสินใจเปิดกว้างให้มีการเลือกสรรเพื่อใช้ระดับของการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ คือระดับ 4 จึงจะนำพาองค์กรให้ข้ามผ่านปัญหาอุปสรรคไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จได้อย่างแท้จริง

2.3.3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ

ในการบริหารนั้น ผู้บริหารคือบุคคลที่สำคัญที่จะต้องเป็นผู้นำในการตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติ หรือหาทางออกที่ดีที่สุดให้แก่องค์กร แต่ต้องไม่ละเลยการมีส่วนร่วมของส่วนต่าง ๆ ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมดังที่ สนอง เครือมาก (2543: 22) ได้อธิบายถึงมิติในการตัดสินใจ ตามแนวคิด ของไลฟาน (Lifhan) ว่า การตัดสินใจมี 3 มิติ ด้วยกันดังนี้

มิติที่ 1 วิธีตัดสินใจ คือพิจารณาว่า จะมีวิธีการตัดสินใจอย่างไร

(How a decision is made)

มิติที่ 2 เรื่องที่ต้องตัดสินใจ คือ พิจารณาว่า สารที่ต้องตัดสินใจนั้น
ว่าด้วยอะไร (What a decision deal with)

มิติที่ 3 บุคคลที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือ พิจารณาว่า ควรเปิด
โอกาสให้ผู้ใดบ้าง เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Who participate in making a decision)

2.3.3.4 ทฤษฎีเอกซ์ ทฤษฎีวาย และทฤษฎีซี (Theory x, y and z)

1.) ทฤษฎีเอกซ์และทฤษฎีวาย (Theory x, y)

สโนง เครือมาก(2543:22-24) ได้อธิบายถึงทฤษฎีการบริหารของ
แมคเกรกอร์ (McGregor) ว่ามีแบบแผนของพฤติกรรมของผู้บริหารอยู่ 2 แบบ ตั้งเป็นทฤษฎี
เอกซ์และทฤษฎีวายดังนี้

ตาราง 2 พฤติกรรมของผู้บริหารตามทฤษฎีเอกซ์ (x) และทฤษฎีวาย (y)

ทฤษฎี	ทฤษฎีเอกซ์ (Theory x)	ทฤษฎีวาย (Theory y)
รูปแบบ		
รูปแบบผู้บริหาร	ปกครองแบบออกคำสั่ง ควบคุมผู้น้อยอย่างใกล้ชิด วางแผนงานให้ทำ ใช้อำนาจ ข่มขู่	ทำความเข้าใจกับธรรมชาติของคน ใช้แรงจูงใจ ให้คนแสวงหางาน ให้ควบคุมตนเอง ให้คนสนุก กับงาน ให้คนทำงานด้วยความรับผิดชอบ ให้คน สร้างสรรค์งาน ชี้แนะให้คำปรึกษาและ ประสานงาน

ที่มา : ดัดแปลงจาก สโนง เครือมาก, 2543:2-3

2.) ทฤษฎีซี (Theory z)

ทฤษฎีซี ของ อุซชิ (Ouchi อ้างใน สโนง เครือมาก, 2543
23-24) พัฒนามาจากแนวทางการบริหารองค์กรของญี่ปุ่น เน้นการวางรากฐานความจงรักภักดีต่อ
องค์กร ความศรัทธาต่อสายสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ปฏิบัติงาน และการมุ่งมั่นสู่
ผลสำเร็จขององค์กร ยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ ประกอบด้วย (1) การจ้างงานระยะยาว
(2) การเลื่อนตำแหน่งในแนวดิ่งช้า แต่โยกย้ายในแนวนอนมาก (3) การมุ่งวางแผนด้านการ
พัฒนามืออาชีพ (4) การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมจากทุกระดับ และ (5) การมีส่วนร่วมของ
พนักงาน

2.3.3.5 ทฤษฎี 3 มิติ ในการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัฟฮอฟ

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980 อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540:60) ได้นำเสนอทฤษฎี 3 มิติ ในการมีส่วนร่วมซึ่งสรุปได้ดังนี้

มิติที่ 1 ประเภทของการมีส่วนร่วม (what) ประกอบด้วย

- (1) มีส่วนร่วมตัดสินใจ (participation in decision making)
- (2) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน (participation in implementation)
- (3) มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (participation in benefits)
- (4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล (participation in evaluation)

มิติที่ 2 กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม (who) ประกอบด้วย

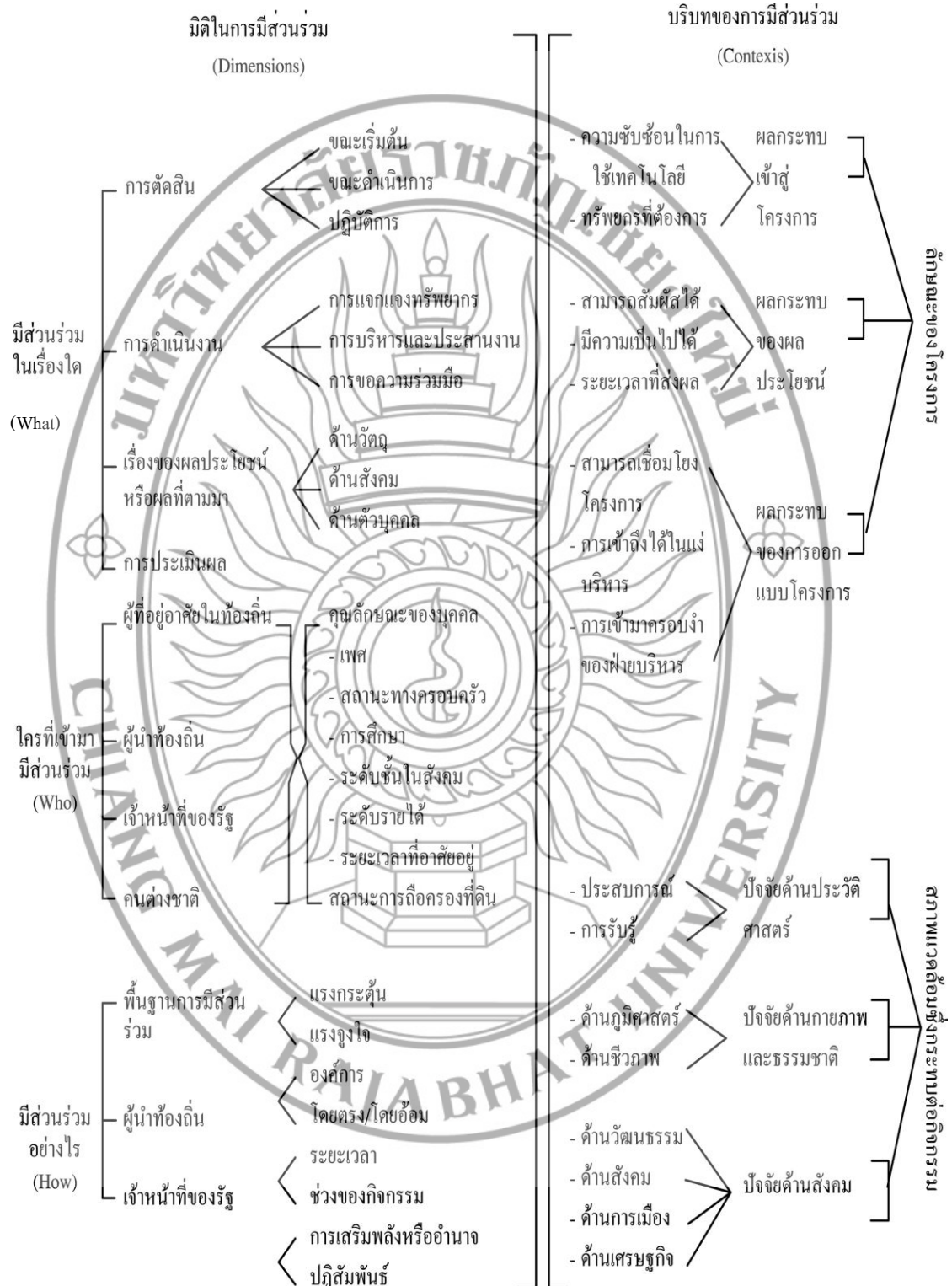
- (1) กลุ่มคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้น ๆ (local people)
- (2) ผู้นำท้องถิ่น (local leaders)
- (3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (government personnel)
- (4) เครือข่ายนานาชาติ (foreign personnel)

มิติที่ 3 วิธีการมีส่วนร่วม (how) ประกอบด้วย

- (1) ทิศทางการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเป้าหมายจากเบื้องบน หรือเบื้องล่างและการตอบรับทิศทางของเป้าหมายนั้น
- (2) รูปแบบการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเหตุผลที่จะเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม
- (3) ขอบเขตการมีส่วนร่วม พิจารณาจากช่วงเวลาที่เหมาะสม และกิจกรรมที่ต้องการการมีส่วนร่วม
- (4) พฤติกรรมการมีส่วนร่วม พิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและผลของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตามมา

จากมิติการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟที่ได้นำมาอธิบายไว้ข้างต้น ได้มีการนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด และตีพิมพ์ในวารสารชื่อ World Development คริสต์ศักราช 1980 (อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2541:60) ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

แผนภาพ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟ

ที่มา : Cohen and Uphoff อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2541:60

จากสาระเนื้อหาเรื่อง การมีส่วนร่วม อาจสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นพฤติกรรมของมนุษย์เท่านั้นที่จะทำได้ หากสังคมเห็นในศักยภาพของมนุษย์และให้โอกาสพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้บัญญัติไว้ชัดเจนถึงแนวทางการจัดการศึกษาและการใช้ทรัพยากรในการจัดการศึกษา แบบมีส่วนร่วม ถือเป็นบทบัญญัติที่ทุกฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายทางการศึกษาโดยจะหลีกเลี่ยงมิได้ มีทฤษฎีการมีส่วนร่วมที่ผู้รู้ได้พัฒนาขึ้นมากมายหลายทฤษฎี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามบริบทและธรรมชาติขององค์กรต่าง ๆ ได้ ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์เห็นว่ามนุษย์ต้องการแรงเสริม แรงจูงใจ แรงกระตุ้นในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายความสำเร็จ ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์กรเห็นว่า ความอยู่รอดขององค์กร นั้นคือการที่องค์กรให้ความสำคัญกับความเหมือนและความต่างของบุคคลและตอบสนองให้เหมาะสมตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ โดยฝ่ายระดมพลังเจียบบันเป็นคลื่นอุปสรรคที่ซ่อนเร้นขวางกั้น มิให้องค์กรก้าวสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ผู้บริหารต้องดึงพลังเจียบบันให้ปรากฏออกมาเป็นพลังเสริม ทำวิกฤติให้เป็นโอกาสด้วยความใจกว้าง การตัดสินใจใดๆ ต้องไม่ละเลยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ต้องเลือกแนวทางการบริหารแบบก้าวหน้า คำนึงอำนาจคู่สมาชิกในองค์กร ปลุกฝังและสร้างแรงจูงใจที่ดี มีความสุขในการทำงาน มีความจงรักภักดีต่อองค์กร มีความมั่นคงในตำแหน่งงาน ใ้บุคลากรทุกคนมีโอกาสก้าวไปข้างหน้าโดยเท่าเทียมกัน มุ่งสร้างเสริมมีอาชีพและเปิดทางให้สังคมท้องถิ่นเข้ามาเป็นเจ้าขององค์กรร่วมกันอย่างแท้จริงในระดับที่จะปฏิบัติได้ในบริบทขององค์กร

2.4 การพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบมีส่วนร่วม

เมื่อแนวคิดการมีส่วนร่วมได้เข้ามาเป็นกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ที่ได้รับการขานรับจากหน่วยงาน จากระดับบนสู่ระดับรากหญ้า ในการเปิดกว้างยอมรับอย่างแพร่หลาย กระบวนการของการมีส่วนร่วมจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะนำมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก อันเป็นหน่วยงานระดับเล็กสุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงาน เชิงปฏิบัติการตามลำดับดังนี้

2.4.1 การกำหนดขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมต้องกระทำอย่างมีขั้นตอน ทุกขั้นตอนมีความสำคัญ และมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหมด ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะการดำเนินงานขั้นเริ่มต้น ให้มีโอกาสร่วมกันคิดในการวางแผนร่วมกัน ทำหน้าที่ในขั้นตอนปฏิบัติ จนถึงร่วมกันสรุปประเมิน และรับผลประโยชน์ในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งอุทัย บุญประเสริฐ(2542,114) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 มีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมตัดสินใจ
แต่ระยะเริ่มต้น เพื่อวางแผนและในระยะปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมดำเนินงาน โดยมอบหมายงานและหน้าที่ให้ร่วมปฏิบัติ
จัดทรัพยากรสนับสนุนให้และมีการติดตามช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา

ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ โดยพิจารณาการรับผลประโยชน์อย่าง
ทั่วถึงในทุกกลุ่มงาน ทั้งในด้านคุณภาพของประโยชน์ และปริมาณด้วย

ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการประเมินผล ทำความเข้าใจกับผลที่ได้รับว่าเป็นไป
ตามความคาดหวัง (expectations) มีความถูกต้องสมบูรณ์ตามความคิดเห็น (view) หรือถูกใจ
(preference) เพียงใด

2.4.2 กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้น อูทัย บุญประเสริฐ (2542 : 114) และ จันรอล
เงินคำ (2543,49-50) ได้เสนอรูปแบบไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 6 รูปแบบดังนี้

2.4.2.1 การเลี้ยงดู (parenting) โดยผู้ปกครองแสดงความรับผิดชอบดูแลเด็ก
ให้อบอุ่น ปลอดภัย มีสุขอนามัยที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา สถาน
พัฒนาเด็ก ต้องให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กผ่านการเยี่ยมบ้าน เข้ากลุ่มเสวนาใน
โอกาสพิเศษส่งเอกสารความรู้ หรือคู่มือที่มีประโยชน์ไปให้ เพื่อพัฒนาให้สามารถทำหน้าที่ใน
การเลี้ยงดูเด็กได้อย่างมีคุณภาพร่วมกัน

2.4.2.2 ร่วมรับรู้ข่าวความเคลื่อนไหวผ่านการติดต่อสื่อสาร (communication)
ใส่ใจกับจดหมายข่าว จุลสาร ประกาศ สมุดรายนามประจำตัวเด็ก การสื่อสารผ่านโทรศัพท์และ
การร่วมประชุมเพื่อติดตามข่าวความเคลื่อนไหวของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.4.2.3 การร่วมเป็นอาสาสมัคร (volunteer) หมายถึง การร่วมอาสาช่วยเหลือ
งานในศูนย์พัฒนาเด็กด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยดูแลเด็กในชั้นเรียน ช่วยดูแลเด็กในโอกาสพิเศษ เช่น
การศึกษานอกสถานที่ ช่วยเหลือกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ได้แก่ กีฬาอนุบาล ไปถวายเทียน
เข้าพรรษา ช่วยเหลือการจัดงานประจำปี เป็นต้น ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน
เช่น ด้านงานเกษตร งานช่างอาจช่วยดูแลการจัดสวนหย่อม และซ่อมแซมเครื่องใช้ที่ชำรุด
ผู้ปกครองที่มีความชำนาญเฉพาะทาง เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้พิพากษา อาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลือ
ศูนย์พัฒนาเด็กตามความชำนาญของตนได้ เช่น เป็นวิทยากรให้ความรู้ ควรกระจายโอกาสให้
ผู้ปกครองได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนอย่างทั่วถึงและมีกิจกรรมฝึกอบรมล่วงหน้าตามเหตุผลและ
ความจำเป็นที่ศูนย์พัฒนาเด็กจะจัดทำได้

2.4.2.4 การพัฒนาเด็กที่บ้าน (learning at home) หมายถึง การช่วยเหลือเด็กที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่บ้าน ครูและผู้บริหารควรแนะนำให้ผู้ปกครองมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถให้การศึกษา แก่เด็กที่บ้านได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ปกครองควรทราบว่าบุตรหลาน มีความถนัดด้านใด และสามารถส่งเสริมให้เป็นจุดแข็งของเด็กต่อไปได้ ประการสำคัญคือต้องร่วมติดตามและประเมินพัฒนาการเด็กอย่างต่อเนื่อง จริงจัง

2.4.2.5 มีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้รับรู้ความเป็นไปในสถานพัฒนาเด็กและร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปประมวลผลและเลือกทางออกให้กับองค์กร ผู้ปกครองสามารถมีส่วนร่วมได้ผ่านที่ประชุมหรือผ่านคณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู ร่วมเป็นกรรมการหรือให้คำปรึกษาในกิจกรรมย่อย ให้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงาน

2.4.2.6 ประสานความร่วมมือกับชุมชน (collaborating with community) ได้แก่การช่วยเป็นประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวข้อง กับศูนย์พัฒนาเด็กที่ตนได้รับรู้ รับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน เช่นข้อมูลด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรม งานบริการเสริม และผลสัมฤทธิ์ที่ควรภาคภูมิใจของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าไปใช้บ้านและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้กับภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วดั้งเดิมในชุมชนนั้น ๆ

2.4.3 ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

ด้านปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม นั้น ลีองส์ และคณะ (1983 อ้างใน นิภาพรณ หงษ์ชูเกียรติ, 2544:43) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ พบว่าปัจจัยของความสำเร็จมี 2 ประการ ดังนี้

2.4.3.1 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน (Information exchange) โดยวิธีการส่งข้อมูลความเคลื่อนไหวและความเป็นไปต่าง ๆ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเยี่ยมชมศูนย์พัฒนาเด็กของผู้ปกครอง การเยี่ยมบ้านโดยครู การสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครอง การจัดมุมผู้ปกครอง การสื่อสารทางโทรศัพท์ การประชุมปรึกษาหารือ เสนอข่าวสารความรู้ที่มีประโยชน์แก่กันและกัน

2.4.3.2 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal relations) โดยการทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ร่วมงานรื่นเริง และงานแสดงในวันปีใหม่ ร่วมเดินทางพาเด็กไปทัศนศึกษานอกสถานที่ ประสานความเข้าใจที่ดีระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กกับผู้ปกครอง และ

คนในชุมชน โดยการสนทนา พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ จัดประชุมปฐมนิเทศ และรายงานความก้าวหน้าแก่ผู้ปกครองและชุมชน

จากแนวคิดการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กแบบมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ในการมีส่วนร่วมนั้นต้องมีการกำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็นไปตามลำดับขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เพื่อความสมบูรณ์ของการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่จะได้รับในบั้นปลาย นอกเหนือจากข้อควรคำนึงด้านขั้นการมีส่วนร่วมแล้วยังต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการมีส่วนร่วมที่จะสามารถนำมาใช้ได้ก่อน เพื่อเริ่มผลักดันให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ ก่อนที่จะขยายรูปแบบให้แก่กิจกรรมที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากในภายหลัง ด้วยเหตุที่การมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มต้นที่ความรู้สึกรับจึงจะยอมปฏิบัติด้วยความเต็มใจ จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสภาคภูมิใจในความสำเร็จ ของการมีส่วนร่วมในเรื่องง่าย ๆ ก่อน เพื่อให้มีความมั่นใจ และเชื่อมั่นในพลังอำนาจของการมีส่วนร่วมว่าจะสามารถขับเคลื่อนงานได้จริง และยินยอมที่จะเพียรพยายามในครั้งต่อ ๆ ไป การมีส่วนร่วมไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้หากละเลยซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เพราะปัจจัย 2 ประการนี้จะสามารถสลายกำแพงที่ก่อกั้นความเป็นตัวของตัวเอง หรืออัตตาของบุคคลให้มลายลงไปได้ และเปิดทางให้ทุกฝ่ายได้แสดงตนในการเป็นผู้มีส่วนร่วมเพื่อประสานประโยชน์ ผนึกพลัง สร้างงานของส่วนรวมที่เป็นงานของทุก ๆ คน ให้พัฒนาและดำเนินต่อไปสู่ความสำเร็จในที่สุด สามารถประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ตอบโจทย์ในการนำกระบวนการทัศน์ใหม่มาใช้ว่าบรรลุผลได้อย่างแท้จริงน่าพึงพอใจหรือไม่เพียงใด โดยทุกฝ่ายพึงพอใจกับผลลัพธ์ที่ตนเองมีส่วนในการผลักดันในทุกขั้นตอนร่วมกัน

3. การจัดบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จากการที่โครงสร้างทางสังคมของสถาบันครอบครัวได้เปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยเป็นครอบครัวขยาย (Extended family) กลับกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) ประกอบกับภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้สตรีที่เป็นมารดาต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว สตรีบางส่วนทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและต้องดูแลบุตรต้องผลัดภาระไปให้บุคคลหรือสถาบันทางสังคมประเภทใดประเภทหนึ่งทำหน้าที่แทน ผลกระทบที่ตามมาคือเด็กขาดความอบอุ่น ขาดการเลี้ยงดูและกล่อมเกลาจากมารดา ด้วยเหตุนี้ความต้องการสถาบันทางสังคมที่จะสามารถทำหน้าที่อบรม เลี้ยงดูและดูแลเด็กทดแทนบิดามารดา จึงเป็นความจำเป็นอย่างที่สุดเพื่อทำหน้าที่ทดแทนอันสำคัญดังกล่าว

3.1 นโยบายด้านการจัดบริการศูนย์พัฒนาเด็ก

ภายใต้สภาพปัญหาและความจำเป็นดังกล่าวไปแล้ว รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กล่าวถึงการจัดบริการศูนย์เด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไว้ ดังนี้

3.1.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็ก

ส่วนที่ 2 การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 41 องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

3.1.2 นโยบายคณะรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็ก

จากพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว คณะรัฐบาลยุค พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร จึงได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ดังนี้

ข้อ 10.4(1) จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน บริการต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพ การวางแผนและแก้ไขปัญหาครอบครัว

ข้อ 10.4(2) สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชนและสถานประกอบการ

ข้อ 11.1(2) เน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ และความเที่ยงธรรมในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา

3.1.3 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตำบลและการศึกษา ในมาตราที่ 66 – 67 ดังนี้ (กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2539 ก : 13–15)

มาตรา 66 ให้องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

มาตรา 67(5) ให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

3.1.4 แผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ

คณะรัฐมนตรี ให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2544 เรื่องการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ตามแผนปฏิบัติการ กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 8)

3.1.4.1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ถ่ายโอนภารกิจการศึกษาก่อนวัยเรียน หรือปฐมวัย (อนุบาล 4 – 6 ปี) และการศึกษาขั้นพื้นฐานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านเกณฑ์การประเมินความพร้อม และโครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (วัสดุการศึกษา) และโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้ เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.2 กรมสามัญศึกษา ถ่ายโอนภารกิจการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ระดับมัธยมศึกษา) ให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท โครงการพัฒนาการศึกษาพิเศษ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) โครงการการศึกษาเพื่อคนพิการ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) งานการศึกษาพิเศษและงานศึกษาสงเคราะห์ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) ให้เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.3 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ถ่ายโอนอาหารกลางวันให้ เทศบาลเมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.4 กรมการศาสนา ถ่ายโอนศูนย์อบรมเด็กก่อนระดับประถมศึกษาให้ เทศบาล อบต. อบจ. ในปี 2545 และถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริมนม ในปี 2544

3.1.4.5 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ถ่ายโอนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประชาชนตำบลให้ เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2545 และถ่ายโอนห้องสมุดประจำอำเภอ/ จังหวัด ให้ อบจ. ในปี 2545 ถ่ายโอนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหรือบริการการศึกษานอกโรงเรียนระดับเขตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อผ่านเกณฑ์ประเมินความพร้อม

3.1.5 การถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษา แก่ อบต.

ในปีงบประมาณ 2544 อบต. เริ่มมีบทบาทด้านการศึกษามากขึ้นโดยได้มีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วย โดยให้ อบต. จัดซื้อนมตามระเบียบพัสดุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับนักเรียนก่อนประถมศึกษาถึงประถมศึกษาปีที่ 4 ทุกคน คนละ 5 บาทต่อวัน 200 วันต่อปี สำหรับปีงบประมาณ 2545 รัฐบาลสนับสนุน 230 วัน และให้ท้องถิ่นสนับสนุน 30 วันรวมเป็น 260 วัน รวมทั้งยังมีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารกลางวันให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วยโดยให้ อบต. จัดซื้อจัดจ้างให้โรงเรียน ซึ่งจัดสรรงบประมาณให้ร้อยละ 30 ของนักเรียนก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา คนละ 6 บาทต่อวัน 200 วันต่อปีนับแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ ในส่วนของกรมพลศึกษาได้มีการถ่ายโอนภารกิจการส่งเสริมกีฬาหมู่บ้านและชุมชนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ , 2544 ข)

นอกจากนี้ยังมีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (3 ขวบ) โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีนโยบายถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษา (3 ขวบ) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายให้ทุกโรงเรียนไม่จัดอนุบาล 3 ขวบ และให้การสนับสนุนด้านวิชาการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมในการจัดอนุบาล 3 ขวบ ทั้งนี้ได้ประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย และให้ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2544 : 1-2)

3.1.5.1 ด้านอาคารสถานที่ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดขาดอาคารสถานที่ในการจัดอนุบาล 3 ขวบ และประสงค์จะขอใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาให้ดำเนินการได้ตามระเบียบ

3.1.5.2 ด้านครู หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะขอให้ครูหรือผู้สอนเดิมดำเนินการสอนไปก่อน ในระหว่างที่ยังไม่สามารถจ้างครูผู้สอนมาสอนทดแทนได้ ก็ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือ

3.1.5.3 ด้านวิชาการ ให้สถานศึกษาให้การสนับสนุนด้านวิชาการทั้งในด้านการเป็นห้องเรียนต้นแบบ และสนับสนุนเอกสารสื่อต่าง ๆ

ทั้งนี้ได้จัดสรรเงินอุดหนุนค่าวัสดุการศึกษาให้ อบต. เพื่อจัดวัสดุให้แก่ นักเรียนอนุบาล 3 ขวบ ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา

กล่าวได้โดยสรุปว่านโยบายด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กนั้น เชื่อมโยงการอย่างเห็นได้ชัดเจนในแนวดิ่ง กล่าวคือพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 บัญญัติว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิในการบริหารจัดการศึกษาได้ในระดับใดระดับหนึ่ง ตามความพร้อม และตามความเหมาะสม พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้บัญญัติไว้เช่นกันว่า องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบล ด้านการศึกษาสอดคล้องกับแผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจของการศึกษาปฐมวัย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบถึงกิจกรรมการจัดการศึกษา และให้มีการประสานความร่วมมือ หรือสนับสนุนกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านอาคารสถานที่ ด้านครูและด้านวิชาการและได้มีการเริ่มดำเนินการนับตั้งแต่ปี 2543 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องรับภาระในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามกฎหมาย และให้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามความพร้อมและสมัครใจจนกว่าจะสามารถโอนได้เรียบร้อย

3.2 การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3.2.1 การบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขององค์การบริหารส่วนตำบล พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542 : 22) ส่วนที่ 2 บัญญัติเกณฑ์การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ดังนี้

มาตรา 42 ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดการงบประมาณอุดหนุน การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากพระราชบัญญัติ ดังกล่าวเป็นเหตุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องกำหนดแนวทางการจัดตั้งและการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน ดังนี้

3.2.2 การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (2545 :4) กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเด็ก ทั้งร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัยและเต็มศักยภาพตลอดจนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับที่สูงขึ้นต่อไป

3.2.3 เป้าหมายการจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน

3.2.4 วัตถุประสงค์ ของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ 6 ประการ ดังนี้

3.2.4.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกต้องลักษณะ และได้รับการฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเต็มศักยภาพ

3.2.4.2 เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กทุกคน ๆ ด้านแบบองค์รวม ตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการและหลักการจัดการศึกษา

3.2.4.3 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กอย่างถูกวิธี

3.2.4.4 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวกและเป็นการกระจายโอกาสการพัฒนาความพร้อมให้เด็กทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.4.5 เพื่อแบ่งเบาภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสการพัฒนาความพร้อมให้กับทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.4.6 เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีคุณภาพ

3.2.5 ระเบียบปฏิบัติ ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2545: 4) ได้ออกระเบียบปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของแต่ละพื้นที่ไว้ ดังนี้

3.2.5.1 สำรวจความต้องการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการสำรวจความต้องการของชุมชนในประเด็น ดังต่อไปนี้

- 1) ความต้องการให้จัดตั้งศูนย์
- 2) ความต้องการส่งเด็กเข้าเรียน
- 3) สิ่งที่ต้องการให้ศูนย์จัดบริการ

3.2.5.2 พิจารณาเลือกรูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความหลากหลายในศักยภาพด้านทรัพยากร และเศรษฐกิจการกำหนดรูปแบบการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงอาจแตกต่างกันตามลักษณะสภาพของชุมชนและความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่

3.2.5.3 จัดทำแผนงานและจัดทำบัญชีเพื่อขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น นำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบรรจุในแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3.2.5.4 จัดทำระเบียบ ข้อบังคับ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

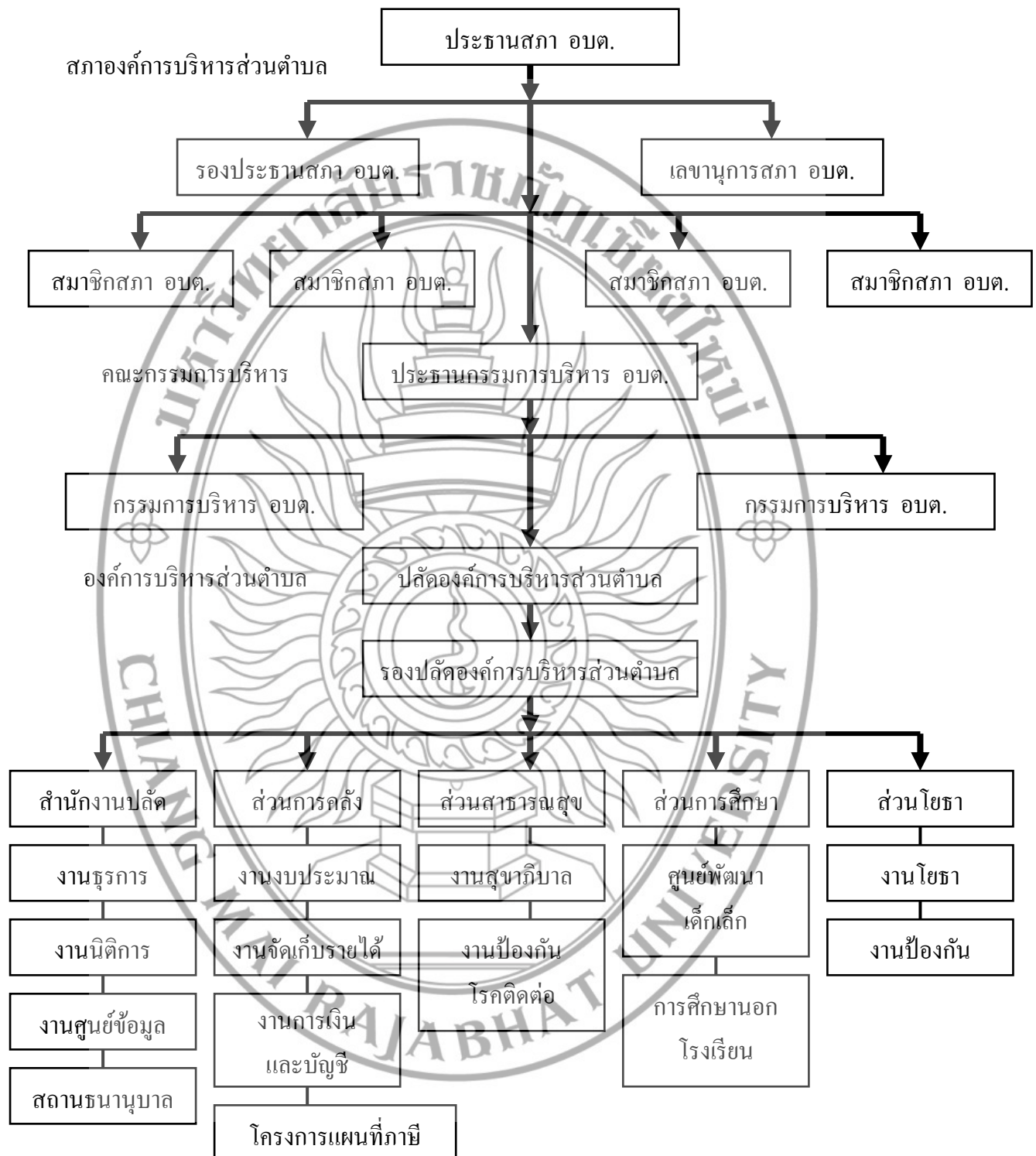
3.2.5.5 จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.2.5.6 โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นหน่วยงานย่อยหน่วยเล็กที่สุดภายใต้องค์การบริหารส่วนตำบล โดยโครงสร้างการบริหารอาจแสดงให้เห็นภาพรวมทั้งหมด ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และโครงสร้างเฉพาะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามลำดับ ดังนี้

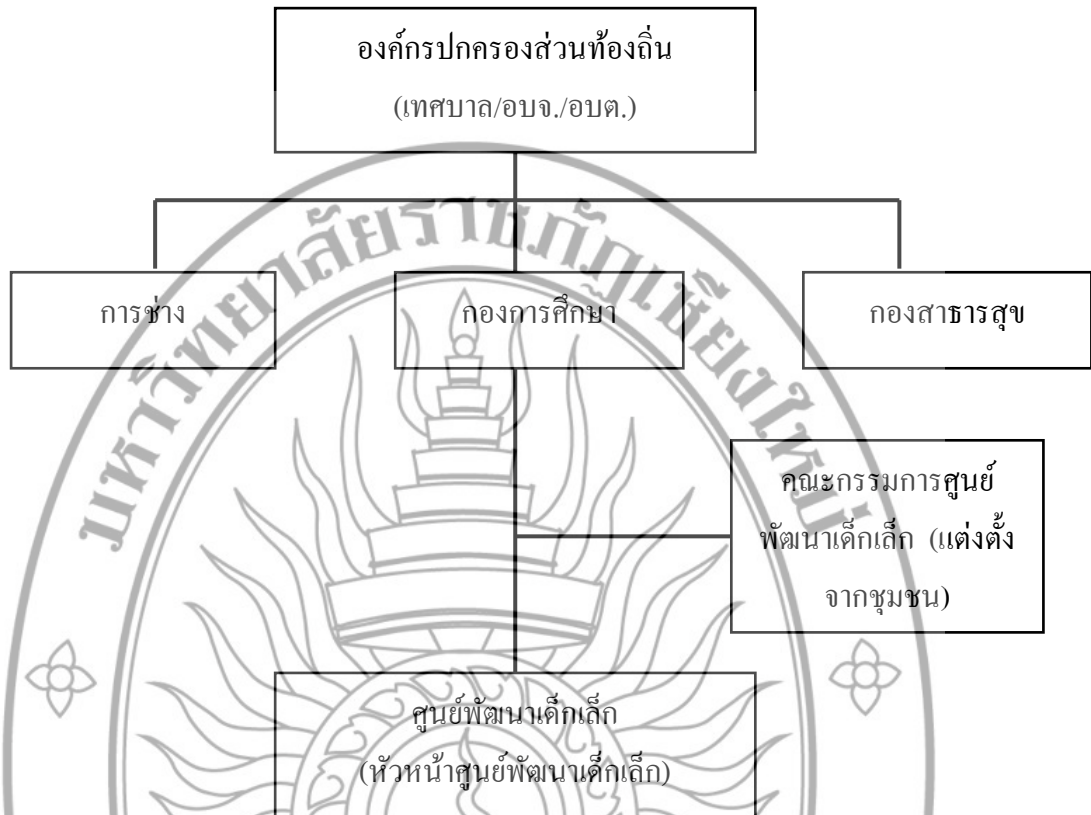
แผนภาพ 2.3 โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา : องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น, 2545 : 3

จากโครงสร้างการบริหารส่วนตำบลแสดงให้เห็นว่า มีการจัดให้มีงานด้านการศึกษา ที่ดูแลศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขึ้นตรงต่อรองปลัดและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ภายใต้การบริหารของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

แผนภาพ 2.4 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กรูปแบบที่ 1 บริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ที่มา : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2545 : 4

แผนภาพ 2.5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กรูปแบบที่ 2 บริหารจัดการโดยผู้แทนชุมชน

ที่มา : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2545 : 4

จากแผนภาพ โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตามแผนภาพ 2.3 แสดงให้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ขึ้นอยู่กับกองการศึกษาโดยตรง และดังแผนภาพ 2.4 ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และขึ้นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่งเช่นกัน ซึ่งหมายความว่า การบริหารตามแผนภาพโครงสร้างทั้งสองแผนนี้ แตกต่างกันที่การบริหารขึ้นกับกองการศึกษา ซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และในรูปแบบที่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหาร จำนวน 3-5 คน ที่บริหารในรูปแบบคณะกรรมการ อันเป็นรูปแบบที่เปิดกว้างให้แก่การมีส่วนร่วม ซึ่งน่าจะเหมาะสมแก่ยุคสมัยและถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางต่อไป

3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรจัดทำนโยบายเชิงพัฒนาที่มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ขึ้นรองรับ แผนกลยุทธ์เป็นกุญแจสำคัญขององค์กรที่ใช้ไขสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันเป็นจุดเน้นที่สำคัญ แผนกลยุทธ์มีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน เช่น แผนแม่บท (master plan) แผนแม่บทแบบพิมพ์เขียว (blueprint plan) หรือแผนพัฒนา (improvement plan) ซึ่งจะได้นำเสนอความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนกลยุทธ์ดังนี้

3.3.1 ความหมายของแผนกลยุทธ์

แผนกลยุทธ์ หมายถึง แนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการที่ระบุรายละเอียดของวิสัยทัศน์ ทิศทาง ค่านิยม รวมถึงวิธีการปฏิบัติภายใต้ระเบียบ ระบบที่คัดสรรแล้ว เพื่อนำสู่การพัฒนางานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีกำหนดเวลาเป็นเครื่องบ่งบอกถึงกำหนดการสิ้นสุดหรือเวลาทำงานควรสิ้นสุดการปฏิบัติลง เช่น 3 ปี หรือ 5 ปี หรืออาจจะมากกว่านี้

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2545:14-15) ได้อธิบายถึงแผนกลยุทธ์ว่าเป็นแผนที่กำหนดแนวดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ โดยมีลักษณะการวางแผน 3 ลักษณะ คือ

1. การวางแผนจากระดับบนลงล่าง (top-down) โดยผู้บริหารเป็นผู้จัดทำแผน และส่งลงไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อนำไปปฏิบัติ
2. การวางแผนจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (bottom-up) โดยฝ่ายปฏิบัติเป็นผู้จัดทำแผนและส่งขึ้นไปเพื่ออนุมัติแผน ขออนุมัติโครงการหรือขออนุมัติงบประมาณจากผู้บังคับบัญชา
3. การวางแผนแบบผสม (mixed) เป็นการวางแผนโดยผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติการร่วมกันวางแผน

3.3.2 กระบวนการจัดทำแผนกลยุทธ์

การจัดทำแผนกลยุทธ์มีขั้นตอนในการจัดทำ โดยเริ่มจากการสำรวจสภาพขององค์กร เพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งที่เป็นมาตรฐานหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นำมาใช้อย่างแพร่หลาย คือ การวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาแนวทางการพัฒนาให้ได้ประเด็นที่จะนำไปจัดทำแผนกลยุทธ์สู่ความเป็นเลิศโดดเด่นได้

การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค SWOT คือการพิจารณาปัจจัยภายในและภายนอกแยกเป็นแต่ละด้านเช่น ด้านผู้เรียน ด้านผู้ดูแลเด็ก และด้านผู้บริหาร อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ SWOT มีคำอธิบายที่จะช่วยให้เข้าใจภารกิจที่ต้องดำเนินการ SWOT ดังคำอธิบายในแผนภาพ 2.7 ต่อไปนี้

แผนภาพ 2.6 แนวทางการวิเคราะห์สภาพของสถานศึกษา SWOT

S = Strengths คือจุดแข็ง หมายถึง ความสามารถศักยภาพ สถานการณ์ที่เป็นข้อดี ข้อได้เปรียบภายในองค์กร ทำให้หน่วยงานทำหน้าที่ได้ผลดี (จุดที่ต้องทำ, จุดที่ได้มาตรฐาน)	W = Weakness คือจุดอ่อน หมายถึง เงื่อนไขขององค์ประกอบ ปัจจัย สถานการณ์ภายในที่ส่งผลให้การปฏิบัติงานขัดข้อง บกพร่อง ผิดพลาดจนไม่สามารถดำเนินงานสู่เป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ (จุดที่ต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับปรุงจุดที่ไม่ได้มาตรฐาน)
O = Opportunities คือโอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์จากภายนอก ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานภายในองค์กรให้ก้าวสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ (จุดที่จะนำมาใช้ประโยชน์หรือเปิดสู่การปฏิบัติใหม่ ๆ)	T = Threats คืออุปสรรค หมายถึง ปัจจัยหรือสถานการณ์จากภายนอกที่แทรกแซง หักล้าง ขัดขวางการดำเนินงานขององค์กร ทำให้งานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเป้าหมายได้ต่ำกว่าที่ตั้งไว้ (จุดที่หลีกเลี่ยงในการปฏิบัติ / ปรับให้เป็นโอกาส)

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจุติ, 2549 :87

แผนภาพ 2.7 ตัวอย่างการวิเคราะห์ SWOT ด้านคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก

จุดแข็ง (Strength) 1. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2. เป็นนักการวางแผนที่ดี 3. มีทักษะการสื่อสารกับผู้อื่น 4. มีจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้บริการ 5. เรียนรู้งานได้รวดเร็ว 6. มีความทะเยอทะยาน (ข้อได้เปรียบ)	จุดอ่อน (Weakness) 1. มีประสบการณ์น้อย 2. ไม่มั่นใจในการเป็นผู้นำ 3. ไม่กล้าตัดสินใจ 4. ขาดความรู้ ความเข้าใจในงานที่เกี่ยวข้อง 5. ขาดความละเอียดรอบคอบในการทำงาน (ข้อเสียเปรียบ)
โอกาส (Opportunity) 1. 2. 3. (โอกาสที่จะดำเนินการได้)	อุปสรรค (Threat) 1. 2. 3. (สิ่งคุกคามการดำเนินงาน)

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจุติ, 2549 :87

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ของคุณภาพด้านผู้ดูแลเด็กข้างต้นน่าจะอนุมานได้ว่า การพัฒนาผู้ดูแลเด็กจากกรณีศึกษาดังกล่าวมีโอกาสดำเนินการได้ไม่ยากนัก โดยเฉพาะจุดอ่อนของที่พบ สามารถนำไปกำหนดทิศทางในการพัฒนาได้โดยกำหนดเป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน
(มีความรู้ความเข้าใจไม่พอ มีประสบการณ์น้อย)
2. ด้านความมั่นใจในการทำงาน
(ไม่กล้า ไม่มั่นใจ)
3. ด้านทักษะการทำงาน
(ขาดความละเอียดรอบคอบ)

จากประเด็นหลัก 3 ประเด็นข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาบุคลากร โดยใช้นวัตกรรม เช่น การฝึกอบรมครู การศึกษาดูงาน การนิเทศภายใน เป็นกลยุทธ์สำคัญโดยนำไปบรรจุไว้ในแผน ซึ่งจะได้กล่าวถึงการจัดทำแผนในลำดับต่อไป

3.3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์

ขั้นตอนและองค์ประกอบในการจัดทำแผนกลยุทธ์สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะได้นำเสนอในลำดับต่อไปนี้ ได้ประมวลจากเอกสาร ตำราและศึกษาสภาพจริงแล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอประกอบด้วยขั้นตอน 5 ส่วน ในที่นี้จะได้อธิบายวิธีทำในแต่ละส่วน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพปัจจุบัน (rationale)

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงละเอียดต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. การจัดแผนผัง โครงสร้างหน่วยงานและการแบ่งสายงาน
2. ข้อมูล จำนวนผู้บริหาร บุคลากร วุฒิ อายุ ประสบการณ์
3. ข้อมูลทรัพยากรสนับสนุนด้านอาคาร สถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์
4. ระเบียบ ข้อบังคับ
5. บทบาทหน้าที่ตามคู่มือปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ
6. ข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงาน
7. ศักยภาพในการบริการการศึกษาที่เป็นจุดเด่นในปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย เป้าหมาย

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงข้อความที่แสดงรายละเอียดขอแต่ละเรื่องดังนี้
ปรัชญา (philosophy)

ให้เขียนอุดมคติ หรือปณิธานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมอธิบายความหมายของคำสำคัญในปรัชญาพอสังเขป

วิสัยทัศน์ (vision)

ให้เขียนเชิงพรรณนาถึงความคาดหวังในอนาคตขององค์กร

ครอบคลุม 3 ประเด็น คือ

1. ต้องการทำการกิจอะไรให้สำเร็จ
2. มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร
3. คาดหวังผลสำเร็จในระดับใดโดยเขียนให้กระชับ สั้น ๆ

เข้าใจได้ง่าย และให้พลัง

พันธกิจ (mission) หรือภารกิจ

ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการปฏิบัติตามประเด็นของงานหลักและงานรองอย่างไร หรือดำเนินการตามกฎหมายระเบียบต่าง ๆ โดยวิธีใด ควรใช้คำที่ระบุพฤติกรรมการติดตาม เร่งรัด วางแผน และดำเนินการ

นโยบาย (policies)

ให้เขียนนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะทำภายในระยะเวลาของแผน เช่น เป็นศูนย์เด็กเล็กต้นแบบในอุดมคติ เป็นต้น

เป้าหมาย (target)

ให้เขียนเป้าหมายตามระยะเวลาของแผนและวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เป้าหมายระยะยาว (long term objective) กำหนดสภาพความสำเร็จของการดำเนินงานในห้วงเวลา 3 หรือ 5 ปี ซึ่งสามารถวัดผลได้ หรือปรับได้ เช่น การเพิ่มหรือลดการรับเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้โดยให้สอดคล้องกับทรัพยากรการให้บริการที่มีอยู่อย่างจำกัดของหน่วยงาน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เขียนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น เด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์อย่างไร

2.2 ระบุเวลาที่ต้องการให้ปรากฏผลลัพธ์ โดยระบุจำนวนที่ชัดเจนและเป็นไปได้ กำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่ต้องการกำกับไว้ เช่น ร้อยละ 80 สามารถรับข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงานผ่าน web site ได้

2.3 เขียนเป็นข้อ ๆ โดยข้อความไม่ซ้ำซ้อนกันในการนำไปปฏิบัติ

2.4 เขียนโดยแทรกสิ่งที่ประสงค์จะดำเนินการควบคู่กันไป ผู้ปกครองรับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตได้โดยตรง

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์ของ (strategy) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ให้เขียนพรรณนาเพื่ออธิบายว่ากลยุทธ์จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยระบุช่วงเวลาให้ชัดเจน และย้ำถึงจุดเน้นในการใช้แผน เช่น เพื่อการพัฒนาหรือนำนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนางานตามพันธกิจและนโยบาย จากนั้นจึงเสนอรายละเอียดเป็น รายด้านดังนี้

1. ด้านเด็ก
2. ด้านผู้ดูแลเด็ก
3. ด้านผู้บริหาร

ในตอนนีให้เสนอนโยบาย เป้าหมายและกลยุทธ์ โดยเขียนแยกเป็นข้อ ๆ ให้ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนและนำสู่การปฏิบัติได้โดยง่ายโดยเสนอจุดเน้นและภาระงานแต่ละด้าน พร้อมห้วงเวลาที่จะดำเนินงานในระยะ 3 หรือ 5 ปี ในรูปของตาราง 2 มิติ เพื่อแจกแจงภาระงานและห้วงเวลาจนครบทุกด้าน

กลยุทธ์ด้านงบประมาณ ให้นำเสนอแผนที่จะควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณตลอดห้วงเวลาของแผน โดยประมาณการรายรับ รายจ่าย แยกออกหมวดเงินต่าง ๆ ตามที่จะปฏิบัติจริงในแต่ละปีที่ใช้แผน ควรสรุปงบประมาณที่ได้ใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมโครงการตามที่ได้กำหนดไว้ แยกออกเป็นงบที่ตั้งไว้จัดจ่ายจริงและคงเหลือในแต่ละปีภายหลัง

ส่วนที่ 4 การจัดทำแผนปฏิบัติงาน (action plan)

เมื่อจัดทำแผนกลยุทธ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้โดยราบรื่น ควรจัดทำแผนปฏิบัติงานต่อเนื่อง สอดรับกันไปด้วยเสมอ ในแผนปฏิบัติงานควรเขียนโครงการและกิจกรรมที่กำหนดไว้ให้ครบทุกโครงการ โดยระบุช่วงเวลาโดยประมาณที่จะดำเนินการในแต่ละปี ในรูปของตารางประกอบความเรียง แผนนี้มักจัดทำในรูปของปฏิทินปฏิบัติงานรายปีร่วมกันไปหรือทดแทนกันไป

ส่วนที่ 5 แผนการควบคุม กำกับ ติดตาม

ในส่วนนี้ให้เสนอแนวทางการควบคุมกำกับ ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เช่น กำหนดว่าจะใช้วงจร PDCA ในการกำกับงาน หรือจะประเมินการดำเนินงานโดยรูปแบบใด

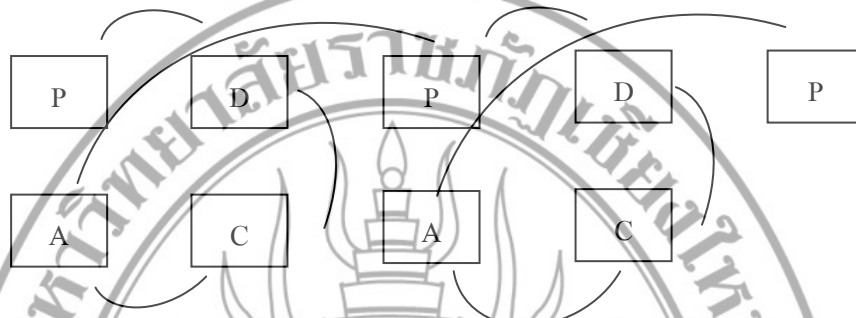
การกำกับติดตามงานโดยใช้วงจร PDCA

เทคนิคการกำกับงานที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย เทคนิคหนึ่งคือการใช้วงจร PDCA ซึ่งพัฒนาขึ้นมาใช้โดย เดมมิง (Deming) จึงเรียกว่า วงจรเดมมิง (Deming Cycle) ประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

P	= Plan	: วางแผน
D	= Do	: ลงมือปฏิบัติ

C = Check : การตรวจสอบผลงาน
A = Action : การปรับปรุงแก้ไข

วงจรเดมिंग มีลักษณะของการดำเนินงานเป็นดังนี้

แผนภาพ 2.8 วงจรการพัฒนาแบบ PDCA

ที่มา : เลขา ปิยะอัจฉริยะ และนางลักขณ์ วิรัชชัย, 2544 : 12

จากวงจรดังกล่าวแสดงให้เห็นวงล้อของการดำเนินงานที่เป็นวงจรต่อเนื่องกันเรื่อยไปไม่จบสิ้น トラบเท่าที่งานยังดำเนินไปอยู่คู่กับองค์กร

3.4 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ในฐานะที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ เช่นเดียวกับสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเด็ก จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรสถานศึกษาใช้ในการจัดทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในทางปฏิบัติ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกแห่งได้รับหลักสูตรแกนกลางที่ต้นสังกัดจัดทำไว้ในลักษณะของเอกสารสำเร็จรูปแล้ว แต่อาจยังขาดการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน จำเป็นที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งมุ่งหวังการพัฒนาสู่ความสมบูรณ์แบบจะต้องจัดทำหลักสูตรเพื่อนำมาใช้จัดประสบการณ์แก่เด็ก ที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับบริบทของตน

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องจัดทำตามประเด็นที่เป็นองค์ประกอบซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้

3.4.1 ข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา เป็นส่วนแรกที่ต้องนำเสนอโดยการบรรยายให้กระชับและชัดเจนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง และระบบการบริหารของสถานศึกษา

3.4.2 ปรัชญา เป็นการเสนอแนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ในการจัดการเรียนรู้ และวิธีการพัฒนาเด็กหรือเสนอประเด็นที่อธิบายถึงความสำคัญที่มีแนวคิดเช่นนั้น

3.4.3 วิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมาย

วิสัยทัศน์ เป็นการนำเสนอเจตนารมณ์ที่หวังจะสร้างให้เด็กเป็นไปในอนาคต ซึ่งต้องเขียนให้ครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน โดยชัดเจน

ภารกิจ เป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการให้บรรลุตามวิสัยทัศน์

เป้าหมาย เป็นจุดหมายที่คาดหวังให้บังเกิดกับผลผลิตทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ

3.4.4 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็ก เป็นการนำพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นกับเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มาเขียน โดยระบุช่วงอายุที่จะเกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ให้สัมพันธ์กับคุณลักษณะเฉพาะวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย 2546

3.4.5 โครงสร้างเวลาเรียน

ให้ระบุเวลาในการจัดการศึกษาตามที่ได้รับอนุญาตโดยกำหนดเป็น จำนวน สัปดาห์ต่อจำนวนวันต่อปี เช่น 42 สัปดาห์/200 วันต่อปี

3.4.6 สารการเรียนรู้ 2 ส่วน ให้เขียน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละระดับวัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตาราง 3 ตัวอย่างการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์

พัฒนาการ	มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		
		อนุบาล (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)
ด้านร่างกาย ฯลฯ	มาตรฐานที่ 1 ตัวบ่งชี้ที่ 1	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์

ส่วนที่ 2 สารการเรียนรู้ มี 4 สาร ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละสารในตารางดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตาราง 4 ตัวอย่างการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

สาระที่ควรเรียนรู้	รายละเอียด	ประสบการณ์สำคัญ	สาระย่อย		
			อนุบาล 1 (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 3 (5 ขวบ)
1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก	เด็กควรรู้จักชื่อนามสกุล รูปร่างหน้าตา รู้จักอวัยวะต่าง ๆ วิถีระวัตรักษาร่างกายให้สะอาด ฯลฯ	ด้านร่างกาย 1. ชื่อและนามสกุล ของนิน 2. ชื่อเด็ก 3. อวัยวะร่างกาย 4. ข้อตกลงในการปฏิบัติตามกฎ	- ชื่อและ นามสกุล ของนิน - รูปร่างหน้าตา - ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย - เพศหญิงชาย - หน้าที่ของอวัยวะ - การดูแลรักษา ร่างกาย ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ

3.4.7 จัดทำโครงการสอนหรือกำหนดการสอนรายปีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตาราง 5 ตัวอย่างโครงการสอนรายปี

ลำดับที่	โครงการ	ลำดับที่	โครงการ
1	ร่างกายมหัศจรรย์	11	
2	เพื่อนที่แสนดี	12	
3	เด็กดีมีมารยาท	13	
4	ฯลฯ	14	
5		15	
6		16	
7		17	
8		18	
9		19	
10		20	

3.4.8 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์ ควรนำเสนอประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

3.4.8.1 ทฤษฎีหรือแนวทางการสอน ที่เลือกนำมาใช้ควรเสนอหลักการของทฤษฎีนั้น ๆ โดยละเอียด ให้สามารถนำไปใช้จัดประสบการณ์ได้จริง และใช้สื่อสารสร้างความเข้าใจแก่ผู้ดูแลเด็กได้โดยง่าย

3.4.8.2 แผนการจัดประสบการณ์ ควรเขียนรูปแบบแผนการจัดประสบการณ์ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใช้ 1-2 ตัวอย่าง ควรปรับปรุงแบบแผนให้เป็นแผนที่อิงมาตรฐานของหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้การประเมินผู้เรียนมีความสะดวกชัดเจนขึ้น

3.4.9 บรรยายภาพการเรียนรู้

บรรยายภาพการเรียนรู้ ควรเขียนเพื่ออธิบายสภาพแวดล้อมทางการเรียนดังนี้

3.4.9.1 สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ภายในและนอกห้องเรียน ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการจัดสภาพแวดล้อมอย่างไร

3.4.9.2 หลักการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ให้เขียนว่ายึดหลักการหรือทฤษฎีใด

3.4.10 การประเมินพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการเด็ก ควรเขียนพรรณนาหลักการดังนี้

3.4.10.1 หลักการ แนวทาง วิธีการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.2 เกณฑ์การประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.3 เครื่องมือในการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.4 แนวทางการประเมินตามสภาพจริง

3.4.11 สื่อและแหล่งเรียนรู้

ควรเสนอสาระดังนี้

3.4.11.1 ระบุสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามสภาพจริง

3.4.11.2 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายแต่ใช้ได้จริง

3.4.11.3 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่ปลอดภัย

3.4.11.4 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดประสบการณ์ของ

สถานศึกษา

3.4.12 ภาคผนวก

ภาคผนวกให้เขียนข้อมูลประกอบอื่น ๆ รวมทั้งสำเนาคำสั่งหรือรายชื่อคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้วย

หลักสูตรสถานศึกษาเป็นเอกสารหลักในการบริหารงานวิชาการที่จะช่วยให้ผู้บริหาร ดำเนินงานบริหารวิชาการได้โดยสะดวก รวดเร็ว เกิดการประสานความร่วมมือและการร่วมรับผิดชอบดูแลงานจัดการศึกษาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายที่เป็นรูปธรรมสามารถ ประเมินได้ทุกขั้นตอน

3.4.13 การบริหารการใช้หลักสูตร

3.4.13.1 จัดชั้นเรียนโดยคำนึงถึงอัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็กต่อเด็กดังนี้ เด็กแรกเกิด 1 ปี อัตราส่วนระหว่างครูต่อเด็ก คือ 1:3 เด็กอายุ 1-3 ปี อัตราส่วน 1:6 สำหรับวัย 3 – 5 ปี อัตราส่วน ชั้นละไม่เกิน 1 : 25 คน หากเกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดต้องเพิ่มผู้ช่วยอีกห้องเรียนละ 1 คน

3.4.13.2 จัดตารางกิจกรรมประจำวันโดยคำนึงถึงข้อกำหนดด้านหลักการ และขอบข่ายของกิจกรรม ตามที่หลักสูตรระบุไว้ ทั้งในแง่ของกระบวนการจัดกิจกรรมและกำหนด เวลาที่เหมาะสม

3.4.13.3 จัดผู้ดูแลเด็กประจำกลุ่มเด็ก โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เช่น พักษะบุคลิกภาพ ประสบการณ์ ความชำนาญพิเศษในการดูแลเด็กวัยต่าง ๆ เช่น เด็กแรกเข้าวัย 1 ½ - 2 ½ ปี ที่ต้องการผู้ดูแลเด็กที่อ่อนหวาน ใจดี เข้าใจความรู้สึกของเด็ก หรือเด็กที่โตกว่าวัย 4 ½ - 5 ½ ปี ที่เริ่มเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ต้องการครูที่เข้มแข็ง มั่นใจในตนเอง เด็ดเดี่ยว ฉลาด แคล่วคล่องว่องไวและริเริ่มสร้างสรรค์

3.4.13.4 การบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ ควรวางแผนการจัดซื้อ จัดหาโดยให้ผู้ดูแลเด็กมีส่วนร่วมในการคิดและเสนอข้อมูลความต้องการเป็นการล่วงหน้า และเปิด โอกาสให้แสดงความประสงค์ในการสั่งซื้อได้อยู่เสมอ เพราะการวางแผนจัดหาไว้ล่วงหน้า ไม่อาจ ตอบสนองต่อการใช้งานได้เพียงพอ เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเกิดความจำเป็นทำให้ต้อง ปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ภายหลัง ควรจัดระบบในการเบิกจ่ายวัสดุหลักสูตรและสื่อการ เรียนรู้โดยใช้ระบบควบคุมการบริการ วัสดุประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วัสดุประเภทหนังสือ สิ่งพิมพ์ วัสดุตัวอย่าง หรือของจริง ของจำลอง บัตรภาพ บัตรคำ แผนภูมิ หุ่น แลบบันทึกลีซิงหรือวิธีดี ต่าง ๆ เป็นต้น

3.4.13.5 กำกับดูแลการจัดกิจกรรมโดยการนิเทศการจัดประสบการณ์อย่าง ต่อเนื่องสม่ำเสมอ กำกับดูแลการใช้สื่อการสอนของผู้ดูแลเด็กให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ทักษะศึกษา และเชิญวิทยากรจากชุมชนมาจัดกิจกรรม พัฒนาเด็ก ส่งเสริมและกำหนดให้ผู้ดูแลเด็กจัดประสบการณ์โดยยึดเด็กเป็นสำคัญ ให้เด็กได้เป็นผู้ ปฏิบัติในการเรียนรู้ และได้ทำกิจกรรมครอบคลุมครบถ้วนในแต่ละวันตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

3.4.13.6 กำกับดูแลให้ผู้ดูแลเด็กวัดผลและประเมินผลการพัฒนาเด็กอย่างสม่ำเสมอ ให้นำผลการประเมินมาพิจารณาแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาตามจุดเด่นของแต่ละคน

3.4.13.7 ส่งเสริมการพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้ศึกษาหาความรู้ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง เข้าถึงและกล้าที่จะนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้พัฒนาการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3.4.13.8 หาวิธีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูที่มีผลงานดีเด่นหรือเด็กที่มีความสามารถทางวิชาการโดดเด่น โดยการมอบโล่หรืออุชิบัตรให้ ตามโอกาสสำคัญเป็นประจำทุกปี

3.4.13.9 จัดทำสารสนเทศงานวิชาการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนางานวิชาการ ให้มีความเข้มแข็งต่อไป

3.4.13.10 ประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านงานวิชาการให้ประชาคมได้รับทราบ และสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

- 1) ส่งเสริมการทำวิจัยชั้นเรียนของผู้ดูแลเด็ก
- 2) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามความจำเป็น และ
- 3) จัดทำแผนงาน ปฏิทินปฏิบัติงาน โครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ และบรรจุไว้ในกลยุทธ์หรือแผนปฏิบัติงานประจำปี โดยการจัดทำโครงการนั้น เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจึงจะเห็นผลชัดเจนในที่นี้จะยกตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ โดยแยกออกเป็นโครงการของผู้บริหาร โครงการของผู้ดูแลเด็ก และโครงการของผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้

ตาราง 6 ตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ

ผู้รับผิดชอบ	ชื่อโครงการ	ชื่อกิจกรรม
1. ผู้บริหาร	1. การพัฒนางานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 2. เชิดชูเกียรติครูต้นแบบครูดีเด่น	1. เปิดโลกการศึกษา 2. ลานเพลิน-ลานธรรม
2. ผู้ดูแลเด็ก	1. เรียนรู้ภูมิปัญญาล้านนา 2. นักคิดรุ่นเยาว์	1. พบพระชำระจิต 2. วันไหว้ครู
3. ผู้ปกครอง	1. อาหารจากไร่นา อาหารจากลำน้ำ 2. วิทยาศาสตร์แสนสนุกที่บ้านควายไทย	1. วันครอบครัวรวมใจ 2. นิทานจากบ้าน

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสัดส่วนของการมีส่วนร่วมมากน้อยต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นหลักในการจัดทำ นำไปใช้ประเมิน และปรับปรุงเพื่อนำไปใช้ในวงรอบใหม่ต่อไป จึงจะเป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

3.5 การประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียน

ผลสำเร็จของการบริหารงานวิชาการ สามารถประเมินได้จากผลการพัฒนาเด็กทุกด้าน ได้แก่ ผลพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับวัยของเด็กในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเหตุที่หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับพุทธศักราช 2546 ได้เน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ผสมผสานกันในหลากหลายทักษะ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะสังคม ทักษะการทำงานกลุ่มและทักษะภาษา เป็นต้น การประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกันไปเพื่อจะได้สามารถประเมินพัฒนาการเด็กได้ครบทุกด้าน เป็นรายบุคคล เป็นระบบ และสอดคล้องในชีวิตประจำวันของเด็กในกิจกรรมและกิจวัตรที่เด็กปฏิบัติในแต่ละวัน ด้วยเหตุที่การวัดผลและการประเมินผลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำไปด้วยกัน จึงขอนำเสนอหลักการและวิธีการวัดผล ประเมินผลควบคู่กันไปด้วย

3.5.1 ความหมายของการวัดผล ประเมินผล

การวัดผลเป็นการตรวจสอบคุณภาพของความสามารถและปริมาณที่แสดงความสามารถของผู้เรียนภายหลังการจัดการเรียนรู้เพื่อที่ครูจะได้ค้นพบและสามารถพัฒนาสมรรถภาพให้เด็กเรียนรู้ได้ดีขึ้น ผู้สอนสอนเก่งขึ้น และให้การตัดสินใจเที่ยงตรง แน่นนอน และยุติธรรมมากขึ้น การวัดผล (measurement) เป็นกระบวนการในการใช้ตัวเลขเพื่อแสดงปริมาณของพฤติกรรมของนักเรียน ส่วนการประเมินผล (assessment) เป็นกระบวนการพิจารณาข้อมูลที่พบแล้วนำมาตัดสิน คุณภาพหรือคุณลักษณะของพฤติกรรมหรือปริมาณของพฤติกรรม ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ สรุปได้ว่า การวัดผลคือการใช้เครื่องมือควบคู่กับกระบวนการในการค้นหาความสามารถของผู้เรียน ผลที่ได้คือข้อมูลความสามารถที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลข และอาจเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกันก็ได้ ส่วนการประเมินผล เป็นกระบวนการที่นำผลที่ได้จากการวัดมาวิเคราะห์และพิจารณาเพื่อสรุปตัดสินและจัดระดับคุณภาพของผู้เรียนโดยเทียบกับเกณฑ์หรือหลักการตัดสินค่าระดับความสามารถตามที่ได้ตั้งไว้

3.5.2 หลักการวัดผลประเมินผล

การวัดผล ประเมินผล ต้องประเมินทุกด้าน และควรจัดให้มีการประเมินโดยต่อเนื่องตลอดปี ควรประเมินหลาย ๆ ครั้ง ควรเลือกวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสม และนำผลการประเมินมาตีความโดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด และตัดสินค่าระดับความสามารถของเด็กโดยเที่ยงธรรม

3.5.3 เครื่องมือและวิธีการวัดผลประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลระดับปฐมวัย มีหลายประเภทดังนี้

3.5.3.1 แบบสังเกตและบันทึกพัฒนาการเด็ก มีอยู่หลายลักษณะ ได้แก่

1) แบบบันทึกพฤติกรรมการปฏิบัติของเด็ก ที่ระบุวันเวลาในการสังเกต
ร่วมด้วย

2) แบบบันทึกรายวัน ที่ระบุรายละเอียดในการบันทึกครอบคลุม ชื่อ นามสกุล วันเดือนปีเกิด ระดับชั้นที่กำลังเรียน ชื่อผู้สังเกต สถานที่สังเกตพฤติกรรมการแสดงออก และความคิดเห็นของผู้สังเกต

3) แบบสำรวจรายการที่นิยมจัดทำเป็นแบบฟอร์มหรือตารางระบุ ชื่อเด็กที่ถูกสำรวจ วันเดือนปีที่สำรวจ พัฒนาการด้านที่ต้องการสำรวจ พฤติกรรมที่ต้องการสำรวจ ครั้งที่ทำการสำรวจ และ ระดับพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นจากการสำรวจ นิยมใช้กับการวัด และ ประเมินน้ำหนัก ส่วนสูง ตรวจและบันทึกสุขภาพทั่วไป และการทดสอบสมรรถภาพกลไกร่างกายเด็ก

3.5.3.2 การสนทนา เด็กปฐมวัยมีระยะของการพัฒนาทางภาษาอยู่ในวัยที่มีความเข้าใจภาษาและใช้ภาษาในการโต้ตอบได้รู้เรื่องมากแล้ว การประเมินพัฒนาการเด็ก จึงสามารถใช้การสนทนาซักถาม อภิปราย เพื่อให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิด บอกความรู้สึกนึกคิด และถ่ายทอดประสบการณ์ของตนผ่านการสนทนาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ครูควรใช้การสนทนาในการประเมินพัฒนาการ โดยเฉพาะทางสติปัญญาที่ถ่ายทอดออกมาผ่านภาษาที่เด็กได้ตอบ และบันทึกคำพูดของเด็กร่วมด้วย เพื่อจะได้นำไปใช้ในการวิเคราะห์และประเมินความก้าวหน้าของพัฒนาการเด็ก ได้แม่นยำยิ่งขึ้น

3.5.3.3 การประเมินแฟ้มผลงานเด็ก (portfolio) แฟ้มสะสมงานเด็กเป็นการเก็บรวบรวมผลงานของเด็กที่ผ่านการคัดเลือกโดยตัวเด็กเอง (หรือภายใต้การแนะนำของครู) มาสะสมไว้ในภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างมีระบบและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงความพยายาม เจตคติ แรงจูงใจ ความเจริญงอกงาม ความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ เนื้อหาวิชาต่าง ๆ (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์, 2540 : 32-33) การประเมินแฟ้มผลงานมีหลักว่า เด็กต้องมีส่วนร่วมในการคัดเลือกชิ้นงานเพื่อเก็บไว้ในแฟ้มโดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ตัดสิน และ

มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงผลการประเมินประกอบตัวอย่างเป็นรูปธรรม การใช้เพิ่มผลงานเด็กเพื่อการประเมินตามสภาพจริงในระดับปฐมวัยนั้น มักเป็นการเก็บรวบรวมผลงานเด็กที่เป็นชิ้นงานจากกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น งานศิลปะหรืองานประดิษฐ์ต่าง ๆ หรืออาจเก็บรวบรวมข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของเด็ก ข้อมูลจากการสังเกตเด็กของครู บันทึกพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก ร่องรอยหลักฐานบันทึกการแสดงออกของเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ภาพถ่ายบันทึกวิถีทัศน์ ชิ้นงานประดิษฐ์ ภาพการร่ายรำประกอบจังหวะและเสียงเพลง เหล่านี้สามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาประเมินพัฒนาการเด็ก เพื่อส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น หรือช่วยเหลือเมื่อพบว่าเด็กมีปัญหาในการพัฒนาได้อย่างทันที

3.5.3.4 การทดสอบ การทดสอบเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประเมินผลพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะด้านสติปัญญา ภาษาและคณิตศาสตร์ โดยแบบทดสอบอาจมีทั้งประเภทที่ต้องใช้การจดเขียนในการตอบ เช่น วงกลม ลากบาท ลากเส้นโยงภาพ เพื่อตอบคำถามตามที่โจทย์ตั้งไว้และประเมินผลการทดสอบด้วยการตรวจผลงานแล้วให้คะแนนโดยตรงด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยอยู่ในวัยที่ยังอ่านเขียนไม่ได้ และมีช่วงความสนใจสั้น ประกอบกับข้อทดสอบทุกชนิดมักมีกฎเกณฑ์ในการจัดสอบในด้านเวลาที่จำกัดและเด็กต้องทำการจดเขียนในการตอบด้วยตนเอง แม้การทำงานประสานกันระหว่างมือกับตาจะทำได้ไม่คล่อง การควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อมือยังทำได้ไม่สมบูรณ์ และเด็กอ่านโจทย์คำถามไม่ได้โดยลำพัง จึงเป็นเหตุให้การประเมินโดยใช้แบบทดสอบไม่เป็นที่ยอมรับนำมาใช้ในระดับปฐมวัยมากนัก

3.5.3.5 การทดสอบปากเปล่า การทดสอบปากเปล่าเป็นการตรวจสอบความสามารถของการคิดและความสามารถในการสื่อความคิดออกมาผ่านการพูด เช่น คุรบอกหรือตั้งให้นักเรียนชี้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและพูดชื่ออวัยวะส่วนนั้น ๆ ให้ถูกต้อง หรืออธิบายขั้นตอนการประกอบอาหารง่าย ๆ บางชนิดหรือให้บอกชื่ออาหารที่ชอบมา 3 ชนิด ซึ่งจะประเมินความสามารถของเด็กได้จากการตอบคำถามได้ตรงคำถาม คิดและพูดถ่ายทอดเรื่องราวที่รู้และเข้าใจให้ผู้เข้ารับทราบได้และปฏิบัติตามคำสั่งและพูดบอกวิธีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ ได้ โดยครูจะบันทึกคำตอบหรือคำพูดของเด็กแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อประเมินระดับความรู้ความสามารถของเด็กเป็นขั้นตอนต่อไป

3.5.4 การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของเด็กในระดับการศึกษาปฐมวัยถือเป็นการนำเสนอร่องรอยหลักฐานและสัมฤทธิ์ผลการบริหารงานวิชาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารเพราะผลลัพธ์ด้านคุณภาพและความก้าวหน้าของเด็กคือสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความก้าวหน้าของเด็กและประสิทธิภาพของหลักสูตรสถานศึกษาและคุณภาพใน

การบริหารงานวิชาการที่ผู้บริหารและทีมงานได้ดำเนินการไปแล้ว การนำเสนอผลการประเมินผู้เรียน จึงต้องนำเสนอให้ได้โดยแม่นยำ เชื่อถือได้ และโปร่งใส ผ่านเครื่องมือต่อไปนี้

3.5.4.1 สมุดรายงานประจำตัวเด็กที่เป็นการรายงานผลการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กซึ่งนิยมระบุเกณฑ์การประเมินไว้เป็น 3 เกณฑ์ ได้แก่ ดี ปานกลาง และควรเสริมแทนค่าด้วยตัวเลข 3 2 และ 1 ตามลำดับ

3.5.4.2 จดหมายข่าวของโรงเรียนที่เสนอข้อมูลความสำเร็จในการทำกิจกรรมของสถานศึกษาและเด็กทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล เช่น การได้รับเหรียญชนะเลิศการแข่งขัน การได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดวาดภาพ เป็นต้น

3.5.4.3 web site ของสถานศึกษาที่ลงข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานศึกษาให้ทางบ้านและบุคลากรทั่วไปได้ทราบความเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นผลของการดำเนินงานพัฒนาเด็กตามกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ

การประเมินพัฒนาการเด็ก เป็นงานที่มีรายละเอียดหลายขั้นตอนและหลายเทคนิคปฏิบัติ ซึ่งผู้ดูแลเด็กต้องทำความเข้าใจกับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินเด็ก สามารถปฏิบัติการประเมินเด็กได้อย่างเที่ยงตรง และเที่ยงธรรม สะท้อนถึงผลการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก และผลการพัฒนาของเด็กได้น่าเชื่อถือจริง

4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นงานที่ทำนายขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะต้องรับการถ่ายโอนจากสังกัดหน่วยงานเดิม เพื่อนำมาบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคณะบุคคลอื่นประกอบด้วย ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง เด็กผู้มารับบริการและชุมชนที่อาจยังสงสัยหรือไม่เชื่อถือหรือมั่นใจในคุณภาพการให้บริการงานพัฒนาเด็ก ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากนัก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีการเตรียมการอย่างทันต่อความเปลี่ยนแปลงในงานเปลี่ยนถ่ายดังกล่าว ควรแสดงจุดยืนอันมั่นคงในการมุ่งมั่นเตรียมความพร้อม โดยเร่งศึกษาหาแนวทางและเตรียมการในทุกวิถีทาง เพื่อค้นพบรูปแบบที่เหมาะสมในลักษณะการนำร่องการพัฒนาตามมิติใหม่ ตามข้อกำหนดที่กฎหมายและหลักการที่ถูกต้องได้กำหนดไว้เป็นเบื้องต้นในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ ข้อค้นพบจากการศึกษาเรียนรู้และแสวงหาแนวทางที่ดีที่สุดของงานย่อมมาจากความวิริยะอุตสาหอย่างทุ่มเทและจริงจังของบุคลากรและผู้บริหารจนสามารถค้นพบเอกลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับซึ่งเหมาะสมเป็นของตน และเสนอผลการศึกษาเรียนรู้ให้ปรากฏได้อย่างเป็นรูปธรรม เป้าหมายปลายทางของการนำร่องดังกล่าวควรเป็นเป้าหมายตาม

มาตรฐาน ตามเกณฑ์การประเมินของหน่วยงาน สามารถแสดงภาพลักษณ์ของศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพตามอุดมคติได้ ตามความมุ่งหวัง

4.1 นโยบายและยุทธศาสตร์ของศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติ

ด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ต้องการการเลี้ยงดูที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะเป็นเวลาที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการพัฒนาสมองของเด็กในระยะ 5 ปีแรกของชีวิต ซึ่งมีอัตราการพัฒนาสูงยิ่งกว่าเด็กวัยอื่นใด จากการสำรวจของหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยพบว่าในสังคมไทยยังไม่สามารถจัดบริการเสริมกำลังครอบครัว เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ครอบคลุมทั่วถึงอย่างมีคุณภาพ (กรมอนามัย, 2547 : 2-3) ศูนย์พัฒนาเด็กยังต้องการปรับปรุงคุณภาพในทุกด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ วิธีการอบรมดูแลเด็ก การพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้มีความรู้ในการจัดประสบการณ์แก่เด็กและการกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานบริการ เพื่อให้มีเครื่องมือตรวจสอบมาตรฐานการดำเนินงานที่มีคุณภาพ ใช้ในตรวจสอบและประเมินงานตามเกณฑ์มาตรฐานที่ควรเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงได้มีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

4.1.1 นโยบายด้านการพัฒนาเด็ก

นโยบายและแผนเฉพาะสำหรับเด็กปฐมวัย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ถูกนำมาจัดทำเป็นนโยบายการพัฒนาเด็กโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวไว้ดังนี้ (กรมอนามัย, 2547:3)

“พัฒนาเด็กปฐมวัยทุกคนอย่างเต็มศักยภาพและมีคุณภาพเต็มที่ โดยให้ครอบครัวเป็นแกนหลัก และให้ผู้มีหน้าที่ดูแลเด็กและทุกส่วนของสังคม มีส่วนในการจัดบริการและจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี เหมาะสม สอดคล้องกับท้องถิ่นและเหมาะสมกับเด็กตามวัย”

4.1.2 แผนยุทธศาสตร์หลัก

แนวคิดและทิศทางที่จะนำไปสู่แผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับนโยบายขั้นต้นประกอบด้วย

4.1.2.1 แผนพัฒนาพ่อ แม่ ผู้ปกครอง สมาชิกในครอบครัว และผู้เตรียมตัวเป็นพ่อ แม่

4.1.2.2 แผนพัฒนาและบริการส่งเสริมเด็กปฐมวัยที่เน้นการจัดการบริการพัฒนาเด็กและบริการการศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง

4.1.2.3 แผนพัฒนานุเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย

4.1.2.4 แผนพัฒนามาตรฐานและคุณภาพเด็กปฐมวัย

4.1.2.5 แผนพัฒนาการมีส่วนร่วม

4.1.2.6 แผนวิจัยพัฒนาและสร้างองค์ความรู้

4.1.2.7 แผนพัฒนาองค์กรกลไกการบริหารงาน ประสานงานและติดตาม

ประเมินผล

4.1.2.8 แผนระดมทรัพยากร

4.1.2.9 แผนบทบาทสื่อมวลชนต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

4.1.2.10 แผนพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

4.1.2.11 แผนสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546:22)

4.1.3 นโยบายการพัฒนาศูนย์เด็กน่าน้อย

4.1.3.1 แนวคิดการพัฒนาศูนย์เด็กน่าน้อย

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547: 4-5) ได้จัดทำโครงการศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย โดยให้เป็นโครงการที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมจากหุ้นส่วนและภาคี เพื่อให้เด็กและบุคลากรได้รับบริการที่ดีที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการและการเรียนรู้ การอยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์เด็กได้รับการดูแลให้สะอาด ปลอดภัย และเอื้อต่อสุขภาพ ชุมชนและท้องถิ่นจะได้เด็กที่มีคุณภาพ เดิมโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและสร้างชื่อเสียงให้ท้องถิ่นต่อไป จึงถือว่าศูนย์เด็กเล็กน่าน้อยคือต้นแบบของการเป็นศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยอมรับร่วมกัน

แนวคิด “ศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย” สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองน่านน้อย ชุมชนน่านน้อย และมีความหมายได้ทั้งเป็นกระบวนการพัฒนา และเป็นผลลัพธ์ของการพัฒนา

4.1.3.2 ความหมาย “ศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย”

ความหมายเชิงกระบวนการ หมายถึง การระดมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเด็ก และผู้เกี่ยวข้อง โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ศูนย์เด็กเล็กเป็นสถานที่สร้างโอกาสให้เด็กเล็กเติบโตอย่างดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ และอย่างเท่าเทียมกัน

ความหมายของศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย ที่มีความหมายเชิงผลลัพธ์ หมายถึง ศูนย์เด็กเล็กที่มีการจัดการ ควบคุม ส่งเสริม สนับสนุนปัจจัยเอื้อ และจัดหรือลดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความน่าน้อยของศูนย์เด็กเล็ก โดยมุ่งหวังให้เด็กได้รับการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ ทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ ขณะเดียวกันผู้ดูแลเด็กก็ได้รับการส่งเสริมให้สามารถทำงานได้อย่างมีความสุขกาย สบายใจ

จากความหมายเชิงกระบวนการ และความหมายเชิงผลลัพธ์อาจกล่าวได้ว่าเป็น นิยามของศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติที่หากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใดสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบถ้วน ย่อมเกิดประสิทธิผลในระดับที่ควรได้รับการยอมรับในที่สุด

4.1.3.3 ความมุ่งหมายของการพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย”

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กทุกคน ให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะอยู่อาศัยในศูนย์เด็กเล็กได้อย่างเท่าเทียมกัน และอยู่ร่วมกันกับผู้ดูแลเด็กและเพื่อน ๆ อย่างสงบสุข สะดวกสบาย สถานที่สะอาด ถูกสุขลักษณะและมีความปลอดภัยได้รับการส่งเสริมพัฒนาการและความคิดสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม

4.1.3.4 เป้าหมายการดำเนินงานโครงการศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย

เป้าหมายในการดำเนินโครงการศูนย์เด็กเล็กน่าน้อยมีดังนี้

- 1) เด็กปฐมวัยทุกคนที่อยู่ในศูนย์เด็กเล็กได้รับการที่มีคุณภาพ
- 2) ผู้ดูแลเด็ก และบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีคุณภาพ
- 3) สิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพเด็กและผู้ดูแลเด็ก
- 4) กระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น

จากความมุ่งหมาย และเป้าหมายของการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย แสดงให้เห็นถึงการ จัดสภาพแวดล้อม และผู้ดูแลเด็ก ตลอดจนกระบวนการพัฒนาเด็กที่มีคุณภาพ มีทิศทางที่เป็น จุดเด่นในด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งหากประสบความสำเร็จย่อมสามารถพัฒนาจุดแข็งของสถานศึกษา ได้อย่างชัดเจน

4.2 การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่าน้อย

ศูนย์เด็กเล็กจะมีความน่าอยู่สำหรับเด็กและบุคลากรภายในศูนย์เด็กเล็ก ต้องมาจาก ความตระหนัก มุ่งมั่น เพียรพยายามของทุกฝ่ายได้แก่ผู้บริหารผู้ปกครองเด็ก ผู้ดูแลเด็ก และความ ต้องการของเด็ก ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะที่เฉพาะในศูนย์เด็กเล็กแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547: 5-7) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาสำคัญ ๆ 5 ด้าน

4.2.1 ด้านการบริการ

การบริการ หมายถึง การเอื้อเพื่อ สนับสนุนด้านต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้รับการ ดูแลทั้งด้านร่างกาย จิตใจและพัฒนาการ โดยมีการขับเคลื่อนการพัฒนาดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การจัดหาสมุดบันทึกประจำตัวให้เด็กทุกคนในศูนย์เด็กเล็ก เพื่อใช้เป็นสมุดบันทึกข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น บันทึกน้ำหนัก ส่วนสูงของเด็กทุก 3 เดือนและพฤติกรรมของเด็กเมื่ออยู่ที่ศูนย์ สมุดบันทึกสุขภาพดังกล่าว เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างครู ผู้ดูแลเด็ก และพ่อแม่ เพื่อแจ้งข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองได้รับทราบอย่างน้อย 2 เดือนต่อครั้ง

4.2.1.2 การกำหนดให้ครู ผู้ดูแลเด็กตรวจความสะอาดร่างกายเด็ก เป็นประจำทุกวัน เพื่อเป็นการคัดกรองภาวะสุขภาพทั่วไปก่อนรับเด็ก

4.2.1.3 จัดให้มีบริเวณสำหรับแยกเด็กป่วยในบริเวณศูนย์อย่างเป็นสัดส่วน กรณีที่ตรวจพบตั้งแต่แรกว่าเด็กป่วย ควรแนะนำผู้ปกครองให้พาเด็กไปพบแพทย์ หรือพาไปพักฟื้นที่บ้าน ส่วนกรณีที่พบเด็กป่วย หรือสงสัยว่าเป็นโรคติดต่อขณะอยู่ที่ศูนย์ ให้เด็กพักในส่วนที่เป็นบริเวณสำหรับเด็กป่วยและรีบตามผู้ปกครองทันที

4.2.1.4 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินภาวะโภชนาการเด็ก ได้แก่ การชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูง พร้อมทั้งลงบันทึกในสมุดสุขภาพทุก 3 เดือน ถ้าพบว่าเด็กมีปัญหา ด้านภาวะโภชนาการ ควรมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีนอนมัย หรือโรงพยาบาลชุมชน เพื่อให้เด็กได้รับการแก้ไขต่อไป

4.2.1.5 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินพัฒนาการเด็ก และลงบันทึกในสมุดประจำตัวเด็กอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการติดตามการเจริญเติบโต

4.2.1.6 จัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริมที่มีคุณค่าและสะอาดปลอดภัย เด็กวัยก่อน 5 ปี เป็นวัยที่ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต ควรดูแลให้เด็กได้รับอาหาร ครบ 5 หมู่ ในแต่ละวัน จัดให้เด็กได้รับประทานผัก และผลไม้ทุกวัน ไม่จัดอาหารที่เป็นเม็ดเล็ก ๆ อาหารใส่น้ำมันทอด หรืออาหารกรอบกรอบที่มีคุณค่าอาหารน้อย เน้นเรื่องความสะอาดของอาหาร โดยผักสดและผลไม้ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ต้องปรุงสุกเสมอ การเตรียมอาหารไม่ควร นานเกิน 2 ชั่วโมงก่อนให้เด็กรับประทาน อาหารที่ปรุงเสร็จหรือล้างสะอาดแล้ว ควรเก็บในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด

4.2.1.7 จัดให้สถานที่ประกอบอาหารหรือครัวแยกเป็นสัดส่วนและถูกสุขลักษณะ เพื่อไม่ส่งกลิ่น ควัน รบกวนขณะที่เด็กอยู่ศูนย์ ดูแลความสะอาดของสถานที่และบริเวณโดยรวม อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเช่น เขียง ควรแยกใช้เขียงตามประเภทอาหาร คือ ผักผลไม้ เนื้อสัตว์สุกเนื้อสัตว์ดิบ ภาชนะที่ใส่อาหารทำจากวัสดุที่ปลอดภัย เช่น สแตนเลส อลูมิเนียม หรือ เมลามีน

4.2.1.8 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด และสุขนิสัยดี เช่น ล้างมือให้สะอาดและตัดเล็บสั้นอยู่เสมอ เก็บหมักรับร้อยและขณะปรุงและเสิร์ฟอาหาร ไม่ใช่มือสัมผัสอาหารโดยตรง เป็นต้น

4.2.1.9 จัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้สะอาดและเพียงพอ น้ำดื่มสำหรับเด็กควรเป็นน้ำที่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพโดยการต้ม หรือกรอง และเก็บในภาชนะที่สะอาด เด็กสามารถเปิดดื่มได้สะดวก เช่น เก็บในคูลเลอร์ที่มีหัวก๊อกสำหรับเปิด ส่วนน้ำใช้สามารถใช้น้ำประปาในการประกอบอาหาร ล้างภาชนะ และแปรงฟันได้ กรณีไม่มีน้ำประปา อาจใช้น้ำบาดาลจากบ่อที่มีการดูแลดี

4.2.1.10 จัดให้เด็กทุกคนได้แปรงฟัน โดยมีแปรงสีฟันประจำตัว ศูนย์เด็กเล็กควรมีสถานที่สำหรับเด็กใช้เป็นที่แปรงฟันได้สะดวก

4.2.1.11 จัดให้มีสถานที่ อ่างล้างมือสำหรับเด็ก จัดเตรียมสบู่และผ้าสะอาดสำหรับเช็ดมือ เพื่อให้เด็กได้ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร เมื่อมือสัมผัสสิ่งสกปรกและหลังการขับถ่าย

สรุปได้ว่าการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้เป็นศูนย์เด็กเล็กที่น่าอยู่นั้น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินอันดับแรก ด้านการบริการ ซึ่งครอบคลุมด้านการบริการเกี่ยวข้องกับการจัดทำสมุดบันทึกประจำตัวเด็ก การตรวจร่างกาย การคัดแยกเด็กป่วย การประเมินภาวะโภชนาการและการพัฒนาการเด็ก การจัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริม น้ำดื่ม การดูแลสุขภาพฟัน และการส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดี เช่น การล้างมือ เป็นต้น

4.2.2 การส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547: 6) กำหนดแนวทางการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

4.2.2.1 จัดให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการเด็ก เหมาะสมตามวัยและเพียงพอ ได้แก่ ของเล่น และหนังสือนิทาน ซึ่งควรมีการทำความสะอาดของเล่นสม่ำเสมอ

4.2.2.2 จัดให้มีกิจกรรมการเล่น การเคลื่อนไหว การฟังนิทาน ตามพัฒนาการแต่ละวัย โดยจัดกิจกรรมตามตารางกิจกรรมประจำวันของเด็กแต่ละกลุ่มวัย

4.2.2.3 จัดให้มีมุมจำลองของจริงเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ ผ่านการเล่น เช่น มุมบ้าน

4.2.2.4 จัดให้มีมุม หรือสถานที่สำหรับให้ความรู้พ่อ แม่ ในการเลี้ยงดูลูก โดยจัดเป็นมุมหนังสือ หรือบอร์ดติดข่าวสารที่น่าสนใจเกี่ยวกับเด็ก

4.2.2.5 จัดให้มีพื้นที่สำหรับให้เด็กได้เล่นอย่างเพียงพอ โดยเฉลี่ยมากกว่า 2 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน พร้อมกับมีเครื่องเล่นที่ปลอดภัย จำนวนเพียงพอ ตรวจสอบ เครื่องเล่นให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้เล่นอย่างปลอดภัย

4.2.3 การจัดสิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก

สิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็กที่กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547 :6) ได้กำหนดแนวทางในการจัดไว้ดังนี้

4.2.3.1 สิ่งแวดล้อมภายนอก

- 1) ไม่ควรมีแหล่งมลพิษทางอากาศ เสียง และกลิ่นอยู่ใกล้ ๆ ถ้ามีปัญหาควรรีบประสานงานผู้เกี่ยวข้องและขอความร่วมมือองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เข้ามาดูแล
- 2) บริเวณรอบอาคาร จัดให้มีการปลูกและดูแลต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแลสภาพและความสะอาดบริเวณต่าง ๆ สม่ำเสมอ เช่น ไม่มีกองขยะ ไม่มีแอ่งน้ำ หรือมูลปอใหญ่ ๆ
- 3) ศูนย์เด็กเล็ก ควรตั้งอยู่ในบริเวณที่มีรั้วรอบ และปลอดภัยกับเด็ก

4.2.3.2 สิ่งแวดล้อมภายในอาคาร

- 1) การจัดพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วน ตามการใช้งาน
- 2) ดูแลความสะอาดพื้น ผนัง และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ
- 3) ตรวจสอบความแข็งแรง และอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ เช่น โครงสร้างอาคารและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ
- 4) จัดให้มีการระบายอากาศที่ดีในทุก ๆ บริเวณ ทั้งห้องทำกิจกรรม ห้องนอน ห้องครัว ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดวางสิ่งของไม่ให้กีดขวางทิศทางลม การเปิดหน้าต่างเพียงพอ เป็นต้น
- 5) จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอในทุก ๆ บริเวณ โดยเฉพาะในห้องทำกิจกรรมสำหรับเด็ก
- 6) จัดให้มีห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ ที่แปรงฟัน มีสุขภัณฑ์ขนาดเหมาะสม เพียงพอสำหรับเด็ก และดูแลความสะอาดสม่ำเสมอ
- 7) ดูแลความปลอดภัยในศูนย์เด็กเล็ก ได้แก่ อุปกรณ์ไฟฟ้าต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ ตั้งอยู่ในที่เหมาะสม ปลั๊กไฟต้องอยู่สูงกว่า 1.5 เมตร จากพื้นถ้าติดตั้งในระดับที่มือเด็กเอื้อมถึง ควรหาฝาปิด / ครอบ จัดหาอุปกรณ์ดับเพลิง สำหรับใช้กรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ โดยผู้ดูแลเด็ก หรือเจ้าหน้าที่สามารถหยิบใช้ได้สะดวกและอยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งาน
- 8) จัดให้มีอุปกรณ์สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ได้แก่ ตู้ยาที่มียาสามัญประจำบ้าน และผู้ดูแลเด็กมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้ยา

9) จัดให้มีถักรองรับขยะเป็นจุด ๆ ในบริเวณศูนย์เด็กอย่างเพียงพอ ถึงขยะสภาพดี ถูกสุขลักษณะ มีการกำจัดทุกวันไม่ให้เป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงพาหะนำโรคต่าง ๆ

10) ดูแลระบบระบายน้ำเสียจากศูนย์เด็กเล็ก ทั้งจากแหล่งต่าง ๆ ในอาคาร และจากห้องครัว

4.2.4 คุณสมบัติและการบริหารบุคลากรผู้เลี้ยงดูเด็ก

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547 :7) ได้กำหนดคุณสมบัติและการบริหาร ผู้ดูแลเด็ก สำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ไว้ดังนี้

4.2.4.1 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นคนที่จิตใจดีและอารมณ์ดี มีความอดทน อดกลั้น

4.2.4.2 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ป่วยเป็นโรคติดต่อ และเป็นพาหะนำโรค อีกทั้งมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี ซึ่งจะเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก

4.2.4.3 ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นผู้ มีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ผ่านการฝึกอบรมมาก่อน ใ้ใจที่จะฟื้นฟูความรู้และทักษะระหว่างการศึกษาที่ อายุระหว่าง 18 – 45 ปี และจบการศึกษาไม่น้อยกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3

4.2.4.4 จัดให้มีจำนวนบุคลากรที่จะเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ โดยพิจารณา สัดส่วนเด็กต่อครู / ผู้ดูแลเด็ก ดังนี้

เด็กอายุต่ำกว่า	1 ปี	ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก	1:3 คน
เด็กอายุ	1 – 2 ปี	ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก	1:5 คน
เด็กอายุ	2 ปีขึ้นไป	ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก	1:10-15 คน

4.2.4.5 ควรสนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมสม่ำเสมอ และศึกษาต่อด้านการศึกษาเด็กปฐมวัยให้ถึงวุฒิปริญญาตรี

4.2.4.6 สนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กและผู้ปกครองมีการผลิตของเล่น ของใช้ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เด็กได้เรียนรู้ไปด้วย

4.2.4.7 นิเทศ ให้คำแนะนำและให้กำลังใจผู้ปฏิบัติงานสม่ำเสมอ ให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์เด็กเล็กร่วมกัน

4.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2547 : 7) ได้กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ไว้ดังนี้

4.2.5.1 ควรจัดให้มีการพบปะหรือประชุม ระหว่างผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง และผู้สนับสนุนบ่อย ๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มีการสื่อสาร พูดคุย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้เกี่ยวข้องดีแล้ว การขอความสนับสนุนด้านต่าง ๆ จะทำได้โดยง่าย

4.2.5.2 มีการประสานงานและประชาสัมพันธ์การดำเนินการของศูนย์เด็กเล็กให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ รับทราบ เพื่อที่จะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ได้

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นแนวทางที่จะให้ผู้บริหารได้ใช้สำหรับควบคุม กำกับ ผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่ศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หัวใจของศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ประกอบด้วย การดูแลสุขภาพอนามัย เด็กส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการเด็ก การจัดสภาพแวดล้อม การจัดผู้ดูแลเด็กที่มีคุณภาพ และการเปิดโอกาสให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม นอกจากเด็กจะต้องการการดูแลที่ดีด้านสุขภาพอนามัย จากผู้ใหญ่ที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะความชำนาญแล้ว เด็กยังต้องการประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เพื่อให้พัฒนาการของเด็กเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติเฉพาะวัยอย่างแท้จริง

4.3 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในปัจจุบัน ให้การดูแลและพัฒนาเด็กในวัยที่อายุน้อยลงทุกขณะ เนื่องจาก บิดา มารดา ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและขาดผู้ใหญ่ที่จะให้การดูแลทดแทน จึงปฏิเสธไม่ได้ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในปัจจุบันจะต้องเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวในชุมชนนั้น ๆ คือให้บริการแก่เด็กวัย 1 – 5 ปี เพื่อให้การบริการเด็กเป็นไปอย่างถูกหลักวิธีการ และมีคุณภาพ การให้บริการจึงต้องพิจารณาจัดกลุ่มเด็กให้เหมาะสม และจัดสภาพแวดล้อมสนองตอบตามธรรมชาติเฉพาะวัยของเด็ก ที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการใช้งาน ซึ่งพิทยาภรณ์ มานะจุติ (2541 :147-151) ได้เสนอหลักในการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาการเด็ก จำแนกออกตามระดับวัยดังนี้

4.3.1 การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัย 1 – 3 ขวบ

การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กเล็กวัย 1 – 3 ขวบ ต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ตามตารางกิจกรรม (Cateldo , 1982 : 2) หลักที่ต้องคำนึงถึงมีดังนี้

4.3.1.1 อาคารสำหรับเด็กเล็ก ควรเป็นอาคารชั้นเดียว ถูกสุขลักษณะ มีช่องรับแสงสว่างเพียงพอ มีสีอ่อนเย็นตา สะอาด จัดเป็นระเบียบ มีความปลอดภัยสูง ตกแต่งอย่างมีเป้าหมาย ระบาย ระบาย สดชื่น ให้เด็กตื่นตัวต่อการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมตามวัย อาคารมี

ลักษณะโล่งกว้างระบายอากาศได้ดี มีห้องน้ำติดกับห้องกิจกรรม มีห้องครัว แยกออกจากห้องนอนและห้องกิจกรรม ส่วนห้องอาหารต้องสามารถไปมาได้สะดวกและมีห้องออกกำลังกาย (ห้องนันทนาการ) สำหรับเล่นในวันฝนตกหรือแดดจ้า ไม่สามารถออกไปเล่นกลางแจ้งได้

4.3.1.2 วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเล่นและสื่อกระตุ้นพัฒนาการเด็ก ควรมีความปลอดภัยจากสิ่งที่เป็นพิษ (toxic) มีการจัดวางสื่อในภาชนะรองรับประเภทกล่อง ตะกร้าที่มองเห็นได้จากภายนอก แยกเป็นแต่ละประเภท จัดวางในระดับที่เด็กสามารถเอื้อมมือหยิบจับได้เอง ของเล่นควรจัดไว้ตรงตามวัยของเด็กที่ระบุอายุไว้บนหีบห่อบรรจุภัณฑ์

4.3.1.3 ป้ายนิเทศ ควรเป็นขนาดเล็ก ๆ ติดไว้ในระดับสายตาเด็ก มีภาพที่สดใส เร้าใจ เนื้อหาของภาพเข้าใจได้ง่ายไม่ซับซ้อน ตกแต่งตามผนังห้อง บริเวณที่เด็กมองเห็นได้นัดตา ยกเว้นป้ายนิเทศที่ใช้สื่อสารกับผู้ใหญ่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป สามารถติดในระดับสายตาของผู้ใหญ่ ในบริเวณผนังที่ไม่ใช่พื้นที่ใช้งานของเด็ก

4.3.1.4 เครื่องเล่นสนาม ควรเป็นขนาดเล็กเหมาะกับวัย มีความทนทานปลอดภัย สีสันสดใส ผลิตจากวัสดุที่มีคุณภาพไม่เผ็ดร้อน ขูดขีดหรือเสียดสีแตกหักได้ง่าย ควรจัดวางไว้ 2 จุด คือ ในบริเวณสนามเด็กเล่นกลางแจ้งได้ร่มไม้หรือบนพื้นที่ปูบล็อกเทียมที่อ่อนนุ่ม หรือหญ้าเทียม และจัดวางไว้ในห้องออกกำลังกายในร่ม (ห้องนันทนาการ) เพื่อให้สามารถใช้งานได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ เครื่องเล่นสนามที่จำเป็นคือ ชิงช้าและเครื่องปีนป่ายหรือโครงปีนโครงไต่และกระดานเลื่อนที่มีความสูงไม่เกิน 1 เมตร รถลากจูง ม้าโยกเรือโยก และอุโมงค์มุดลอด

4.3.1.5 ห้องเรียนภายในอาคาร

ซิกเกแดนซ์ (Schickedanz, et al., 1983 : 21 – 22) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยไว้ดังนี้

1) ความหมายของห้องเรียน

ห้องเรียน หมายถึง

1. ห้องที่จัดวางวัสดุ อุปกรณ์อย่างมีเป้าหมายเป็นหมวดหมู่และมีระบบ

2. มีการวางแผนการใช้งานอุปกรณ์ที่ชัดเจน

3. มีตารางเวลากำกับการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ลงที่

4. มีกฎเกณฑ์กติกาในการจัดการกับเด็ก

5. เป็นห้องที่สามารถดำรงสภาพการเรียนการสอนให้ดำเนิน

ไปได้

2) หลักในการจัดห้องเรียน 5 ประการ คือ

1. มีระบบ
2. มีกฎเกณฑ์
3. มีเป้าหมาย
4. สอดคล้องกับระดับความสามารถ ความสนใจและพฤติกรรม

เด็ก

5. สร้างความรับผิดชอบแก่เด็กได้

3) ทฤษฎีพื้นฐานในการจัดห้องเรียน

ในการจัดห้องเรียนระดับปฐมวัย มีทฤษฎีพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาประกอบการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยดังตาราง 3 ต่อไปนี้ ตาราง 7 รูปแบบของห้องเรียนตามทฤษฎีพื้นฐาน 3 ทฤษฎี

รูปแบบ	ลักษณะ
1. รูปแบบพฤติกรรมนิยม (Behaviorist model)	1. ครูคอยจัดการกับทุกสิ่ง 2. ครูเป็นศูนย์กลาง 3. ครูคอยแก้ปัญหา โดยไม่คำนึงถึงการป้องกัน 4. ครูเป็นผู้ให้รางวัลและแรงเสริม
2. รูปแบบเชิงจิตวิทยา (Psychological model)	5. เด็กและครูมีเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกันในห้องเรียน 6. ครูและเด็กร่วมมือกันแก้ปัญหา 7. เป็นห้องที่ฝึกความรับผิดชอบของเด็ก 8. ครูมีการหารือกับเด็กแทนการใช้อำนาจ 9. บรรยากาศอบอุ่น ครูสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
3. รูปแบบการจัดกลุ่มเด็ก (Group Management model)	10. ใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง 11. ครูคอยตอบสนองความต้องการเด็ก 12. ครูให้ความรู้และแก้ปัญหาพฤติกรรมไปพร้อม ๆ กัน 13. ครูไม่บังคับเด็ก 14. กิจกรรมหลากหลาย บทเรียนน่าสนใจ 15. เด็กได้ฝึกพัฒนาทักษะการทำงานกลุ่ม 16. ครูสร้างแรงกระตุ้นจากภายใน 17. ห้องมีระบบ ทุกคนช่วยกันสร้างกฎกติกา

ที่มา : ชิคเกแดนซ์, 1983 อ้างใน มูลนิธิรักไทย, 2547 : 173

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อจัดห้องเรียน ควรเลือกประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เหมาะสมโดยเน้นการจัดห้องเรียนที่คล้ายบ้าน ควรบริหารจัดการให้ได้พื้นที่ใช้งานที่พอเพียง มีขนาด 40 – 60 ตารางฟุต ต่อเด็ก 1 คน (Hess & Croft , 1979 : 192) จัดวางครุภัณฑ์ เช่น ชั้น ตู้วางของขนาดเล็ก ติดลูกล่อให้สามารถโยกย้ายได้สะดวก ใช้ในการจัดวางสื่อของเล่นแยกตามประเภทการใช้งาน ปูพื้นด้วยพรมหรือเสื่อประเภทคราฟเลอร์ ซึ่งมีความนุ่มหนา ในจุดที่จำเป็น เช่น บริเวณพื้นที่ใช้เล่นกับแท่งไม้บล็อกหรือมูมนั่งสื่อ เป็นต้น ห้องกิจกรรม ควรสามารถใช้เป็นห้องเอนกประสงค์ได้ หากมีพื้นที่จำกัด เช่น ใช้เป็นห้องนอน และห้องเล่นร่วมกัน แต่ไม่ควรใช้เป็นห้องอาหารเพราะอาจมีความเลอะเทอะขณะใช้งาน การจัดมุมต่าง ๆ สำหรับเด็ก 1 – 3 ปี จัดได้ดังนี้

1) มุมสำรวจตนเอง มุมนี้ควรติดกระจกกับผนังในระดับต่ำมากที่เด็กสามารถมองเห็นตนเองทั้งตัวได้ในขณะกลานหรือนั่งในบริเวณที่ไม่มีสิ่งใดกีดขวาง มีเครื่องแต่งกายบางประเภทจัดวางหรือแขวนไว้ให้หยิบจับได้สะดวก และใช้ในการเล่นได้อย่างปลอดภัย

2) มุมบล็อก ควรจัดวางชั้นไม้ขนาดเตี้ยรองรับแท่งบล็อกโฟมหรือบล็อกไม้ชุดเล็ก และอุปกรณ์ของเล่นที่ใช้เล่นประกอบกันประเภทอื่น ๆ เช่น ตัวต่อ หุ่นยนต์ ยางรถยนต์ หรือตุ๊กตาประเภทไม้ โลหะ และพลาสติกต่าง ๆ

3) มุมดนตรี ควรแบ่งบริเวณส่วนหนึ่งไว้สำหรับจัดวางเครื่องดนตรี เช่น กลอง เครื่องเคาะ เครื่องเขย่า ไมโครโฟนจำลอง สำหรับเด็ก 3 ขวบ อาจเพิ่มชุดนักร้อง ชุดนักแสดง ชุดทางเครื่อง เทปหรือเครื่องเล่นซีดี พร้อมซีดีเพลงเด็กต่าง ๆ ให้ใช้ประกอบกันได้

4) มุมหนังสือ มุมนี้ควรมีชั้นวางหนังสือเคลือบปกด้วยพลาสติกหรือหนังสือผ้าและหนังสือปกและหน้าหนังสือเป็นพลาสติกหุ้มป้องกันน้ำมีเนื้อหาที่น่าสนใจ เหมาะกับวัยเด็กไว้ให้เด็กอ่าน มีเทปและซีดีพร้อมหูฟังวางไว้ เพื่อเด็กจะได้ทดลองฟังเสียง จัดวางเบาะนุ่ม ๆ หรือหมอนใบโตให้เด็กไว้ใช้นั่ง หรือนอนอ่านหนังสือ มีหุ่นมือหรือตุ๊กตาอ่อนนุ่มวางไว้ให้เด็กใช้เล่น หรือเช็ดหุ่นเล่นเป็นการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจจากนิทานที่ได้อ่านไป อาจมีโรงหุ่นแขวนลงมาจากเพดานและม้วนเก็บขึ้นไปได้ให้ใช้ประกอบการเช็ดหุ่น หรือโรงหุ่นใช้เช็ดกับหุ่นนี้วางไว้ให้เด็กใช้ประกอบการเล่นได้

5) มุมบทบาทสมมติ ได้แก่มุมที่จัดโดยอุปกรณ์ของใช้ที่มีขนาดเล็ก ใช้เล่นเลียนแบบการจัดบ้าน มีเป็ดตุ๊กตาพร้อมตะกร้าเสื้อผ้าตุ๊กตา ตะกร้าหรือเครื่องครัว โต๊ะอาหาร เด็กเล่น เตาแก๊สหรือตู้เย็นจำลอง อาหาร พืชผัก ผลไม้จำลองที่ทำจากพลาสติกคุณภาพดี ใช้เล่นประกอบกัน ในมุมนี้อาจจัดให้สามารถเล่นได้หลาย ๆ อย่าง เช่น เล่นจัดบ้าน เล่นทำอาหาร เล่นตุ๊กตา

6) มุมเครื่องเล่นสัมผัส เป็นมุมที่จัดวางเครื่องเล่นประเภทหยิบจับเล่นแยกส่วนหรือประกอบเข้าด้วยกันได้ มีขนาดเล็ก พอที่จะถือไปมา หรือโยกย้ายได้เอง ในการเล่นเด็กต้องใช้ความคิดและการแก้ปัญหา เครื่องเล่นสัมผัส อาจวางเล่นบนพรม บนพื้นห้องหรือหยิบไปนั่งเล่นบนเก้าอี้ โดยวางเครื่องเล่นไว้บนโต๊ะ เป็นการเล่นโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ เครื่องเล่นดังกล่าวประกอบด้วย ภาพตัดต่อ เครื่องเล่นไชลาน ตุ๊กตาล้มลุก ไข่นาคู ตัวพยัญชนะ ตัวเลขลุด ลูกบิดสำหรับร้อยหรือลูกร้อย (ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว) เกมจับคู่ภาพเหมือน เกมต่อภาพ พีรามิด ลูกคิดสวมหลัก และชุดรูปทรงไม้ในกล่องขนาดเล็ก เป็นต้น

4.3.1.6 ห้องอาหาร ห้องอาหารหรือบริเวณรับประทานอาหาร ควรมีมุ้งลวดติดโดยรอบมีเครื่องดูดอากาศ หรือมีการระบายกลิ่น ระบายอากาศที่ดีควรแยกออกมาจากห้องนอนและห้องกิจกรรม เด็กวัย 1 – 3 ปี อยู่ระหว่างฝึกช่วยเหลือตนเองในการรับประทานอาหารจึงมักหกเลอะเทอะอยู่ตลอดเวลา ประกอบด้วย เด็กวัยนี้เจ็บป่วยบ่อย เมื่อมีอาการไอหรือจามมักตามด้วยการอาเจียนหรือเด็กบางคนทำอาหารและน้ำหกบ่อยมาก ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ถือเป็นเรื่องปกติ พื้นห้องอาหารและโต๊ะเก้าอี้ในห้องอาหาร จึงควรใช้วัสดุที่จะสังเกตเห็นความสกปรกและสามารถทำความสะอาดได้ง่ายและทำได้บ่อยครั้ง โดยไม่ต้องหยุดหรือปิดกั้นการใช้งาน เด็กควรได้รับการฝึกให้รับประทานอาหารบนโต๊ะอย่างเป็นระบบหรือนั่งคั่นนมจากแก้วที่โต๊ะอาหารเสมอ โดยมีผ้ากันเปื้อนเฉพาะบุคคลสวมทับ เพื่อป้องกันความเลอะเทอะทุกครั้งในการรับประทานอาหาร

4.3.1.7 ห้องน้ำ ห้องส้วม เด็กวัย 1 – 3 ปี มีขนาดของสรีระที่ยังเล็กมาก ทั้งโดยความหนาของร่างกาย และความสูง ไม่อาจใช้เครื่องสุขภัณฑ์ประเภทส้วมนั่งยอง หรือชักโครกขนาดมาตรฐานของผู้ใหญ่ในการขับถ่ายได้ ควรจัดหาสุขภัณฑ์ขนาดเล็กเล็กโดยเลือกชนิดที่ใช้งานประกอบกันได้ระหว่างตัวส้วมและถังเก็บน้ำชักโครก เพื่อให้สามารถใช้งานที่อาจมีความถี่สูงได้ดี หากเป็นส้วมนั่งยอง ควรเลือกขนาดเล็กที่สุดเท่านั้นในการนำมาติดตั้ง หรือจัดหาอุปกรณ์เสริม ได้แก่ เบาะรองนั่งขนาดของเด็กวางทับขนาดใหญ่ หรือใช้กระโถนช่วยในการคลี่คลายปัญหา พื้นห้องน้ำ ห้องส้วมต้องแบ่งบริเวณแห้งกับบริเวณเปียกออกจากกัน เพื่อมิให้เด็กลื่นหกล้ม ต้องรักษาความสะอาด และดูแลเรื่องกลิ่นอยู่เสมอ ผนังห้องน้ำควรมีช่องระบายอากาศให้ถ่ายเทได้ดี ไม่อับทึบ ไม่ควรมีประตูปิด แต่ควรเป็นแนวบังตาเสีย ๆ ที่ผู้ใหญ่จะมองเห็นได้โดยสะดวก

4.3.1.8 ห้องเก็บของ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะต้องมีห้องเก็บของในบริเวณใกล้เคียงกับห้องกิจกรรม อุปกรณ์เครื่องใช้เด็กมีจำนวนมาก และหลากหลายชนิด จึงต้องมีตู้เก็บของ หรือมุมจัดเก็บที่ดี มีความเป็นสัดส่วน มีบริเวณผึ่งเสื้อผ้า ตะกร้าใส่ผ้าที่ต้องการส่งซัก ชั้น

แบบเปิดวางอุปกรณ์ที่ใช้บ่อย ๆ และตู้เก็บใช้เก็บอุปกรณ์ที่สำรองไว้แยกจากกัน ห้องเก็บของต้องสะอาด โล่งตา เป็นระเบียบ ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกใจ

4.3.1.9 สนามเด็กเล่นกลางแจ้ง เด็กวัย 1 – 3 ขวบ สามารถออกไปเล่นในสนามกับเครื่องเล่นสนามหรือเล่นนอกกำลังได้โดยมีครูคอยดูแล สนามเด็กเล่นควรมีความโล่งโปร่งขนาดเหมาะสมพอเหมาะ ง่ายแก่การควบคุมดูแลของครู มีร่มเงาคร่อมรั้น มีสัดส่วนระหว่างพื้นหญ้ากับพื้นเรียบที่อาจปูด้วยพื้นสำเร็จประเภทอิฐบล็อกเทียมหรือหญ้าเทียมหรือมีบ่อทรายที่มีหลังคาคลุม ขอบบ่อก่อขึ้นด้วยท่อนไม้กลมเกลี้ยง หรือปูนฉาเมนต์ลาดด้วยทรายล้าง หรือวัสดุที่เกลี้ยงนึ่งไม่เป็นอันตราย เครื่องเล่นสนามควรวางขนานกับแนวรั้ว ตั้งห่างกันพอเหมาะ มีถนนหรือทางเดินเชื่อมต่อระหว่างแต่ละจุด มีอ่างล้างมือหรือก๊อกน้ำและห้องน้ำอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสนาม เพื่อความสะดวกในการใช้งานกรณีมีความจำเป็น ที่สำคัญคือต้องมีรั้วเตี้ย ๆ แบ่งเขตแดนให้ชัดเจน มีประตูเปิดสู่สนามหลายประตู ง่ายแก่การใช้งาน ทั้งในการเข้าและออกจากสนาม และต้องมีห้องเก็บของเล่นในบริเวณสนามอย่างน้อย 1 จุด ใช้ในการเก็บของเล่นที่ต้องเคลื่อนย้ายเข้าออกทุกวัน เช่น รถลากเล็ก อุปกรณ์เล่นน้ำ เล่นทรายหรืออุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

4.3.1 การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็ก 3 – 5 ขวบ

ธรรมชาติของเด็ก 3 – 5 ขวบ แตกต่างจากเด็ก 1 – 3 ขวบ เพราะเด็กโตมากขึ้น มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นตามวัย ความต้องการและความสนใจเปลี่ยนไป พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2541 :152–156) ได้เสนอหลักการการจัดสภาพแวดล้อมซึ่งต้องจัดให้แตกต่างกันออกไปดังนี้

4.3.2.1 การจัดสิ่งแวดลอมในอาคารเรียน

1) เนื้อที่ว่างในอาคาร

อาคารเรียนปฐมวัย ต้องออกแบบโดยคำนึงถึงระดับพัฒนาการเด็ก ความต้องการและธรรมชาติเฉพาะวัย ควรจัดให้มีเนื้อที่ใช้งานภายในห้องเรียนที่มีขนาดเล็กคือ 35 ตารางเมตร หรือขนาดใหญ่ 63 ตารางเมตร ลักษณะห้องเรียนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือรูปแบบใดก็ได้แต่ต้องเป็นห้องโล่งไม่มีเสาอยู่กลางห้อง เพราะจะต้องใช้บริเวณกลางห้องสำหรับกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ควรจัดมุมการศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ในบริเวณผนังรอบ ๆ ห้องรวมทั้งจัดไว้ตามมุมทั้ง 4 มุมของห้อง ผนังห้องเรียนควรจัดตกแต่งด้วยภาพที่สวยงามมีความหมายต่อเด็ก เช่น บันไดเลขสี่ประจำวัน กฎของห้อง ป้ายบอกวัน เดือน ปี บอร์ดประสบการณ์ตามสาระเนื้อหาการเรียนหรือบอร์ดผลงานเด็ก เป็นต้น ห้องเรียนควรมีประตูเปิดสู่ระเบียงด้านหน้าอย่างน้อย 2 ช่อง และเปิดสู่ระเบียงด้านหลังอีกอย่างน้อย 1 ช่อง อาคารเรียนที่จะเย็นสบายคือ อาคารที่หันหน้าไปทางทิศเหนือหรือใต้เพราะเป็นทางผ่านของลม อาคารเรียน 2 ชั้น บันไดต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.20

เมตร ช่วงหนึ่งสูงไม่เกิน 2.00 เมตร และลูกตั้งไม่สูงกว่า 17 เซนติเมตร ลูกนอนไม่น้อยกว่า 25 เซนติเมตร ถ้าวัดได้สูงกว่ากำหนด ให้ทำฐานพักขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าอากาศสูงเกิน 2 ชั้น ขึ้นไปต้องมีบันไดอย่างน้อย 2 แห่ง และมีลูกกรงกั้นต่อจากขอบระเบียงขึ้นไปอย่างน้อย 1.2 เมตร

2) ระบบเสียง

ห้องเรียนควรมีระบบป้องกันเสียงรบกวนจากภายนอก และเสียงดังอีกทีภายในห้องเรียน ควรปลูกต้นไม้ไว้หน้าอาคารเรียนเพื่อช่วยลดเสียงรบกวนจากภายนอก ควรปูพื้นด้วยพรม หรือเสื่อน้ำมัน เพื่อลดเสียงดังกึกก้องจากการทำกิจกรรม เช่น เล่นแท่งไม้ บล็อก เล่นเครื่องเล่นดนตรี เป็นต้น ห้องเรียนควรมีแสงสว่างเพียงพอ แสงเข้าจากทิศทาง ภายนอก ถ่ายเทได้ดี โปร่งสบาย

3) ผนังห้อง

ผนังห้องเรียนควรปูด้วยกระดานชนวนอ้อย เพื่อช่วยลดเสียงสะท้อน กึกก้องภายในห้อง กระดานชนวนอ้อยยังสามารถใช้เป็นบอร์ดติดโปสเตอร์ตกแต่งห้อง หรือเป็นบอร์ดผลงานเด็กได้อีกด้วย กระดานขาวหรือกระดานดำควรติดไว้ด้านหน้าชั้นเรียน ในระดับสายตาที่เด็กจะมองเห็นได้ชัดเจน โดยให้ขอบล่างของกระดานอยู่ห่างจากพื้นประมาณ 60 เซนติเมตร การใช้สีภายในห้องควรเป็นสีอ่อน เย็นตา มองดูสงบเย็นและอ่อนหวาน จะช่วยให้แสงสว่างในห้องเพียงพอแก่การใช้งาน เพราะผนังสีอ่อนเย็นสะท้อนแสงทำให้ห้องสว่างจ้า ลดการใช้แสงไฟในเวลากลางวัน ทำให้ประหยัดพลังงานได้อีกทางหนึ่ง ควรตรวจสอบดูว่าการเลือกทำเลที่จะจัดเป็นห้องเรียนนั้น ได้พิจารณาให้แสงสว่างเข้ามาด้านซ้ายมือของเด็กเสมอ

4) พื้นห้อง

พื้นห้องใช้งานควรมีขนาดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 1 ตารางเมตรต่อนักเรียน 1 คน พื้นห้องควรปูด้วยไม้กระดาน ไม้เนื้ออ่อน หรือไม้ลิ้นรอบตัว จะให้ความรู้สึกอ่อนนุ่มกว่าพื้นซีเมนต์ พื้นที่ใช้งานควรมีขนาดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 1 ตารางเมตรต่อนักเรียน 1 คน พื้นห้องควรปูด้วยไม้กระดาน ไม้เนื้ออ่อน หรือไม้ลิ้นรอบตัว จะให้ความรู้สึกอ่อนนุ่มกว่าพื้นซีเมนต์ หากเป็นพื้นซีเมนต์ควรปูทับด้วยเสื่อน้ำมันเพื่อลดอุณหภูมิเย็นจัดในฤดูหนาว ที่เด็กจะต้องสัมผัสด้วยผิวหนังโดยตรงขณะนั่ง ยืน เดิน หรือนอนพักผ่อนในตอนบ่าย ห้องของเด็กวัยต่ำกว่า 3 ควร มีประตูกันทางเข้าออกที่โปร่งตา และปูรองพื้นด้วยฟูกในลักษณะห้องนิ่ม เพื่อความปลอดภัยของเด็กด้วยผิวหนังโดยตรงขณะนั่ง ยืน เดิน หรือนอนพักผ่อนในตอนบ่าย

5) หน้าต่างและประตู

หน้าต่างควรอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมแก่การรับลมและรับแสงสว่าง ควรมีซี่ลูกกรงติดเพื่อป้องกันมิให้เด็กปีนป่าย ข้ามออกไปด้านนอกตัวอาคารได้ ประตูควรติดลูกบิดในระดับสูงเกินกว่ามือเด็กจะเอื้อมไปเปิดเองได้ ควรเป็นประตูไม้หรือครึ่งไม้ครึ่งกระจก เพื่อให้เด็กรู้สึกโปร่งโล่งหน้าต่างควรอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมแก่การรับลมและรับแสงสว่าง ควรมีซี่ลูกกรงติดเพื่อป้องกันมิให้เด็กปีนป่าย ข้ามออกไปด้านนอกตัวอาคารได้ ประตูควรติดลูกบิดในระดับสูงเกินกว่ามือเด็กจะเอื้อมไปเปิดเองได้ ควรเป็นประตูไม้หรือครึ่งไม้ครึ่งกระจก เพื่อให้เด็กรู้สึกโปร่ง แสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้ดี ไม่อึดอัด

6) ห้องประกอบในอาคารเรียน

ห้องประกอบควรจัดไว้ภายในอาคารเรียนให้เด็กเดินไปมาเพื่อปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ได้โดยสะดวก การใช้ห้องประกอบต้องให้ยืดหยุ่นคุ้มค่า มีห้องเก็บวัสดุอุปกรณ์ของครูทุกชั้นเรียนโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ใช้งานของเด็ก ควรมีบริเวณเก็บพูกนอนเด็กจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งภายในห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม ควรเลือกสุขภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กเหมาะสมกับสรีระร่างกายของเด็ก ควรให้มีก๊อกน้ำสำหรับล้างมือ และมีถังน้ำดื่มตั้งวางไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสม

7) การตกแต่งสถานที่

การติดบอร์ด ควรติดไว้กับผนังรอบ ๆ ห้องเรียน และหน้าห้องเรียน มีจุดมุ่งหมายในการติดบอร์ดต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลสื่อสารกับผู้ปกครอง ให้ความรู้ แจ้งข่าวด่วน ข่าวสำคัญ บอกตารางกิจกรรมของโรงเรียน ใช้ติดภาพโปสเตอร์ขยายความเข้าใจต่อจากสาระการเรียนรู้ที่ครูจัดขึ้น หรือติดผลงานเด็ก

แขวนกระเป๋ หรือล็อกเกอร์ เก็บของใช้ส่วนตัวของเด็ก ควรจัดตั้งไว้บริเวณใกล้ประตูห้องด้านหน้าหรือด้านหลังก็ได้ แต่ต้องไม่วางไว้โดยกะกะ รกตา

8) การจัดอุปกรณ์การเรียนรู้ในอาคาร

อุปกรณ์การเรียนรู้และใช้งานภายในอาคาร จำแนกออกได้เป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. อุปกรณ์ใช้งานในห้องเรียน ได้แก่ ชั้นวางของเล่นของใช้ขนาดความสูงไม่เกิน 90 เซนติเมตร ลึกไม่เกิน 30 เซนติเมตร เพื่อให้อยู่ในระดับสายตาที่เด็กจะมองเห็นและเอื้อมหยิบจับของได้โดยสะดวก

2. เก้าอี้ขนาดเล็ก มีพนักพิง ทำจากวัสดุประเภทไม้หรือพลาสติกก็ได้ แต่ต้องมีน้ำหนักเบา เด็กโยกย้ายเองได้ มีความทนทานแข็งแรงไม่หักหรือฉีกขาดง่าย มีหลาย

ขนาด ความสูงระหว่าง 20 – 25 เซนติเมตร เพื่อให้เหมาะกับขนาดความสูงของเด็กที่จะได้เลือกนั่งอย่างเหมาะสม

3. โต๊ะ ต้องมีความคงทน แข็งแรง สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย ไม่หนักจนเกินไป ความสูง 50 – 55 เซนติเมตร กว้าง 60 เซนติเมตร ยาว 1.20 เซนติเมตร หน้าโต๊ะปูด้วยวัสดุที่ทำความสะอาดได้โดยง่าย

4. เครื่องนอน ประกอบด้วยผ้าปูนอนและหมอนหนุนเข้าชุดกัน อาจเป็นชนิดแผ่นทำด้วยฟองน้ำเนื้อแน่น เป็นผ้าห่มใยสังเคราะห์ หรือผ้าห่มด้วยพลาสติกอย่างดี

5. อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมเสริมศูนย์การเรียนรู้ เช่น ชุดแต่งตัว ชุดหม้อข้าวหม้อแกง ชุดเครื่องมือแพทย์ อุปกรณ์และเครื่องมือทดลองวิทยาศาสตร์ แท่งไม้บล็อก ตัวต่อเลโก้ หุ่นยนต์ ยวดยานต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องดนตรี เฟอร์นิเจอร์ชุดเล็กใช้เล่นบทบาทสมมติ

6. อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ได้แก่ อุปกรณ์ศิลปะ สีชนิดต่าง ๆ กระดาษ พู่กัน กระดาษขาหยั่ง อุปกรณ์ งานประดิษฐ์สร้างสรรค์ ลูกปัดลูกร้อย อุปกรณ์ประกอบการเคลื่อนไหวและจังหวะสร้างสรรค์ต่าง ๆ

9) การจัดศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้คือ แหล่งเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเสริมของเด็ก การจัดศูนย์การเรียนรู้ จัดได้มากศูนย์ แต่ต้องจัดศูนย์หลัก 4 ศูนย์ ให้ครบก่อนดังนี้

1. ศูนย์หลัก ศูนย์บ้าน ประกอบด้วยมุมห้องนอน มุมห้องนั่งเล่น มุมห้องรับแขก มุมร้านค้า มุมหมอ ฯลฯ ควรจัดไว้ในมุมใดมุมหนึ่งของห้องโดยเปิดพื้นที่ให้กว้างขวาง ใช้ฉากผ้าโปร่งตา ขนาดเล็กแบ่งกันเป็นสัดส่วน

2. ศูนย์ดนตรี ประกอบด้วยมุมนักร้อง มุมทางเครื่อง มุมนักดนตรี ควรทำเวทียกพื้นขึ้นโดยมีความสูง 10 เซนติเมตร ปูทับด้วยพรมเพื่อใช้เป็นบริเวณจัดแสดงของเด็ก ควรจัดให้ห่างจากศูนย์ภาษาซึ่งต้องการความสงบ

3. ศูนย์ภาษา ประกอบด้วยมุมฟัง มุมอ่าน มุมขีดเขียน และมุมละคร ควรจัดวางเครื่องเล่นเทป พร้อมดัดแปลงและหูฟัง เครื่องขยายเสียงพร้อมไมโครโฟนชุดเล็ก และชุดสวมใส่ในการแสดงไว้ให้เด็กในบริเวณนี้

4. ควรจัดวางอุปกรณ์ประกอบไว้บนชั้นวางของ ปูรองพื้นด้วยพรมหรือเสื่อน้ำมันป้องกันเสียงกระทบพื้น ควรจัดให้ห่างจากศูนย์ภาษาเพราะมีเสียงรบกวนกัน

10) ศูนย์ประกอบเพิ่มเติม

1. ศูนย์วิทยาศาสตร์ประกอบด้วยมุมชั่ง มุมตวง มุมวัด มุมสะสม วัสดุจากธรรมชาติ มุมทดลองพร้อมอุปกรณ์ ควรจัดวางบนชั้นและมีโต๊ะ เก้าอี้สำหรับนั่งเล่นหรือทดลองตามความสนใจ หรือติดตั้งสื่ออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ให้เด็กได้ศึกษาเรียนรู้ตามความเหมาะสม

2. ศูนย์เล่นน้ำ เล่นทราย ประกอบด้วยภาชนะใส่น้ำใส่ทราย อุปกรณ์เล่นน้ำ เล่นทราย เสื่อคลุมกันเปียก อาจจัดเป็นกระบะทรายหรืออ่างน้ำตั้งไว้บนโครงเหล็กค้ำ ความสูงพอเหมาะ คัดแปลงให้มีแนวโค้งของหลังรองรับปากอ่างหรือกะละมัง หรือกระบะ เพื่อยื่นเล่นได้โดยสะดวก โดยวางไว้บริเวณระเบียงหน้าห้องก็ได้

3. ศูนย์ศิลปะ ประกอบด้วยอุปกรณ์วัสดุสำหรับเล่นกับสี และทำงานประดิษฐ์ต่าง ๆ จัดวางอุปกรณ์บนล้อเข็นเคลื่อนที่ได้ เพื่อเข็นไปไว้ใกล้บริเวณโต๊ะกิจกรรมให้เด็กได้ใช้ในการสร้างชิ้นงานทางศิลปะ เช่น งานประดิษฐ์ งานปั้น งานร้อยวัสดุ

4. ศูนย์เครื่องเล่นสัมผัส ประกอบด้วย เครื่องเล่นสัมผัส (manipulative toys) และเครื่องเล่นทางการศึกษา (educational toys) จัดวางบนชั้นแบบเปิด และหยิบมานั่งเล่นกับพื้นหรือบนโต๊ะได้ อาจไม่จัดไว้ถาวรแต่ใช้การตั้งวางโต๊ะเป็นการกำหนดพื้นที่ตามช่วงเวลาในการเปิดบริการแทน

4.3.2.2 การจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน

1) บริเวณสนามเล่น

โรงเรียนควรมีพื้นที่ภายนอกอาคารอย่างน้อย 150 ตารางวา โดยจัดตกแต่งให้สวยงาม บริเวณสนามเล่นเป็นเครื่องบ่งบอกถึงโอกาสที่เด็กจะได้รับการพัฒนาด้านร่างกายที่จะทำให้สุขภาพแข็งแรง กล้ามเนื้อร่างกายได้ทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างเพียงพอเมื่อได้เข้ามาใช้บริการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้น ๆ สนามเล่นจึงมักจะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเหตุผลอันดับต้น ๆ ในการตัดสินใจเลือกสถานพัฒนาเด็กให้แก่เด็กของผู้ปกครอง สนามเล่นควรต้องมีขนาดพื้นที่ 75 – 100 ตารางฟุตต่อเด็ก 1 คน (พิทยากรณ์ มานะจุติ, 2543 : 79) ควรจัดแบ่งสนามเล่นออกเป็นสวน ๆ ได้แก่ สนามหญ้า ลานดินที่ปรับผิวพื้นให้เรียบ นุ่ม ไม่แข็งขรุขระ ลานทรายหรือบ่อทราย โดยจัดสัดส่วนตามความเหมาะสม ควรปลูกต้นไม้ไว้ตามแนวรั้วหรือบริเวณหน้า อาคารเรียน เพื่อช่วยกรองฝุ่น บังแดดและลม อีกทั้งยังอาศัยร่มเงา ในการจัดลานเด็กเล่น หรือจัดวางเครื่องเล่นได้ร่มไม้บริเวณสนามเล่นสามารถจัดแบ่งออกเป็นส่วนย่อยได้อีก เช่น สวนหย่อม น้ำพุ แปลงเกษตร สนามหญ้า ลานเครื่องเล่น และทางเดินไปยังจุดต่าง ๆ

2) เสาชง

เสาชงควรจัดตั้งไว้หน้าอาคารเรียน โดยยกระดับขึ้นไปเป็นลานมีความกว้างพอที่เด็ก 2 คน จะยืนชักธงขึ้นเสาด้วยด้วยกันได้ บริเวณที่เป็นเสาดึงต้องทำฐานยึดในระดับสูงกว่าพื้นที่เด็กยืนอีกหนึ่งชั้น ควรติดตั้งโดยใช้เสาจากท่อน้ำ 2 ท่อน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางต่างกันหนึ่งขนาด สวมซ้อนกันไว้ บริเวณกลางเสาดึงไว้ด้วยนอตให้แน่นหนา ควรประกอบเสาให้เสร็จก่อนยกขึ้นติดตั้งกับฐานรองรับด้านล่างอีกจุดหนึ่ง ลานหน้าเสาชงต้องไม่เป็นที่ลุ่มมีน้ำขัง เพราะเด็กจำนวนมากต้องอาศัยยืนเคารพธงชาติทุกวัน จึงต้องดูแลบริเวณนี้ให้ใช้งานได้ดีอยู่เสมอ

3) สวนหย่อม

สวนหย่อม คือสวนที่จะช่วยให้สนามเล่นสดใส มีชีวิตชีวา สวนหย่อมสามารถจัดไว้กระจายตามจุดต่าง ๆ ขนานกับเสาชงหรือขนานกับรั้วหรือรอบบริเวณน้ำพุ ควรปลูกไม้ใบ ไม้พุ่มที่กอไม่สูงใหญ่จนเกินไปนักเพราะเด็กตัวเล็ก ควรตัดแต่งให้มีขนาดความสูงไม่เกิน 80 เซนติเมตร โดยจัดปลูกแยกไว้เป็นแต่ละชนิด หากจะปลูกรวมกันควรเลือกประเภทที่มีรูปร่างลักษณะที่กลมกลืนไม่ขัดแย้งกัน ไม้ดอกไม้ประดับต้องเป็นชนิดที่ไม่มีหนามหรือยางที่อาจทำให้เด็กได้รับอันตรายได้ ควรดูแลไม่ให้มีตัวบึ้งหรือแมลงที่จะกัดต่อยหรือทำให้เด็กแพ้

4) แปลงเกษตร

แปลงเกษตร แปลงทดลองปลูกพืชผักสวนครัวหรือพืชสมุนไพร อาจจัดไว้ในพื้นที่เล็ก ๆ ด้านหลังอาคารเรียน บริเวณที่มีดินสำหรับขึ้นแปลงและมีแหล่งน้ำที่จะรดต้นไม้ หากไม่มีพื้นดินอาจใช้วิธีการปลูกในกระถางหรือวางปลูกต้นไม้โฟเบอร์แทนได้

5) บริเวณลานเครื่องเล่น

เครื่องเล่นกลางแจ้งมักมีขนาดใหญ่ กินพื้นที่ในการติดตั้งและจัดวาง ควรคำนึงถึงหลักการจัดวางเครื่องเล่นโดยให้ขนานไปกับแนวรั้วหรืออาคารเรียน ที่มีร่มเงาบดบังแสงแดดจ้าได้ ไม่ควรวางเครื่องเล่นกีดขวาง ปิดกั้นเส้นทางที่จะเดินสัญจรไปมาในสนามซึ่งพิทยากรณ์ มานะจุติ (2549 : 81 – 86) ได้เสนอแนะเครื่องเล่นที่ควรจัดไว้ในลานเครื่องเล่นในสนามดังนี้

1. โครงไต่ (jungle gym) คือโครงปีนป่าย อาจทำด้วยท่อเหล็กหรือท่อนไม้ก็ได้ โครงไต่มีหลายขนาด สำหรับเด็กเล็ก ๆ ขนาดความกว้างของแต่ละช่วง ควรกว้างประมาณ 18" × 18" เด็กเล็ก ๆ จึงจะสามารถเอื้อมช่วงแขนและขาออกไปห้อยโหนปีนป่ายได้พอเหมาะ

2. ชิงช้า (chair awing) ชิงช้าสำหรับเด็กชนิดสำเร็จรูปมี 2 แบบ คือ แบบคล้ายเก้าอี้ที่มีที่วางแขนและพนักพิง อีกชนิดหนึ่งคือชิงช้าแบบแผ่นกระดาน

3. บันไดเลื่อน (slides) บันไดเลื่อนมักทำด้วยโลหะหรือไม้ขัดเกลี้ยง ไม่มีเสี้ยน ความสูงของบันไดเลื่อนส่วนที่สูงที่สุด ควรจะสูงกว่าพื้นดินประมาณ 5 – 6 ฟุต

4. ม้าหมุน (merry – go – round) ม้าหมุนมีหลายแบบ อาจเป็นม้าหมุนแบบม้านั่ง มีที่ให้เกาะ หมุนได้โดยผู้ใหญ่เป็นผู้หมุนให้ หรือเป็นแบบเป็นหมุน เด็ก ๆ จะยืนอยู่บนแป้น ที่ราวกันไว้ กันไม่ให้ตก คล้ายเป็นม้าหมุนไฟฟ้าในงานออกร้าน แต่ต้องอาศัยผู้ใหญ่หมุนให้อีกทีหนึ่ง ม้าหมุนไม่ค่อยมีประโยชน์มากนัก นอกจากช่วยฝึกการทรงตัว การเลือกซื้อไม่ควรเลือกชนิดที่ ม้านั่งสูงเกินไป การเชื่อมระหว่างม้าแต่ละตัวไม่ควรกว้างเกินไป เด็กอาจรู้สึกไม่ปลอดภัยมากนัก หรือพลัดตกลงมาได้ง่าย

5. กระดานหก (see saw) กระดานหกอาจทำด้วยไม้หรือโลหะก็ได้ แต่ควรมีที่เกาะเป็นมือจับยกสูงในระดับที่เด็กจะเกาะได้โดยไม่เสียการทรงตัว การติดตั้งต้องแน่นหนา แข็งแรงเพื่อเด็กจะได้ปลอดภัยเวลาเล่น เด็กเล็ก ๆ ยังไม่กล้าที่จะเล่นกระดานหก เพราะยังควบคุมการใช้น้ำหนักอย่างปลอดภัยไม่ได้ และยังควบคุมสมดุลไม่เป็น กระดานหกที่ดีจึงต้องไม่สูงชันเกินไป ขณะที่ยังไม่มีเด็กขึ้นนั่งเล่น เพราะเด็กอาจเอื้อมมือขึ้นไปสัมผัสไม่ถึงมือจับ และให้ความรู้สึกว่าน่ากลัวมากกว่าจะน่าเล่น

6. บันไดอุโมงค์ (tunnel and steps) บันไดอุโมงค์นี้มักจะทำบันไดด้วยโครงเหล็ก และอุโมงค์ถึงขางมะตอย ข้อสำคัญคือถ้าอุโมงค์จะต้องอยู่ไม่สูงจากพื้นเกินไปนัก และมีที่พิงก่อนเลื่อนไถลตัวลงมาหลังการมุดลอดปากถึงอีกด้านหนึ่ง เพราะเด็กต้องการบริเวณสำหรับกลับท่าจากคลานเป็นนั่งเหยียดขาจากอน่นอนไถลแผ่นกระดานเลื่อนต้องมีราวจับทั้ง 2 ข้างที่เรียบเกลี้ยง ไม่มีเสี้ยน ไม้หรือขุยเหล็ก

7. ม้าโยก (rocking horse) เรือโยก (rocking boat) ม้าโยกและเรือโยก เหมาะกับเด็กเล็ก ๆ เพราะมีที่ให้นั่งและเกาะขณะเล่น ช่วยให้รู้สึกมั่นคง ปลอดภัยพอควร ม้าโยกควรพิจารณาประเภทที่ขาตั้งของม้ากว้างสอดคล้องกับความกว้างของไม้รองโยก เพื่อจะได้รองรับแรงโยกได้โดยไม่พลิกคว่ำ ส่วนเรือโยกควรจะคว่ำส่วนโค้งด้านใต้ของเรือนั้นได้สัดส่วน แม้เด็กนั่งโยกแรง ๆ ก็ยังสามารถยึดติดกับพื้นโยกกลับไปมาได้สม่ำเสมอไม่พลิกคว่ำ

8. เครื่องเล่นลากจูง (wheel toys) เช่น รถลากเข็นขนาดเล็ก สามล้อ รถลากจูง ถ้าเป็นสามล้อเล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของล้อ ควรจะประมาณ 12 – 18 นิ้ว เพื่อจะได้ไม่ล้มลงง่าย และล้อหน้าของรถสามล้อ ต้องยื่นส่งไปด้านหน้าเลยจากเสาที่จะเชื่อมต่อไปยังมือจับ 2 ข้างพอสมควร เพื่อไม่ให้เสียการทรงตัวของรถขณะขับขึ้นเนิน

9. ก๊อมน้ำและน้ำดื่ม ก๊อมน้ำจำเป็นมากในสนามเล่น เพราะเด็กอาจเปราะเปื้อนและต้องการล้างโดยทันทีหรือกระหายน้ำ ขณะเล่นเป็นเวลานาน 40 – 50 นาที จะสามารถใช้บริการได้อย่างรวดเร็วภายในบริเวณสนามเล่น

10. รั้ว รั้วสนามเล่นคือรั้วชั้นในของรั้วโรงเรียนอีกทีหนึ่ง เป็นรั้วโปร่งตา ความสูงไม่เกิน 80 เซนติเมตร มีประตูเปิดเข้าไปสู่สนามหลายจุดตามความเหมาะสม เป็นการแบ่งเขตการใช้งาน และปกป้องเด็กจากขวิดยาน สัตว์จรจัด หรือคนที่อาจเข้ามาทำร้ายเด็กได้

การจัดสภาพแวดล้อมทั้งในและนอกอาคารเรียน ต้องคำนึงถึงระดับวัย ความต้องการ และความสนใจในการใช้ของเด็ก ควรดูแลสภาพทั่วไปให้สดใส สวยงาม น่าสนใจสม่ำเสมอ เพราะสภาพแวดล้อมคือปัจจัยการพัฒนาที่สำคัญตลอดเวลาที่เด็กใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์เด็กเล็กเป็นฉากแรกที่เด็กและผู้ปกครองจะได้สัมผัสและเกิดการยอมรับในการใช้ชีวิตอยู่ในบรรยากาศนั้น ๆ ด้วยความสุข อบอุ่น ปลอดภัย และเกิดการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปว่า การจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความสะอาด ปลอดภัย สะดวกสบาย มีสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนามขนาดเหมาะสมกับสรีระร่างกายของเด็ก ภายในห้องกิจกรรม ต้องเป็นสัดส่วน เพื่อจัดวางอุปกรณ์เครื่องเล่นตามหมวดหมู่ หรือประเภทของเครื่องเล่น ห้องอาหารต้องโล่งกว้าง มีระบบควบคุมป้องกันแมลงวันหรือมด มีการระบายอากาศหรือระบายกลิ่นที่ดี ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องมีจำนวนพอเพียง และเลือกใช้เครื่องสุขภัณฑ์ที่เหมาะสมกับวัยเด็ก สนามเล่นต้องมีรั้วแบ่งกั้นบริเวณชั้นเจน มีร่มเงาของต้นไม้ มีสวนหย่อมในสนามหญ้าและทางเดินในสนาม รวมทั้งก๊อมน้ำและห้องเก็บของเล่นประจำสนามขนาดเล็กด้วย

4.4 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก

จากการที่เด็กวัย 1-3 ขวบ และ 3-5 ขวบ มีลักษณะพัฒนาการที่แตกต่างจนไม่อาจจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบ วิธีการเหมือนกันเพื่อตอบสนองเด็กทั้ง 2 กลุ่มวัยได้ ในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการจัดประสบการณ์ สำหรับเด็กแต่ละกลุ่มวัยดังนี้

4.4.1 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก 1-3 ขวบ อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2531 :3-6) ได้เสนอแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กทุกด้านไว้ในเอกสาร แผ่นพับประเภทสารสนเทศสำหรับผู้ปกครองของสถานเลี้ยงเด็ก Early Care สำหรับใช้ในการพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ดังนี้

ตาราง 8 แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
12–14 เดือน	1. ให้เด็กเล่นลากรถคันเล็ก ๆ 2. ให้เล่นกับของเล่นบนโต๊ะหรือพรม 3. ให้เล่นกลิ้ง, โยนลูกบอล 4. ให้ดื่มจากแก้วเอง 5. ให้ก้มลงหยิบของที่ต้องการ 6. ให้พยายามลุกยืนเองเมื่อหกล้ม 7. ฝึกกลืนและป้อนขึ้นบันได 8. ให้เด็กเก็บของใส่ขวดพลาสติก 9. ให้เล่นก่อบล็อกไม้ 10. ให้เคลื่อนสายตามวัตถุในแนวตั้งและแนวนอน 11. ใช้เท้าเตะเล่นในอากาศ 12. ให้เล่นโผไปมา 13. ให้เดินโดยผู้ใหญ่จูง 14. ใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จับของ	1. แยกเด็กออกจากกลุ่มเมื่อเห็นว่าเล่น ดี เศร้า กัด หรือดิ้นพมกัน 2. ให้เล่นหรือดู เพื่อเล่น 3. ให้อยู่ลำพัง 10 – 20 นาที โดยไม่ไว้วางใจ 4. ร้องไห้แล้วให้เงียบเอง 5. ให้ใช้สมาธิทำงานประมาณ 5 นาที 6. เล่น กิน ขับถ่ายเป็นเวลา 7. เปลี่ยนกิจกรรมโดยง่าย 8. ให้รอคอยได้อย่างน้อย 5 นาที 9. ไม่กีด หยิก ข่มขู่ผู้อื่น 10. ระวังระวังตัวในการเดินและทำงาน 11. เชื่อฟังผู้ใหญ่โดยไม่โกรธ 12. เล่นตุ๊กตาและของเล่นอื่นอย่างเพลิดเพลินโดยลำพัง 15 นาที 13. ฝึกให้ระงับอารมณ์โกรธด้วยเหตุผล 14. ยิ้มเวลาสนุกและมีความสุข	1. หาของเล่นที่มีหลายขนาดมาให้เด็กเล่น สอนให้เทวัตถุออกและเก็บใส่ตะกร้ากิน ให้เล่นขว้างปา ผลัก ซ่อนแล้วให้เด็กหา 2. ให้เด็กใช้สีเทียนหรือดินสอสีขีดเขียนเล่น 3. เรียกชื่อผู้อื่นและชี้ให้เด็กดูว่าหมายถึงใคร 4. สอนเด็กพูดตามเกี่ยวกับกิจวัตร เช่น หวีผม อาบน้ำ ทาแป้ง ใส่เสื้อ 5. ให้อ่านหรือดูภาพในหนังสือนิทาน 6. ให้บอกความต้องการแทนการร้องไห้ 7. ทำเสียงหรือเรียกชื่อสัตว์ 3 ชนิด 8. เรียกชื่ออวัยวะร่างกายอย่างน้อย 1 อย่าง 9. ชี้ภาพตามคำสั่ง 3 – 5 ภาพ

ตารางที่ 8 (ต่อ) แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
12-14 เดือน (ต่อ)	15. ปีนขึ้น – ลงเก้าอี้ และบันได 16. ให้โยนวัตถุเข้าเป้า 17. ให้ลากจูงรถเล็ก ๆ	15. ให้ร้องไห้เฉพาะเวลา เจ็บทนมไม่ไหว 16. ฝึกให้อดทนเมื่อคน เลี้ยงเดินจากไป 17. ยิ้ม เล่นกับกระจกหรือ เล่นจ๊ะเอ๋	10. เปิดหนังสือดูภาพ ได้เอง 11. อ่านหนังสือออก เสียงตามความเข้าใจ โดย
14 – 18 เดือน	1. ให้เล่นของเล่นโดย อิสระ 2. ให้เด็กทำงานง่าย ๆ ตามคำสั่งหรือช่วย งานบ้าน เช่น หยิบ ของเก็บผ้าอ้อม	1. ควรพยายามเข้าใจดีกว่า จะชอบปฏิเสธมาก ในช่วง 8 เดือนและจะ ลดลงในท้ายปีที่มีอายุ 2 ขวบ 2. ให้หยิบของเล่นจากชั้น ลงมาเล่นแล้วนำเก็บที่ เดิม 3. ให้เด็กอยู่ใกล้ ๆ และ สังเกตการทำงานของ ผู้ใหญ่ 4. ขอมต่อคำร้องขอของ ผู้ใหญ่ 3 ใน 4 ส่วน 5. ฝึกระงับความอยากได้ 10 นาที 6. ทำงานตามที่สั่งได้ 10 นาที 7. ตอบสนองผู้อื่นด้วย ความสุข	1. พูดคุยกับเด็กขณะ เปลี่ยนผ้าอ้อม 2. สอนเด็กให้รู้จักชื่อ อวัยวะร่างกายต่าง ๆ 3. ใช้คำพูดในทางบวก กับเด็กมากกว่าทาง ลบ 4. สอนเด็กพูดคำง่าย ๆ เช่น พ่อ-แม่ พี่ นม ข้าว 5. ให้เด็กบอกความต้องการ เมื่อจะอุจจาระหรือ ปัสสาวะ โดยไม่ กรีดร้อง ครวญคราง

ตาราง 8 (ต่อ) แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
14 – 18 เดือน (ต่อ)		8. ฝึกให้ยอมรับกติกาเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน 9. ฝึกให้หาอะไรทำเวลาอยู่คนเดียว 10. ฝึกให้พอใจและชื่นชมตนเอง เมื่อทำงานเสร็จ 11. รู้จักอยู่ใกล้ผู้ใหญ่ขณะทำกิจกรรม	
18 – 24 เดือน	1. ให้หยิบของเล่นออกและเก็บใส่กระป๋อง 2. ให้เล่นต่อบล็อกไม้หลายขนาดเป็นรูปเจดีย์ จำนวน 6 - 7 ชั้น 3. ให้เล่นภาพตัดต่อไม้เกิน 5 ชั้น 4. เล่นประกอบชิ้นส่วนเป็นรถโดยใช้ล้อตัวใหญ่ ๆ 5. เล่นกระดานหกได้ 10 ครั้ง 6. ให้เล่นร้อยลูกปัดเม็ดโต 7. ให้เดินขึ้นลงบันไดโดยลำพัง 8. โยนลูกบอลไปไกล 5 ฟุต	1. เล่นของเล่นโดยไม่รุนแรง 2. รู้จักแสดงความรู้สึกเมื่อทำของเล่นบุบสลาย 3. ให้ช่วยตนเองโดยร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นน้อยที่สุดในเวลา 30 นาที 4. ให้ทำงานเพื่อรับรางวัลได้นาน 15 นาที 5. ให้ขอโทษเมื่อแสดงอาการก้าวร้าว 6.ให้อ่านหนังสือกับเพื่อนหรือตามลำพัง 7. ให้ฝึกปฏิบัติตามกติกาของห้อง 8. ให้เล่นกับเพื่อน 1 – 2 คน	1. ให้หาของเล่นที่หายไป 2. แกะหรือเปิดให้ดูส่วนประกอบของวัตถุ 3. สอนให้นับเลข 1 - 3 4. บอกเพศหญิง – ชาย 5. ให้เรียนรู้และหาคำตอบจากสิ่งแวดล้อม 6. เชื่อมโยงผู้ใหญ่อย่างน้อยร้อยละ 50 ของคำตั้งสอน 7. ให้บอกความต้องการเมื่ออยู่ในภาวะคับข้องใจ

ตารางที่ 8 (ต่อ) แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
18 – 24 เดือน (ต่อ)	9. เดินบนไม้แผ่น กระดาน กว้าง 6 นิ้ว ยาว 6 ฟุต 10. ให้กระโดด 2 ขา 11. ให้เปิดฝาขวดชนิด เกลียว 12. ให้ทดลองตัดโดยใช้ กรรไกร 13. ให้จับบีบสามล้อโดย นั่งบนอานและบังคับ เบรก	9. ให้รู้จักการยิ้มให้แขก ที่มาเยี่ยม 10. ให้รู้จักแสดงความรัก ต่อผู้อื่น 11. ให้รู้จักการขอบคุณ ขอ และสวัสดี 12. ให้ยอมรับความต้องการ ของผู้อื่น 13. ให้ได้ตอบด้วยความ ยินดีถ้าเพื่อนขอร้อง	
24 – 36 เดือน (2 – 3 ปี)	1. ร้อยของเล่นเป็นพวง 2. เล่นหยอดของลง กล่องหรือหลุม 3. ซ้อนถ้วยหลายขนาด 4. เล่นภาพตัดต่อได้ 6-8 ชิ้น 5. ดึงเชือกกระดานปัก หมุด 6. ถอดของเล่นจากกัน และประกอบใหม่ 7. วาดวงกลมและ สี่เหลี่ยม 8. พับกระดาษ	1. ระบายความรู้สึกรู้สึกโดยการ วาดภาพระบายสี 2. ร้องเพลงเป็นกลุ่มความ ยาวไม่เกิน 4 บรรทัด 3. ทำท่าทางประกอบเพลง 4. เล่นเครื่องดนตรี 5. ให้ยอมรับบางคนบ้าง 6. ให้ยอมฟังผู้ใหญ่โดยไม่ โกรธ 7. ให้ใช้คำว่า ขอขอบคุณ ขอ สวัสดี... 8. ให้เล่นกับเด็กหลาย ๆ คนได้ด้วยดี	1. เล่นเจดีย์สลับสีได้ ถูกต้อง 2. ใช้วัตถุนับในจำนวน มากกว่า 3 3. นับเรียงเลข 1 - 10 4. จับคู่ตัวเลข 1 - 3 5. บอกอายุของตน 6. แยกภาพเหมือน-ต่าง , ขนาดใหญ่-เล็ก 7. เรียกชื่ออวัยวะร่างกาย อย่างน้อย 6 อย่าง 8. จับคู่ผิวสัมผัสที่ เหมือนกันโดยไม่มอง

ตารางที่ 8 (ต่อ) แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
24 – 36 เดือน (2 – 3 ปี) (ต่อ)	9. วาดวงกลมและ สี่เหลี่ยมซ้อนกัน หลายวง 10. ลากเส้นตามรอยปะ 11. ปะ ดัดกระดาษชิ้น เล็ก ๆ ในกระดาษแผ่น ใหญ่ 12. ปั้นแป้ง, ดินน้ำมัน เป็นรูปหมา นก สิงห์ 13. ระบายสีโดยอิสระ 14. ให้ขี้ผึ้งบนไม้โดย ใช้เท้า 15. เดินรักษาสมดุบน ไม้กว้าง 4 นิ้ว ยาว 6 ฟุต 16. เล่นโยนลูกบอล	9. ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของ ผู้ใหญ่ 10. ให้รู้จักยอมรับ พฤติกรรมของตน	9. ให้บอกว่าจะไร หายไป 10. ใช้สีตามคำสั่ง , ให้แยกสีแดง เหลือง น้ำเงิน 11. แยกรูปร่าง 12. ใช้คำศัพท์ง่าย ๆ ร้อน 13. เรียกชื่อวัตถุอย่าง ถูกต้อง 14. บอกชื่ออวัยวะ ร่างกายได้ 11 ชื่อ 15. เล่นเกม เล่นบล็อก เล่นบทบาทสมมติ เล่นเลียนแบบชีวิต จริง

ที่มา : อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2531:3-6

จากตาราง 8 ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบ เพื่อพัฒนาด้านร่างกาย ด้านอารมณ์สังคม ด้านสติปัญญาและภาษา ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงอายุ ที่แบ่งออกได้ละเอียดแยกย่อยลงไปอีก คือ ระหว่างอายุ 12 – 14 เดือน อายุ 14-18 เดือน อายุ 18 – 24 เดือน และ อายุ 24 – 36 เดือน ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อวัยเปลี่ยน แม้ช่วงอายุห่างกันเพียง 3 เดือน 5 เดือน หรือ 9 เดือน การกระตุ้นพัฒนาการต้องมีความแตกต่าง เพื่อให้เด็กก้าวไปสู่การพัฒนาขั้นใหม่ จึงไม่ควรจัดกิจกรรมในลักษณะคงเดิมแก่เด็กกลุ่มอายุนี้ซ้ำ ๆ เป็นระยะเวลาดึกกันนานเกินไป

ประสบการณ์ กิจกรรมการพัฒนาด้านร่างกาย และวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก

1 – 3 ขวบ

ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1 – 3 ขวบนั้น จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างประสบการณ์ กิจกรรม และวัสดุอุปกรณ์ควบคู่กันไปด้วย ซึ่ง พัทยาภรณ์ มานะจติ (2541 : 93 – 95) ได้เสนอแนะไว้ แยกเป็น 2 ช่วงอายุ ดังนี้

ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์สำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ตาราง 9 ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
1. การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่	1. เดิน 2. กระโดด 3. วิ่ง 4. ปีน 5. ม้วนตัว 6. ดิ้นไถล 7. คลาน 8. เดินข้าม, ไต่ 9. ปีนขึ้นลง 10. กระโดดขึ้นกระโดดลง 11. คลาน มุด ลอด และข้าม 12. นั่งนิ่ง ๆ 13. ซ่อนและค้นหา 14. จัดของ 15. ก่อกองฟางวัสดุสิ่งของ 16. ตีลังกา	1. ท่อนไม้ 2. ก้อนหินและท่อนไม้ฝักเดิน 3. อุโมงค์มุดลอด (กล่องกระดาษ, โฟม) 4. พื้นซีเมนต์, พื้นตัวนอน 5. แผ่นไม้กระดานหัดเดิน 6. รถลากเข็น 7. กระโจมเล็ก ๆ 8. กล่องใบใหญ่ 9. ถังไม้ 10. โด๊ส, แก้ว 11. ของเล่นลากจูง 12. สายยางและกาละมัง 13. ล้อเข็นไม้ กระป๋อง
2. การสัมผัส	1. หมุนไปรอบ ๆ 2. ถือ 3. ปา 4. กลิ้ง	1. กล่องหยอดบล็อก 2. ลูกบอล 3. แท่งไม้บล็อก 4. ตุ๊กตาหลายขนาด

ตาราง 9 (ต่อ) ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ประสพการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
2. การสัมผัส (ต่อ)	5. จัดของ 6. ก่อ 7. ไล่จับเต็ม 8. เทออก 9. ค้นหา 10. สร้าง 11. เรียงแถว 12. ผลักและดึง 13. ต่อ 14. ทำให้พอดี 15. หิ้งของ	5. กล่องหลายขนาด 6. ของเล่นประเภทขยัคยาน 7. ตะกร้าสะสมของ 8. ภาพตัดต่อ 9. เหยียดกลับสี่
3 การรับรู้โดยความรู้สึก	1. สลัดมือ สลัดเท้า 2. เทของ เทน้ำ 3. เติมน้ำเต็ม 4. ตบมือ 5. ทำให้เกิดเสียง 6. ตั้งเวลานาฬิกาและฟังเสียง 7. ไล่และถอด 8. ปั่น , ประทับตรา 9. เล่นกับจิ้งหะ	1. อุปกรณ์เล่นน้ำ 2. อุปกรณ์ทำให้เกิดเสียง 3. ทราย
4. การคิดจินตนาการและ ความคิดรวบยอด	1. ยก , ถู 2. กอด 3. พุดด้วย 4. ซ่อนและค้นหา 5. จินตนาการ	1. ไข่ไม้ชนิดต่าง ๆ 2. สถานที่เล่นซ่อนหา 3. อุปกรณ์เครื่องเล่นตุ๊กตา

ตาราง 9 (ต่อ) ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ประสพการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
4. การคิดจินตนาการและ ความคิดรวบยอด (ต่อ)	6. แก่ลิงทำเป็นสัตว์ 7. ทำเสียงสูงต่ำ 8. จีบคู่, หยอดรู 9. จัดของ, สร้าง	

จากตาราง 9 แสดงให้เห็นว่า การจัดประสพการณ์สำหรับเด็ก อายุ 1 – 2 ขวบ ประกอบด้วยกิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ การสัมผัส การรับรู้โดยการรู้สึก การกระตุ้นการคิด จินตนาการและสร้างความคิดรวบยอด กิจกรรมที่ครูจัดต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัด ประสพการณ์ และต้องรู้จักเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างถูกต้องเหมาะสมดังได้เสนอไว้ข้างต้น

ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์สำหรับเด็ก 2 – 3 ขวบ

ในการจัดประสพการณ์สำหรับเด็ก 2 – 3 ขวบ มีกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กดังนี้ (พิทยาภรณ์ มานะจุติ, 2541 : 97 – 98)

ตาราง 10 ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 2-3 ขวบ

ประสพการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
1. สနေးเล่น	1. กระทบโดด, กระทบโดดข้ำมร้จ 2. ปีนป่าย 3. เล่นฝึกสมดุค 4. ฝึกสมาธิ 5. คลေး 6. หมุนไปรอบ ๆ 7. ร้จ	1. ตอไม้ 2. ท่อนไม้ 3. บริเวณสนามที่คลေးต่ำ 4. ก้อนหิน, โขดหิน

ตาราง 10 (ต่อ) ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 2-3 ขวบ

ประสพการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
2. เล่นกับเศษวัสดุ	1. กระโดด 2. ทำท่าตามจังหวะ 3. คลาน 4. หมุนไปรอบ ๆ 5. ลาภุง 6. เล่นฝึกสมดุล 7. ส่งต่อและส่งข้าม 8. เข้าและออก 9. ปีนป่าย 10. สร้าง 11. โยน , ปา	1. แท่งไม้หลายขนาด 2. อุปกรณ์ให้ฝึกการผลัก 3. เชือกไนลอนสำหรับใช้กระโดด 4. เชือก , สายยาง 5. อุปกรณ์เฟอร์นิเจอร์ 6. ห่วงวงกลม 7. ของให้ถือเล่น
3. เครื่องเล่นสนาม	1. เล่นชิงช้า 2. เล่นห่วงยางห้อยโหน 3. เล่นสามล้อถีบ 4. เล่นสามล้อ	1. อุโมงค์มุดลอดขางรถยนต์ 2. ก่อกระดาน , ถังยางมะตอย 3. ผนัง , กำแพงสำหรับเล่นระบายภาพ 4. พื้นดิน , พื้นซีเมนต์
4. การเล่นกับวัสดุของเล่นจากธรรมชาติ	1. เล่นกับเศษไม้ , กิ่งไม้ 2. เล่นขุด 3. เล่นตวง , เทน้ำ , สลัดน้ำ 4. เล่นกรอกน้ำใส่ขวด 5. เล่นปั้น , คลึง , บีบ 6. เล่นประกอบเศษวัสดุเป็นสิ่งที่มีความหมาย 7. เล่นเสียบ , ไล่ , หยอดลง	1. เศษไม้ , ใบไม้ 2. ใบไม้ 3. ดอกไม้ 4. อุปกรณ์ชุดเล่นน้ำ 5. แป้งปั้นขนม 6. ขนปึกไก่ 7. กระบะทราย 8. อุปกรณ์ทำสวน

ตาราง 10 (ต่อ) ประสพการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 2-3 ขวบ

ประสพการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
5. เล่นกับของเล่น	1. เล่นลากรถ 2. เล่นต่อภาพ 3. เล่นร้อยลูกปัด 4. เล่นแต่งตัวตุ๊กตา 5. เล่นก่อไม้บล็อก	1. รถลากเล็ก 2. ภาพตัดต่อ 3. ลูกปัดร้อยเชือก 4. ตุ๊กตา 5. แท่งไม้บล็อก

จากตาราง 10 แสดงให้เห็นว่าในการจัดประสพการณ์ให้แก่เด็ก 2-3 ขวบ มีขั้นของประสพการณ์ที่ต้องเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้น ต้องใช้สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่าง เป็นวัสดุของจริงได้มากขึ้น ในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจึงต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกันเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงจะเอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตามเป้าหมาย

4.4.2 การจัดประสพการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก 3-5 ขวบ

ในการจัดประสพการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก 3-5 ขวบนั้น ผู้ดูแลเด็กควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้แก่เด็ก เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ต้องจัดประสพการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และช่วยเหลือในการปรับตัวเข้ากับกลุ่มและพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสม ด้วยการจัดประสพการณ์ทางสังคมให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอย่างเหมาะสมกับเด็ก และตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของเด็ก ผู้ดูแลเด็กควรปฏิบัติตนให้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดในขณะที่ให้การดูแลเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ควบคู่ไปกับเรื่องของการดูแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย การจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกในศูนย์เด็กเล็กควรให้เหมาะสมกับพัฒนาการและความสนใจของเด็ก ทั้งเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ดังที่กรมอนามัย (2547:6)

ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ดูแลเด็กควรเข้าใจและให้การยอมรับเด็ก มีความรู้ในด้านจิตวิทยา และพัฒนาการเด็ก เข้าใจธรรมชาติของเด็ก และยอมรับว่าเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน และควรพยายามจัดกิจกรรม ให้เหมาะสมกับความแตกต่างของเด็กแต่ละคนให้มากที่สุด ผู้ดูแลเด็กไม่ควรตั้งความหวังในตัวเด็กสูงเกินความเป็นจริง ไม่ควรคาดหวังในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เช่น จะสอนให้เด็กเก่งทุกคน ผู้ดูแลเด็กควรมุ่งหวังให้เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามควรแก่วัย และอัตรา

ภาพของเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการให้ครบทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

4.4.2.1 ประสพการณ์การเรียนรู้ที่ควรจัดให้เด็กปฐมวัย

กรมอนามัย (2547 :6-15) ได้กำหนดแนวการจัดประสพการณ์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายุคในด้านต่าง ๆ ไว้ว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้องจัดให้มีกิจกรรมการเล่นและสนทนากิจกรรมที่ผู้ดูแลเด็กจัดให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อเตรียมความพร้อมทางร่างกายที่ทำให้เด็กแข็งแรงและให้เด็กได้พัฒนาการรับรู้ การพูด การฟัง ความจำ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ และได้พัฒนาความพร้อมทางด้านอารมณ์ ซึ่งสามารถทำผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1) กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ

กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่ช่วยฝึกทักษะในการฟังจังหวะ พัฒนากล้ามเนื้อให้แข็งแรง ฝึกการเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน และเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น ทำท่าประกอบเพลง เคลื่อนไหวร่างกายตามข้อตกลง เด็กวัยนี้กล้ามเนื้อมัดใหญ่เจริญเติบโต โดยเฉพาะส่วนแขน ขา ลำตัว การสอนกิจกรรมควรหนักไปในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น ส่วนแขนและขา เด็กวัยนี้ชอบทำตามใจตนเอง การรวมกลุ่มไม่ควรเกิน 7 คน กิจกรรมที่สอนจึงควรให้มีทั้งเล่นตามลำพังหรือแบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ

การจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ ควรเริ่มจากการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระ ไม่ควรมีระเบียบวิธีการยุ่งยากมากมายนัก เช่น ให้เด็กได้กระจายอยู่ภายในห้องและเคลื่อนไหวอย่างอิสระ ผู้ดูแลควรให้เด็กได้แสดงออกด้วยตนเองอย่างอิสระ และเป็นไปตามความนึกคิด ให้เด็กได้แสดงเลียนแบบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ชีวิตครอบครัว ชีวิตในโรงเรียน กิจกรรมตามธรรมชาติ (ตกปลา พายเรือ การยก การแบก ฯลฯ) นอกจากนี้ผู้ดูแลเด็กควรกำหนดจังหวะสัญญาณนัดหมาย ในการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนท่าหรือหยุดให้เด็กได้ทราบเมื่อทำกิจกรรมทุกครั้ง การสร้างบรรยากาศอย่างอิสระในห้องจะช่วยให้เด็กเกิดความอบอุ่นเพลิดเพลิน รู้สึกสบาย และสนุกสนาน หลังจากเด็กได้ทำกิจกรรมออกกำลังกายเคลื่อนไหวร่างกายแล้ว ควรให้เด็กได้พักผ่อน ผู้ดูแลเด็กอาจจะให้เด็กนอนเล่นบนพื้นภายในห้อง หรือนั่งพักใต้ต้นไม้ ในกรณีที่ออกมาทำกิจกรรมในสนาม

2) กิจกรรมสร้างสรรค์

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็กและการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแบ่งปันและการรอคอย รู้จักการปรับตัว และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ

ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมดังกล่าวได้แก่ การวาดภาพระบายสี การพิมพ์ ภาพด้วยวัสดุต่าง ๆ การปั้นดินน้ำมัน การพับ ฉีก ตัด ปะกระดาษ หรือการประดิษฐ์ของเล่น จากเศษวัสดุต่าง ๆ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ควรจัดให้มีทุกวัน โต๊ะสำหรับทำ กิจกรรมควรเป็นโต๊ะรวมที่เด็กสามารถล้อมวงกันทำงานได้ มีโอกาสใช้ของร่วมกัน เช่น โต๊ะ สำหรับวาดภาพด้วยสีเทียน โต๊ะสำหรับวาดภาพด้วยสีน้ำ ผู้ดูแลเด็กจะต้องใช้คำถามที่จะช่วยให้ เด็กคิดในระหว่างการสร้างหรือเสนอผลงาน ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์และความมั่นใจใน ตนเอง สำหรับการประเมินผลงานเด็ก ควรพิจารณาในด้านพัฒนาการและจุดประสงค์อื่น เช่น ความสามารถตามวัย ลักษณะของเส้นที่ลาก การแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ มากกว่าการ ประเมินจากความสวยงาม และความเหมือนของจริง

การจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงประโยชน์ของเด็กที่จะได้มากที่สุด ส่วนจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้นอยู่กับความหมายของแต่ละท้องถิ่น

3) กิจกรรมกลางแจ้ง

กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็ก ทำให้เด็กรู้จักระวังอันตรายจากการเล่นทั้งของตนเองและผู้อื่น รู้จักการเล่น และการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้รับความสนุกสนาน และผ่อนคลายความเครียด กิจกรรม กลางแจ้ง เช่น การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นอิสระ การเล่นเกมกลางแจ้ง เป็นต้น การจัด สนามเด็กเล่น จะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เป็นสถานที่ที่เด็กจะ สามารถทำกิจกรรมการเล่นได้ทุกแห่ง ดังนั้นจึงต้องจัดสถานที่ให้มีบรรยากาศ ที่จะกระตุ้นให้เด็ก เกิดการเรียนรู้จากการเล่นและการกระทำ ซึ่งจะเป็นการช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน ทั้ง ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม การจัดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเล่น และเครื่องเล่นสนาม จะต้องคำนึงถึงคุณภาพด้านที่จะช่วยจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการ การพัฒนากล้ามเนื้อมัด ใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เครื่องเล่นควรเป็นสิ่งที่ช่วยฝึกทักษะให้แก่เด็กหลายอย่าง มีวิธีการเล่นที่ ปลอดภัย สามารถให้เด็กเล่นร่วมกันได้หลายคน มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับวัย และ ความสามารถของเด็ก เครื่องเล่นสนามไม่จำเป็นจะต้องจัดซื้อมาด้วยราคาแพง แต่สิ่งที่ต้อง คำนึงถึง คือ ขนาดที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย และความแข็งแรง ปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อ เด็ก ผู้ดูแลเด็กจะต้องดูแลความสะอาด และหมั่นตรวจสอบสภาพของเครื่องเล่นทุกชนิดให้ ปลอดภัยอยู่เสมอ เช่น ดูแลอย่าให้มีตะปู หรือน็อตโผล่ขึ้นมาบนเครื่องเล่นหรือหลุดออกไป

4.) กิจกรรมเสริมประสบการณ์

กิจกรรมเสริมประสบการณ์ จัดได้โดยใช้วิธีการสนทนาซักถามจากประสบการณ์และจากภาพให้เด็กได้ปฏิบัติจริงหรือการเล่านิทาน เป็นต้น กิจกรรมนี้จะช่วยฝึกทักษะในการฟังและการพูด ส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา กล้าแสดงความคิดเห็น ฝึกทักษะในการคิด การสังเกต และการเปรียบเทียบลักษณะกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่จัดให้เด็ก ต้องจัดเป็นกิจกรรมที่เด็กวัยนี้สนใจ เช่น การเล่านิทาน ร้องเพลง หรือกิจกรรมที่让孩子เรียนรู้จากของจริง เช่น การสังเกตพืช สัตว์ ของใช้ในชีวิตประจำวัน อาชีพของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน การเล่นเกมบทบาทสมมติ การสาธิต การทัศนศึกษา การทดลองง่าย ๆ การปฏิบัติ การประกอบอาหารหรือการใช้อุปกรณ์เพื่อทดลองขั้นพื้นฐาน

5) กิจกรรมเสรี

กิจกรรมเสรี ได้แก่ การเล่นตามมุมต่าง ๆ เช่น มุมบ้าน มุมบล็อก ตัวต่อตามจินตนาการ เป็นต้น กิจกรรมนี้จะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการสังเกต สำรวจ และการปฏิบัติจริง ส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา รู้จักการแบ่งปัน และการรอคอย การจัดให้เด็กเล่นตามมุมต่าง ๆ ผู้ดูแลเด็กควรให้เด็กมีสิทธิที่จะเลือกเข้าเล่นตามใจชอบ ควรให้เล่นวันละหลาย ๆ มุม ตามความสนใจ โดยผู้ดูแลเด็กทำหน้าที่เป็นเพียงผู้คอยดูแลห่าง ๆ หากมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปช่วย เช่น ช่วยอ่านนิทานให้เด็กฟังในมุมหนังสือ หรือขณะเด็กเล่นเกมบทบาทสมมติอาจมีคำสนทนาที่เด็กยังไม่เข้าใจ ผู้ดูแลอาจเพิ่มเติมให้ในโอกาสอันควร กิจกรรมเสรี จัดเป็นมุมต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. มุมบ้าน

ปกติเด็กจะเล่นกันเป็นกลุ่ม โดยเล่นเลียนแบบชีวิตจริงในมุมบ้าน อาจเล่นเป็นบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัว หรือเลียนสภาพอื่น ๆ ที่เด็กพบเห็นมา การเล่นเกมบทบาทสมมติจะช่วยให้เด็กเข้าใจโครงสร้างของสังคมดีขึ้น ช่วยให้เรียนรู้ว่าในสังคมของครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา นอกจากนี้ยังมีเพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชน เช่น ตำรวจ ทหาร หมอ พยาบาล การที่เด็กเล่นด้วยกันจะทำให้มีการพัฒนาด้านภาษา เด็กจะพูดจาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา เด็กจะได้ศัพท์ใหม่เพิ่มขึ้น การพูดบ่อย ๆ จะช่วยให้เด็กได้ฝึกออกเสียงคำต่าง ๆ และเป็นการฝึกนำคำมาเรียบเรียงเป็นประโยคได้ด้วย นอกจากนี้เด็กจะได้รับการพัฒนาทางอารมณ์ และสังคมโดยเด็กจะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น รู้จักอดกลั้น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน เด็กจะฝึกปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลาที่เล่น

2. มุมบล็อก

มุมนี้จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะจินตนาการและก่อสร้างโดยใช้บล็อกที่มีรูปทรงต่าง ๆ เช่น สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม ครึ่งวงกลม และทรงกระบอก เป็นการฝึกประสาทสัมผัสต่าง ๆ ฝึกความคิดสร้างสรรค์ เด็กมีความอิสระในการใช้ความคิดในการก่อบล็อกให้เป็นรูปใด ๆ ก็ได้ บล็อกที่จัดไว้ให้เด็กเล่นควรมีปริมาณเพียงพอสำหรับเด็ก หากเป็นแท่งไม้ที่ทำขึ้นเองควรจะต้องให้เรียบร้อย ไม่มีเหลี่ยม และพื้นผิวเรียบเนียน สามารถตั้งต่อกันได้ ผู้ดูแลเด็กควรชี้แจงเด็กและสาธิตการเล่น เช่น การต่อบล็อกเป็นบ้าน ต่อเป็นรถ ฯลฯ ให้เด็กสร้างตามใจชอบ และจะต้องไม่นำมาทุบตีเพื่อนเพราะจะทำให้เพื่อนเจ็บ ผู้ดูแลเด็กคอยสังเกตการเล่นของเด็กด้วย นอกจากนี้ควรฝึกให้เด็กเก็บของเข้าที่เมื่อการเล่นสิ้นสุดลง โดยแยกบล็อกออกเป็นพวก ตามลักษณะรูปร่างและขนาดเป็นการสอนให้เด็กมีความรับผิดชอบ เล่นแล้วรู้จักเก็บฟีกวินัยที่ดีไปด้วยในขณะเดียวกัน

3. มุมหนังสือ

เพื่อให้เด็กมีความคุ้นเคยกับหนังสือ และมีลักษณะนิสัยรักการอ่าน จึงต้องมีการจัดมุมนี้ ผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้ใกล้ชิดกับหนังสือ ควรหาเวลาอ่านหนังสือนิทานได้เด็กฟัง และต้องฝึกให้เด็กรู้จักและถนอมหนังสือ ตลอดจนการเก็บหนังสือเข้าที่ให้เรียบร้อยเมื่อใช้แล้ว

4. มุมธรรมชาติหรือมุมวิทยาศาสตร์

เป็นมุมที่ช่วยฝึกให้เด็กมีความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นคนช่างสังเกต รักธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ผู้ดูแลเด็กจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การนำเมล็ดถั่วเขียวมาเพาะ โดยการวางในแก้วที่มีสำลีชุบน้ำอยู่ เด็กจะได้เฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา จนกระทั่งเมล็ดถั่วเขียวค่อย ๆ งอกเป็นถั่วงอก

มุมต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงแนวการจัดกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้เด็กได้พัฒนาครบทุกด้านเป็นสำคัญ มุมที่จะให้ประสบการณ์แก่เด็กอาจมีมากขึ้นหรือน้อยลงแล้วแต่สภาพสังคมของเด็กและเด็กจำเป็นต้องได้รับประสบการณ์ใดบ้าง ผู้ดูแลเด็กจะต้องเพิ่มเติมให้ แต่ประสบการณ์เหล่านั้นจะต้องช่วยพัฒนาเด็กได้ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

6) กิจกรรมเกมการศึกษา

เกมการศึกษา หมายถึง กิจกรรมการเล่นที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานการศึกษาเพื่อฝึกความพร้อมในการเรียนวิชาต่าง ๆ ในชั้นประถมศึกษาต่อไป

โดยมุ่งให้เด็กได้ใช้สติปัญญาสังเกต คิดหาเหตุผลและแก้ปัญหา ตลอดจนเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก และประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา รู้จักแบ่งปัน และการรอคอย เช่น การต่อภาพจับคู่ภาพเหมือน การเรียงภาพตัดต่อ เป็นต้น เด็กควรมีโอกาสได้เล่นเกมการศึกษาทั้งเล่นเดี่ยวและเล่นเป็นกลุ่ม เพราะนอกจากเป็นการจัดกิจกรรมที่สนองความต้องการตามวัยแล้ว เกมการศึกษายังช่วยฝึกทักษะความพร้อมทางด้านร่างกาย เช้าวันปัญญา อารมณ์ สังคม อีกด้วย เกมแต่ละชุดจะต้องจัดทำกล่องใส่เป็นชุด ๆ เด็กควรได้เล่นเกมครบทุกชุด เนื่องจากแต่ละชุดมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ผู้ดูแลควรเดินดูขณะเด็กเล่นเพื่อให้คำแนะนำเมื่อเด็กเล่นผิด และฝึกให้เด็กได้ปฏิบัติจนเป็นนิสัยว่า เมื่อเล่นเสร็จจะต้องเก็บเกมลงกล่องเป็นชุด ๆ เพื่อฝึกความรับผิดชอบ

4.4.3 การกำหนดตารางกิจกรรมของเด็กตามวัย

การกำหนดตารางกิจกรรมควรคำนึงถึงประโยชน์ที่เด็กจะได้รับมากที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของท้องถิ่น และความมุ่งหมายของแผนการจัดประสบการณ์ที่เตรียมไว้

4.4.3.1 ตัวอย่างการจัดตารางกิจกรรมของเด็กตามวัย

แบบที่ 1 (อายุ 3 – 4 ปี)

08.00 – 08.45	มาถึงโรงเรียน
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์
09.00 – 10.00	กิจกรรมการเล่นตามมุมต่าง ๆ (กิจกรรมในร่ม และกลางแจ้ง)
10.00 – 10.20	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
10.20 – 11.30	เล่านิทาน ฟังเพลง แสดงท่าทาง
11.30 – 12.30	รับประทานอาหารกลางวัน แปรงฟัน
12.30 – 13.30	นอนพัก
13.30 – 14.30	เตรียมตัวกลับบ้าน

แบบที่ 2 (อายุ 4 – 5 ปี)

08.00 – 08.45	มาถึงโรงเรียน
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์
09.00 – 09.30	รวมกลุ่มสนทนา
09.30 – 10.00	กิจกรรมฝึกความพร้อม
10.00 – 10.20	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
11.20 – 11.30	เล่นิทาน ฟังเพลง แสดงท่าทาง
12.30 – 12.30	รับประทานอาหารกลางวัน แปร่งฟัน
12.30 – 13.30	นอนพัก
13.30 – 14.30	กิจกรรมสร้างสรรค์

ที่มา : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข , 2547 : 11

แบบที่ 3 (อายุ 3 – 5 ปี)

07.30 – 08.45	รับเด็กจากผู้ปกครอง
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์ ตรวจร่างกาย อบรมมารยาท
09.00 – 09.15	กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ ฝึกสมาธิ
09.15 – 09.30	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
09.30 – 09.50	กิจกรรมสร้างสรรค์
09.50 – 10.20	กิจกรรมกลางแจ้ง
10.20 – 10.40	กิจกรรมเสริมประสบการณ์
10.40 – 11.00	เกมการศึกษา
11.00 – 11.30	เสริมเรื่องมารยาทบนโต๊ะอาหาร เข้าห้องน้ำ ล้างมือ
	รับประทานอาหารกลางวัน
12.00 – 15.00	เสริมเรื่องการแปร่งฟัน อาบน้ำ ดื่มนม นอนกลางวัน
15.00 – 15.30	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม

- 15.30 – 15.45 ทำความสะอาดร่างกายเพื่อเตรียมรอฟู้ปกรรณมารับ
 15.45 – 16.30 เล่นกิจกรรมเสรี รอฟู้ปกรรณรับกลับบ้าน

ที่มา : ศูนย์ศึกษาพัฒนาเด็ก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี อ่างใน กรม
 อนามัย กระทรวงสาธารณสุข , 2547 :12

4.5 สื่อเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย

สื่อเครื่องเล่น เป็นอุปกรณ์ที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการนำมาใช้พัฒนาเด็กปฐมวัย โดยจะขาดเสียมิได้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะต้องจัดหาและจัดให้มีการนำสื่อมาใช้ในการพัฒนาเด็กอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคมและสติปัญญาของเด็กได้รับการพัฒนาอย่างดีที่สุด

4.5.1 ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

ศิริพรรณ ชุ่มย่อง (2544: 51) ได้จำแนกประเภทของสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ ดังนี้

4.5.1.1 สื่อการเรียนการสอนประเภทวัสดุ แยกออกเป็นหมวดหมู่ย่อยดังนี้

1) วัสดุประเภทหนังสือ ได้แก่ แผนการจัดประสบการณ์และแนว
 การจัดประสบการณ์

2) วัสดุประเภทรูปภาพ บัตรภาพ แผนภูมิต่าง ๆ

4.5.1.2 สื่อการเรียนการสอนประเภทอุปกรณ์ คือ อุปกรณ์นอกห้องเรียน และ
 อุปกรณ์ในห้องเรียน แยกออกเป็นหมวดหมู่ย่อยดังนี้

1) อุปกรณ์นอกห้องเรียน แบ่งเป็นอุปกรณ์ประจำตัวเด็กอนุบาล
 เครื่องเล่นสนามได้แก่ชิงช้า กระดานลื่น บาร์โหน กระดานหก ป้อทราย ม้าหมุน ราวไต่
 โคร่งไต่ อุปกรณ์ที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ เช่น อุโมงค์มุดลอดหรือยางรถยนต์ อุปกรณ์ประจำ
 โรงเรียน ได้แก่ ป้ายชื่อโรงเรียน เสาธง ธงชาติ ป้ายสถิติต่าง ๆ ป้ายนิทรรศการ เครื่องวัด
 ส่วนสูง สายวัดตัว เครื่องใช้สัญญาณบอกเวลา แผนที่ประเทศไทยและ
 ถึงขยะ

2) อุปกรณ์ในห้องเรียน แบ่งเป็นอุปกรณ์ต่อไปนี้

1) อุปกรณ์สำหรับเล่นในร่ม ได้แก่ ภาพติดต่ออุปกรณ์ฝึกเชาว์
 แท่งไม้บล็อก บ้านจำลอง กระบะทราย

พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2541:99-129) และกุลยา ตันติผลาชีวะ (2549,12-15) ได้เสนอประเภทของสื่อการเรียนการสอนโดยยึดตามวัยเด็ก โดยสอดคล้องกันสามารถสรุปได้ ดังนี้

7) ถือก้ามเนื้อมัดใหญ่ ได้แก่ ลูกบอล ถุงเท้า ถุงทราย กล่องหลายขนาด ม้าโยกเรือโยก ชิงช้า กระดานลื่น อุโมงค์มุดลอดโพนหนาน้ำพลาสติก บ้านตุ๊กตาจำลอง และเครื่องเล่น

1) สื่อการเรียนการสอนภาษา ฝึกการทำงานของประสาท ฝึกสมาธิ
ในการฟัง เรียนรู้เรื่องเสียง และฝึกภาษาด้วยการพูด การคิดและความจำ อาจอยู่ในรูปห้องสมุด

บ้านภาษา ส่วนหนังสือที่ให้บริการ สื่อประเภทตัวพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ บัตรคำ บัตรภาพ หุ่นและหุ่นยนต์ เครื่องเสียง อุปกรณ์เครื่องเขียนและนิทานทุกลักษณะ

2) สื่อการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ ฝึกความคิดความเข้าใจ เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ ด้านขนาด น้ำหนัก ระยะ ทิศทาง จำนวนและค่าของจำนวน และรูปทรงเรขาคณิต อาทิเช่น ลูกคิด รูปทรงเรขาคณิตและตัวเลข ปฏิทิน เทอร์โมมิเตอร์ นาฬิกา ไม้บรรทัด ตารางและกราฟ เครื่องชั่ง ตวง วัด ภาชนะรองรับ ลูกบาศก์ แผ่นผ้า แผ่นหนัง แผ่นยาง กระดาษ ลูกร่อน ภาพจับคู่ ภาพตัดต่อ เกมต่อภาพ แฟ้มไม้ บล็อก และตัวต่อ

3) สื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ฝึกการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อม และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ได้แก่ มุมบทบาทสมมติหรือมุมบ้าน ตุ๊กตา เป็ด และชุดเสื้อผ้า ของเล่นใช้เล่นจัดบ้าน จัดโต๊ะอาหาร เล่นประกอบอาหาร จัดร้านค้า จัดคลินิก หมอ ลูกโลก แผนที่ ภาพ และของจำลองประกอบการเล่นสมมติ

4) สื่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์
พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2549: 153-163) ได้เสนอสื่อเสริมสร้างประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสรุปจากแนวคิดของ เดย์ (Day, 1983:229-230) ว่า ประกอบด้วย อุปกรณ์การทดลอง เช่น เทอร์โมมิเตอร์ บารอมิเตอร์ ไม้เมตร ไม้บรรทัด เครื่องชั่งน้ำหนัก อุปกรณ์ตักตวง นาฬิกาและปฏิทิน อุปกรณ์เพาะเมล็ด เช่น รางปลูกพืช เพาะเมล็ด กระดาษ ฟลัว จอบ จานและบัวรดน้ำ อุปกรณ์พิเศษ ได้แก่ แว่นขยาย ปริซึม ไฟฉาย คีมคีบ กล้องส่องทางไกล เครื่องเล่นวิทยุทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครื่องดูดฝุ่น ลูกรอก ชะแลง ล้อและเพลากลึงไฟฟ้า แม่เหล็ก กระดาษไฟฟ้า เครื่องทำน้ำอุ่น โทรโข่ง โทรศัพท์ เครื่องเป่าลม พัดลม กังหัน สวิตช์ เครื่องกำเนิดเสียง วารสารหรือนิตยสาร เป็นต้น

5) สื่อพัฒนาการเรียนการสอน สำหรับพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องเล่นสนาม เครื่องปีนป่าย เนินดิน เวทีกลางแจ้ง ชิงช้าและเชือกห้อยโหน กระดานลื่น ม้าหมุน เรือโยก เป็นต้น

การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน เพื่อนำมาใช้พัฒนาเด็กนั้น ต้องตระหนักในวัยของเด็กโดยละเอียดถี่ถ้วน โดยสื่อเครื่องเล่นของเด็ก 1-3 ขวบ และ 3-5 ขวบ มีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางประการ จึงควรนำไปใช้ให้เหมาะสมกับช่วงอายุ ความต้องการ ความสนใจ และเหตุผลในการพัฒนาเด็กเป็นสำคัญ

4.6 มาตรฐานขั้นพื้นฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เพื่อให้การพิจารณาและประเมินคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น ใช้ในการประเมินศูนย์เด็กเล็กที่ถ่ายโอนจาก กรมการพัฒนาชุมชน กรมการศาสนา เขตพื้นที่ การศึกษา และศูนย์ที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์การบริหารส่วนเทศบาลจัดตั้งขึ้นเอง เกณฑ์การประเมินดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.6.1 มาตรฐานและตัวบ่งชี้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2548: 1–16) มีด้วยกันทั้งสิ้น 12 มาตรฐาน 41 ตัวบ่งชี้ แต่ละตัวบ่งชี้มีเกณฑ์การพิจารณา แตกต่างกันไป ในที่นี้จะได้นำเสนอมาตรฐานและตัวบ่งชี้แต่ละมาตรฐาน ดังต่อไปนี้

มาตรฐานที่ 1 ผู้ดูแลเด็ก มีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ได้รับมอบหมาย หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 1.1 มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.2 มีความรักเด็ก ขยัน อดทน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.3 มีความมุ่งมั่น และอุทิศตนในการสอนและพัฒนาผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.4 กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย การศึกษาอนุบาล หรือจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย / การศึกษาอนุบาล หรือเทียบเท่าขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 1.5 หมั่นพัฒนาตนเอง หรือแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

มาตรฐานที่ 2 ผู้ดูแลเด็กมีความสามารถในการจัดการประสบการณ์ การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 มีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยาและพัฒนาการเด็ก

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.4 มีการประเมินพัฒนาการที่สอดคล้องกับสภาพจริงเหมาะสมตามวัย

มาตรฐานที่ 3 ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ

ตัวบ่งชี้ที่ 3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาวิชาชีพ

ตัวบ่งชี้ที่ 3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครองและชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 3.3 มีวิสัยทัศน์ และภาวะความเป็นผู้นำ

**มาตรฐานที่ 4 ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก และผู้เรียน มีคุณภาพเป็นที่
ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน**

ตัวบ่งชี้ที่ 4.1 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความพึงพอใจ
ในคุณภาพของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 4.2 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความพึงพอใจ
ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และผู้ดูแลเด็กในการให้คำปรึกษาแนะนำ
ตลอดจนการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ แก่ชุมชนและส่วนรวม

**มาตรฐานที่ 5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญ**

ตัวบ่งชี้ที่ 5.1 ส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 5.2 ส่งเสริมพัฒนานวัตกรรม การจัดประสบการณ์เรียนรู้และสื่อการเรียน
การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

**มาตรฐานที่ 6 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่าง
หลากหลาย**

ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางสมอง ตอบสนองความสนใจและ
ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 6.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่พึงงาม

ตัวบ่งชี้ที่ 6.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านดนตรี ศิลปะ และการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 6.4 จัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรมประเพณีและ
ภูมิปัญญาไทย

ตัวบ่งชี้ที่ 6.5 จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

**มาตรฐานที่ 7 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดสภาพแวดล้อม และการบริการที่ส่งเสริม
สุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้เรียน**

ตัวบ่งชี้ที่ 7.1 จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต
ของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 7.2 มีการให้บริการที่ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 7.3 จัดห้องเรียน พื้นที่สีเขียว สนามเด็กเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวก
เพียงพอให้อยู่ในสภาพใช้การได้ดี

มาตรฐานที่ 8 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรศาสนา
สถาบันทางวิชาการ องค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการ
เรียนรู้ในชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 8.1 ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
และมีบริการด้านสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ วิชาการและอื่น ของศูนย์
พัฒนาเด็กเล็กแก่ชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 8.2 เป็นแหล่งวิทยากรในการให้ความรู้และบริการชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 8.3 มีจัดประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ตัวบ่งชี้ที่ 9.1 มีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามข้อตกลง
เบื้องต้น

ตัวบ่งชี้ที่ 9.2 มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ตัวบ่งชี้ที่ 9.3 ประหยัด ใช้สิ่งของส่วนตัว และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า

ตัวบ่งชี้ที่ 9.4 มีมารยาท ปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม

มาตรฐานที่ 10 ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

ตัวบ่งชี้ที่ 10 .1 มีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก

ตัวบ่งชี้ที่ 10.2 มีทักษะในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5

ตัวบ่งชี้ที่ 10.3 มีทักษะในการสื่อสารที่เหมาะสมกับวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 10.4 มีทักษะในการสังเกตและสำรวจ

ตัวบ่งชี้ที่ 10.5 มีความรู้ในเรื่องตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้องธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ
รอบตัว

มาตรฐานที่ 11 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 11 .1 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ
ต่อตนเองและผู้อื่น

ตัวบ่งชี้ที่ 11 .2 มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์

มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และ
การเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 12 .1 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ

ตัวบ่งชี้ที่ 12 .2 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านดนตรีและการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 12 .3 สนใจและร่วมกิจกรรมการออกกำลังกาย

นอกจากมาตรฐานตัวบ่งชี้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังมีเกณฑ์การประเมินโดยหน่วยงานอื่นอีก ดังนี้

4.6.2 มาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณา ศูนย์เด็กเล็กนอกระบบของกรมอนามัย

กรมอนามัย กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 39-46) ได้จัดทำเกณฑ์มาตรฐาน การประเมินศูนย์เด็กเล็กนอกระบบ ใช้ในการพิจารณาคัดเลือก และเชิดชูศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานการประเมินศูนย์เด็กเล็กนอกระบบ 27 มาตรฐาน กำหนดเกณฑ์การประเมินเป็น ผ่าน / ไม่ผ่าน แต่ละข้อที่ผ่านให้คิดเป็น 1 คะแนน โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับดีมาก	จำนวนข้อที่ผ่าน	26 – 27 ข้อ
ระดับดี	จำนวนข้อที่ผ่าน	17 ข้อ
ระดับพื้นฐาน	จำนวนข้อที่ผ่าน	9 ข้อ

มาตรฐานทั้ง 27 มาตรฐานมีดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ด้านการส่งเสริมสุขภาพด้านการส่งเสริมสุขภาพ

- ตัวบ่งชี้ที่ 1 เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ โดยซึ่งน้ำหนักวัดส่วนสูง ทุก 3 เดือน
- ตัวบ่งชี้ที่ 2 เด็กทุกคนแปรงฟันหลังรับประทานอาหารกลางวัน ทุกวัน
- ตัวบ่งชี้ที่ 3 อาหารที่จัดให้เด็กมีคุณค่าทางโภชนาการ ครบ 5 หมู่
- ตัวบ่งชี้ที่ 4 มีการจัดอาหารว่าง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และไม่หวานจัด
- ตัวบ่งชี้ที่ 5 เด็กทุกคนได้รับการตรวจสอบสุขภาพทุกวัน

มาตรฐานที่ 2 ด้านการส่งเสริมพัฒนาเด็ก

- ตัวบ่งชี้ที่ 6 เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตามเกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก
- ตัวบ่งชี้ที่ 7 มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสมกับวัย และมีกิจกรรมการเล่นนิทาน อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

ตัวบ่งชี้ที่ 8 มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง

ตัวบ่งชี้ที่ 9 ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง เกี่ยวกับกับการเลี้ยงดูเด็ก

มาตรฐานที่ 3 ด้านบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย

ตัวบ่งชี้ที่ 10 สถานที่เตรียม ปิ้งอาหาร สะอาด ถูกสุขลักษณะ

- ตัวบ่งชี้ที่ 11 น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ
- ตัวบ่งชี้ที่ 12 อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด
- ตัวบ่งชี้ที่ 13 ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ปรุงให้สุกและมีการปกปิด
อาหารที่พร้อมบริโภคแล้ว
- ตัวบ่งชี้ที่ 14 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด สุขอนามัยดี
- มาตรฐานที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อมสะอาดและปลอดภัย**
- ตัวบ่งชี้ที่ 15 บริเวณศูนย์เด็กเล็กมีสภาพแวดล้อมภายใน ภายนอกอาคารสะอาดและ
ปลอดภัย
- ตัวบ่งชี้ที่ 16 ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด ถูกสุขลักษณะ
- ตัวบ่งชี้ที่ 17 พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วน และเพียงพอ
- ตัวบ่งชี้ที่ 18 เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาด และเพียงพอ
- ตัวบ่งชี้ที่ 19 ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย
- ตัวบ่งชี้ที่ 20 มีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ
- ตัวบ่งชี้ที่ 21 มีแสงสว่างและการระบายอากาศ
- ตัวบ่งชี้ที่ 22 มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค
- ตัวบ่งชี้ที่ 23 มีบรรยากาศและความปลอดภัย
- มาตรฐานที่ 5 ด้านบุคลากร**
- ตัวบ่งชี้ที่ 24 ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีสุขภาพดีทั้งร่างกาย และจิตใจ
- ตัวบ่งชี้ที่ 25 ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก
- ตัวบ่งชี้ที่ 26 มีอัตราส่วนการดูแลเด็ก เหมาะสม
- มาตรฐาน 6 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง**
- ตัวบ่งชี้ที่ 27 ผู้ปกครอง ชุมชน ฯลฯ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์เด็กเล็ก

ในการที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแห่งใดจะสามารถเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในอุดมคติ หรือ
สามารถเป็นต้นแบบได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือและเกณฑ์การประเมินที่มีมาตรฐานซึ่งพัฒนา
โดยหน่วยงานที่เชื่อถือได้ จึงจะสร้างความมั่นใจให้ผู้ปฏิบัติงานในการที่สามารถพัฒนางานได้
เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานนั้น ๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการพัฒนาเด็กเล็กในอุดมคตินั้น จะต้องบริหารจัดการโดยยึด
คุณภาพตามหลักการศึกษาปฐมวัย เป็นฐานในการปฏิบัติ ต้องมีการนำเอานโยบายและเกณฑ์การ

ประเมินของหน่วยงานต้นสังกัดมาวิเคราะห์ เชื่อมโยงกับความมุ่งหมาย เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้และวิเคราะห์ถึงแนวปฏิบัติที่จะไปให้ถึงเป้าหมายนั้น ๆ ศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติต้องจัดให้บรรลุคุณภาพตามที่เกณฑ์การประเมินกำหนดไว้ โดยเฉพาะเกณฑ์ที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญร่วมกำหนดขึ้นของศูนย์เด็กเล็กน่ายอยู่ ที่เน้นคุณภาพด้านการบริการ การบรรลุซึ่งพัฒนาการครอบคลุมทุกด้านและด้านสุขภาพอนามัยของเด็ก สภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จะต้องจัดโดยถูกต้องตามหลักการ ทั้งภายนอกและภายใน ที่ต้องมีความสะอาด ปลอดภัย มีความสวยงามน่ายอยู่ ด้านบุคลากรผู้ปฏิบัติงานต้องเป็นผู้มีบุคลิกที่ดี มีสุขภาพดี มีความรู้ ความสามารถ มีจำนวนผู้ดูแลเด็กที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก อีกทั้งยังต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ด้านประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดโดยคำนึงถึงการใช้สภาพแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหมาย มีสื่ออุปกรณ์เครื่องเล่น เพียงพอ มีมุมสำหรับเด็กเล่นในห้องตามหลักวิชาการและเหมาะสมกับวัยเด็ก กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก 1 – 3 ปี ควรเน้นประสบการณ์รายบุคคลและกลุ่มเล็ก ๆ ส่วนเด็ก 3 – 5 ปี สามารถจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย ครอบคลุมในเชิงบูรณาการ โดยสามารถประเมินพัฒนาการของผู้เรียนได้ตามสภาพจริง

5. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการวิจัยพัฒนาที่มีเป้าหมายในการขับเคลื่อนงานของหน่วยงานในปัจจุบัน มีความจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีระบบที่เป็นขั้นเป็นตอน ได้มีโอกาสเป็นฝ่ายปฏิบัติการขับเคลื่อนหน่วยงานของตน มากกว่าเป็นฝ่ายตอบสนองหรือรับนโยบายจากบุคคลอื่นที่ก้าวเข้ามาในหน่วยงานเพียงเพื่อศึกษาเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างและลาจากไป การที่สมาชิกองค์กรและผู้ร่วมรับผิดชอบฯ ได้มีความตระหนักในงานพัฒนาและเรียนรู้แนวทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสู่ความหวังใหม่ที่ดีกว่าและมีโอกาสได้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาบางส่วนร่วมกัน ย่อมเป็นการฝึกฝนทักษะการพัฒนาให้บุคคลอื่นจะสามารถขยายขีดความสามารถของบุคคลสู่การเป็นผู้มีบุคลิกภาพใฝ่รู้ใฝ่เรียน มองวิกฤตเป็นโอกาส ใช้โอกาสในการพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์และแก้ปัญหาให้แก่องค์กรได้ด้วยปัญญา ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการพัฒนาที่ยั่งยืน อันเป็นเหตุผลสำคัญในการนำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาองค์กรนั่นเอง

5.1 ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นเทคนิควิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพ หมายถึง การวิจัยที่ใช้วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการมีส่วนร่วม จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย มีขั้นตอนที่เป็นกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินงาน การติดตามผล และการประเมินผล

การปฏิบัติการ (action) หมายถึง กิจกรรมในโครงการวิจัยที่ผู้มีส่วนร่วมเข้ามาปฏิบัติในทุกขั้นของการดำเนินงาน ในลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เข้ามาทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งในทุกขั้นตอนของกระบวนการในระดับมากน้อยต่างกันออกไปเพื่อดำเนินงานกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่ขั้นวิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดปัญหาการวิจัย พัฒนาเครื่องมือวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล จนการวิจัยสิ้นสุดลง ซึ่งสุรางค์ จันทวานิช (2543: 67-68) ได้อธิบายไว้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการนำเอาแนวคิดของการปฏิบัติการมารวมกับการมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการวิจัยในเชิงบูรณาการกันนั่นเอง

5.2 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการ ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการอย่างเป็นพลวัต ในลักษณะของวงจรที่หมุนวนต่อเนื่องกันไป จากวงจรหนึ่งไปสู่วงจรใหม่ ครอบคลุมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังรวมกลุ่มกัน เพื่อเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้นวงจรจะยังคงหมุนวนต่อไปอยู่เสมอไม่หยุดยั้ง

อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์ (2544: 9-13) ได้กล่าวถึงกิจกรรมและขั้นตอนในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า มีกระบวนการดังนี้

5.2.1 การพิจารณาและกำหนดปัญหาการวิจัย

5.2.2 จัดกลุ่มและประเภทของปัญหาการวิจัย

5.2.3 เลือกวิธีการและออกแบบการวิจัย

5.2.4 วางแผนปฏิบัติการ กำหนดจุดประสงค์ เป้าหมาย กำหนดทรัพยากร

แผนงบประมาณ ระบุช่วงเวลา เทคนิคกระบวนการ ตัวชี้วัดความสำเร็จ และ วิธีดำเนินการ

5.2.5 พัฒนาเครื่องมือและนำไปหาประสิทธิภาพ

5.2.6 จัดเก็บและรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพผสมผสานกับเชิงปริมาณ

5.2.7 วิเคราะห์ข้อมูลประเภทต่าง ๆ เช่น ประเภทความคิดเห็น ความรู้สึก พฤติกรรมการปฏิบัติ

5.2.8 สรุปผล อภิปรายผล และรายงานผลในรูปเอกสารหรือประชุมเสนอผลการวิจัย ประกอบสื่อที่เหมาะสม เพื่อให้ทุกฝ่ายรับรู้ และร่วมวิพากษ์ ตลอดจนหาแนวทางสังเคราะห์ใช้ การวิจัย

5.3 รูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมมี 3 รูปแบบ ดังนี้

5.3.1 นักวิจัยภายนอกเป็นนักวิจัยหลัก (principal researcher) ในช่วงระยะแรก ๆ หรือวงรอบแรก ๆ ของกระบวนการโดยกลุ่มเป้าหมาย เข้ามาเป็นนักวิจัยร่วมเพียงระยะหนึ่ง แล้วถ่ายโอนความรับผิดชอบ ของบทบาทผู้นำในการวิจัยหลักไปให้แก่สมาชิกในองค์กรที่เป็นองค์กร เป้าหมายในการวิจัย โดยอาจมีนักวิจัยหลักหรืออาจไม่มีก็ได้

5.3.2 ไม่มีนักวิจัยจากภายนอก แต่มีที่ปรึกษาจากภายนอกเป็นบุคคล หรือคณะบุคคล ผู้ให้คำปรึกษา โดยสมาชิกผู้ร่วมวิจัยในท้องถิ่นเป็นผู้จัดรูปแบบองค์กรของการวิจัยตามแนวทางที่ เหมาะสมกับปัญหาวิจัย (research problem) ขององค์กรนั้น ๆ

5.3.3 รูปแบบบูรณาการ เป็นการนำเอาทั้ง 2 รูปแบบข้างต้นมาบูรณาการเข้าด้วยกัน มีผู้อำนวยการกระบวนการวิจัย (facilitator) ที่เป็นหลักจากภายนอก ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา

5.4 เทคนิคในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีเทคนิคที่เกี่ยวข้องซึ่งจำเป็นต้องนำมาใช้ในการ วิจัย ดังนี้

5.4.1 การสังเกต การสังเกตเป็นเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องใช้ในการดู และการฟัง การสังเกตเป็นการเก็บข้อมูลทางอ้อม เพื่อเก็บข้อมูลพฤติกรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็น สถานการณ์ของการสังเกตประกอบด้วย

5.4.1.1 การเอาตัวผู้สังเกตเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ของสภาพที่ปรากฏพฤติกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและตั้งเป้าหมายไว้เป็นการล่วงหน้าแล้วว่าต้องสังเกต

5.4.1.2 การที่ผู้วิจัยทำหน้าที่ในการสังเกตโดยแทรกตัวเข้าไปอยู่ในที่ที่ เหมาะสม เพื่อจะได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมหรือกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแหล่งข้อมูล

5.4.1.3 สถานการณ์ของการสังเกต อาจอยู่ในเงื่อนไขการรวมตัวของกลุ่มหรือ การแสดงพฤติกรรมของบุคคล 2-3 คน หรือคราวละ 1 คน โดยต้องแบ่งระยะเวลาสำหรับการ

สังเกตไว้เพียงเป็นกรอบกว้าง ๆ แต่ในทางปฏิบัติให้มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ อาจใช้เวลาในการสังเกตโดยให้การสังเกตกลมกลืนกับธรรมชาติของบุคคลและสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โดยมีลักษณะของสถานการณ์ในการสังเกตแยกย่อยออกไปอีกเป็น 2 ลักษณะคือ

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปร่วมกิจกรรมในลักษณะที่ปกปิดบทบาทในฐานะนักวิจัย

2) สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ถูกสังเกต และคอยสังเกตอยู่ห่าง ๆ โดยอาจให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว หรือไม่รู้ตัวก็ได้

5.4.1.4 เครื่องมือในการสังเกต อาจมีเค้าโครงประเด็นที่จะสังเกตล่วงหน้าเตรียมไว้ หรือไม่มีก็ได้ ผู้สังเกตควรคำนึงถึง การดูหรือฟังเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

5.4.2 การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview)

การสัมภาษณ์ระดับลึก แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้คือ

5.4.2.1 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผู้สัมภาษณ์สามารถซักถามเพื่อให้ได้ข้อมูลโดยลุ่มลึก และหลากหลาย โดยไม่ต้องเตรียมคำถามไว้ก่อน การสัมภาษณ์ลักษณะนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่ค่อนข้างสับสนปนเป ยากแก่การนำมาวิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่

5.4.2.2 การสัมภาษณ์โดยมีแนวคำถามนำ ผู้สัมภาษณ์ต้องจัดเตรียมแนวคำถามนำ คำถามตาม และคำถามเจาะลึกที่สอดคล้อง สัมพันธ์กัน ผู้ถามต้องควบคุมคำถามให้อยู่ในประเด็นให้มากที่สุดและต้องสามารถควบคุมบรรยากาศและประเด็นการสัมภาษณ์ให้ตรงตามที่ต้องการศึกษาที่สุด

5.4.2.3 การสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด ควรใช้คำถามตามลำดับที่เตรียมไว้ และซักถามตามลำดับก่อนหลัง การซักถามเช่นนี้ เหมาะสำหรับการที่มีผู้ให้ข้อมูลจำนวนมาก

5.4.3 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

การสนทนากลุ่ม เป็นการจัดกิจกรรมโดยให้ผู้เกี่ยวข้องได้มารวมตัวกันและให้ข้อมูลในระบบของกระบวนการกลุ่ม โดยการสนทนากลุ่ม มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

5.4.3.1 บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

การจัดกลุ่มสนทนา ควรประกอบด้วยคน 5 – 12 คน ดังนี้

- 1) ผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ทำหน้าที่พูดและถามนำ เพื่อให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

- 2) ผู้จดบันทึก (note – taker) ทำหน้าที่บันทึกข้อมูลจากการสนทนา ให้มีความสมบูรณ์
- 3) ผู้บริการทั่วไป (provider) ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก เช่น กันมิให้ผู้มารบกวนการสนทนา

5.4.3.2 คู่มือการสนทนากลุ่ม (group discussion guide)

คู่มือสนทนาประกอบด้วย รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนในการสนทนา และแนวคำถามที่กำหนดไว้กว้าง ๆ ที่ไม่เฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย คำถามหลัก คำถามนำ คำถามตรวจสอบ คำถามเข้าสู่ประเด็น คำถามตรง ๆ คำถามถึงข้อเท็จจริง คำถามความรู้สึก คำถามแสดงความสงสัยและคำถามที่ทิ้งช่วงเงียบเพื่อให้เวลาคิดก่อนตอบ

5.4.3.3 สถานที่และบรรยากาศ

สถานที่ในการสนทนา ควรเลือกสถานที่ที่สงบเงียบ มีบรรยากาศสบาย อบอุ่น เป็นกันเอง ไม่เคร่งเครียด ไม่มีสิ่งรบกวนจากภายนอก เพื่อให้ทุกฝ่ายได้สนทนากันอย่างปลอดภัย (Morgan, 1988 อ้างใน สินธพ อุ่นกอง, 2548: 32)

5.4.3.4 เวลาในการสนทนากลุ่ม

ควรใช้เวลาในการสนทนากลุ่มพอเหมาะแก่การเก็บข้อมูล และจำนวนของผู้เข้าร่วมการสนทนา ประมาณ 1.30 ชั่วโมง – 2.30 ชั่วโมง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นกระบวนการศึกษาที่มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมการประสานพื้นที่

เป็นขั้นของการเลือกชุมชนเป้าหมายที่จะพัฒนาและเป้าหมายชุมชน เพื่อเชื่อมประสานความคิด และการปฏิบัติร่วมกัน

ขั้นที่ 2 เริ่มวิจัยชุมชน

เป็นขั้นที่เลือกใช้วิธีการสำรวจสภาพพื้นฐานของชุมชนและให้ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระบุปัญหา และนำชุมชนร่วมตั้งโจทย์วิจัย คิดวิธีการศึกษาปัญหา วางแผนการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลงานวิจัย ต่อชุมชน

ขั้นที่ 3 ทำแผนและการศึกษาพัฒนาชุมชน

เป็นขั้นของการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนา ประเมินความเป็นไปได้ ทดลองรูปแบบวิธีการ ทบทวนแผนงาน ระดมทรัพยากร วางแผนติดตามประเมินผล จัดตั้งกลุ่มทำงาน ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ติดตามความก้าวหน้า และประเมินโครงการ

ขั้นที่ 4 ขันขยายผลกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืน

เป็นขั้นที่นำผลงานวิจัยไปจัดเป็นระบบการพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมกันศึกษาทบทวนไปให้กับชุมชนในการยืนอยู่ให้ได้โดยกระบวนการที่ค้นพบ และตั้งวงรอบการพัฒนาต่อเนื่องกันไป (สำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธา 2545 :252)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการวิจัยพัฒนาที่นำเอาผู้เกี่ยวข้อง และมีผลได้ผลเสียระหว่างกัน มารวมกลุ่มกัน เพื่อปฏิบัติการขับเคลื่อนหน่วยงาน โดยใช้รูปแบบกิจกรรมการดำเนินงานที่เหมาะสมกับสภาพของตน การวิจัยประเภทนี้ ต้องดำเนินการอย่างมีขั้นตอน เริ่มจากการประเมินข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและนำข้อมูลพื้นฐานนั้นมาวางแผนวิจัยพัฒนาตามประเด็นที่เป็นจุดอ่อนหรืออุปสรรคที่ต้องการคลี่คลาย นักวิจัยจะต้องกำหนดเงื่อนไขด้านเวลาที่ชัดเจน และดำเนินการให้ได้ตามนั้น นักวิจัยทั้งภายนอกและภายในต้องแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละฝ่ายต้องขับเคลื่อนในจุดเล็ก ๆ ของตน ซึ่งเป็นส่วนย่อยของทั้งหมด ต้องเข้าใจ และเข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัย ทั้งการสังเกต สัมภาษณ์ สันทนาการ หรือโดยรูปแบบอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ จากข้อมูลที่มีคุณภาพ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าผู้แทน อบต. เกือบทั้งหมดต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเอง เนื่องจากจะทำให้การศึกษาสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วยตนเอง สำหรับอำนาจการบริหารจัดการที่ต้องการนั้นต้องการอำนาจการบริหารงานบุคคล การบริหารงานวิชาการ และการบริหารงานงบประมาณ ส่วนระดับการศึกษาที่ต้องการจัดเห็นว่าขึ้นอยู่กับความพร้อมของ อบต. แต่ละแห่ง ในด้านปัญหาอุปสรรคที่เห็นว่าอาจจะเกิดขึ้นคือ ปัญหาการขอรับจากภายนอกเกี่ยวกับความรู้และความสามารถของ อบต. ซึ่งเป็นเรื่องที่ อบต. แต่ละแห่งจะต้องพัฒนาตนเอง

ทวีสิทธิ์ ดำรักษ์ และคณะ (2542) ได้ศึกษาเรื่องการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า

1. ในแง่กฎหมาย พ.ร.บ. สภาพัฒนาการศรัทธาและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ยังไม่ได้กำหนดให้ อบต. มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาและมีผู้เข้าใจหลักการหรือเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติน้อยมาก โดยไม่ทราบว่าในอนาคตจะมีสิทธิจัดการการศึกษาในระดับใดหรือทุกระดับตามความพร้อม

2. ในแง่การปฏิบัติยังไม่มีเตรียมความพร้อมที่ดีพอ โครงสร้างองค์กรของ อบต. ไม่มีส่วนงานใดที่เตรียมรับผิดชอบด้านการศึกษา ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นยังเข้าใจไม่ตรงกันอาจเป็นเพราะไม่มีเอกภาพและความชัดเจนด้านนโยบาย นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และทัศนคติทั้งในระดับท้องถิ่นและภูมิภาคยังไม่เอื้อต่อการกระจายอำนาจการศึกษาไปให้ส่วนท้องถิ่น ประชาชน และ อบต. มักจะคำนึงเรื่องปากท้อง รายได้ สุขภาพ ราคาพืชผลตกต่ำ และการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการจัดการศึกษา และเห็นว่าการจัดการศึกษาเป็นเรื่องของรัฐที่จะต้องจัดให้ แต่ยินดีที่จะมีส่วนร่วมให้มากขึ้น หากจะถ่ายโอนอำนาจก็ควรจะต้องโอนงบประมาณและบุคลากรไปด้วย

พงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา เขตการศึกษา 9 พบว่า อบต. ส่วนใหญ่เข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษา และยังไม่ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาโดยตรง แต่จะจัดสรรงบประมาณที่ให้ผลทางอ้อม เช่น การส่งเสริมกีฬาและประเพณี ส่วนในด้านการดำเนินกิจกรรมสนับสนุนการพัฒนาการศึกษานั้น อบต. ส่วนใหญ่ยังไม่ได้แสดงบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาการศึกษา แต่สิ่งที่ทำส่วนใหญ่เป็นการรณรงค์ให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการศึกษา การปรับปรุงบริเวณโรงเรียน อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอน สมหวัง กันทรส (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้ของรูปแบบการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น พบว่า ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับอำเภอ กลุ่มเจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ต่างเห็นด้วยที่จะให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนใน 4 ด้าน คือ ด้านกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาในท้องถิ่น ด้านการสนับสนุนงบประมาณการจัดการศึกษา ด้านการเป็นที่ปรึกษาหรือ ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาของโรงเรียน และด้านการติดตาม ตรวจสอบมาตรฐานการจัดการศึกษาและผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน และด้านการติดตาม ตรวจสอบมาตรฐานการจัดการศึกษาและผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยเห็นว่าสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้แทนประชาชนยอมรับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

2. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น พบว่า ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มเห็นว่าปัจจุบันนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีความพร้อม โดยต่างเห็นว่ายังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการศึกษา และองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะไปช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างเต็มที่ตามความต้องการของโรงเรียนได้ ซึ่งทุกกลุ่มเห็นตรงกันว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้าไปมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงนั้น ขึ้นกับปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ คือ มีรายได้หรือได้รับเงินอุดหนุนมากขึ้น หรือมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านการศึกษาเพียงพอและมีคุณภาพ

พินุลย์พันธ์ สาทอง (2542) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี พบว่า

1. องค์การบริหารส่วนตำบล มีการปฏิบัติงานด้านการศึกษาระดับมากในการช่วยเหลือสนับสนุนการจัดกิจกรรมรณรงค์จัดตั้งเสปติด รณรงค์ให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญ และสนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียน สำหรับปัญหาในการปฏิบัติงานด้านการศึกษานั้น เห็นว่าเรื่องที่มีปัญหาในระดับมากคือ การที่องค์การบริหารส่วนตำบล ไม่สามารถตั้งโรงเรียนเองได้ เพราะใช้งบประมาณมาก และเห็นว่าเรื่องที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา มีงบประมาณจำกัด รวมทั้งเห็นว่าปัญหาด้านการศึกษาไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนของท้องถิ่น

2. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจะมีส่วนร่วมดูแลมาตรฐานคุณภาพการศึกษาสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ควรเป็นกรรมการในโรงเรียนโดยตำแหน่ง จัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาในรูปแบบของศูนย์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในระดับมาก

สำหรับปัญหาการปฏิบัติงานทางการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลได้แก่ การมีงบประมาณหรือรายได้ที่จำกัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา การศึกษาไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนของท้องถิ่น ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่ดีพอ ไม่มีส่วนงานใดที่เตรียมรับผิดชอบด้านการศึกษา หน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในการกระจายอำนาจสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจการเมือง และทัศนคติระดับท้องถิ่น และภูมิภาคไม่เกื้อกูลต่อการกระจายอำนาจการศึกษาไปให้ส่วนท้องถิ่น การถ่ายโอนอำนาจต้องโอนงบประมาณและบุคลากรไปด้วย การประสานงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับโรงเรียนมีน้อย และขาดการวางแผนร่วมกัน ส่วนความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่าองค์การ

บริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในระดับปานกลาง ส่วนสาเหตุที่ยังไม่มีความพร้อมเนื่องจากขาดบุคลากรที่เข้าใจการศึกษา และมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะช่วยเหลือการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล

วีระพงศ์ เดชบุญ และคณะ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตการศึกษา 10 พบว่า ผู้นำขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งได้แก่ ประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในด้านการเห็นประโยชน์ของการศึกษาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการมีความรู้เรื่องการศึกษา การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาและความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่ามีปัญหามากประมาณมีจำกัด บุคลากรขาดความรู้ด้านการศึกษา การประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อย และขาดการวางแผนร่วมกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา พบว่า นโยบายในการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเอง เพื่อจะได้ผลักดันให้การศึกษาตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามในแง่การปฏิบัติ ยังต้องมีการเตรียมการให้บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล มีความรู้ด้านการจัดการศึกษาและยังขาดรายได้ที่เพียงพอแก่การจัดสรรเพื่อการศึกษา

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจังหวัดนครปฐม

สำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตการศึกษา 1 (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในกระบวนการจัดและพัฒนการศึกษาในโรงเรียน เขตการศึกษา 1 พบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาศึกษาของโรงเรียนในลักษณะของการร่วมเสนอข้อมูลและความคิดเห็น และมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในการเสนอแนะการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ การเร่งเร้าให้ชุมชนส่งบุตรหลานเข้าศึกษา และเสนอแนะให้โรงเรียนปรับปรุงระบบและกระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ยังเห็นว่าการศึกษาที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนจะช่วยลดค่าใช้จ่ายของรัฐ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจังจะทำให้การศึกษาของชุมชนมีคุณภาพมากขึ้น

บังอร อ้วนล้ำ (2540) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็ก ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ปกครองมีส่วนร่วมด้านการแก้ไขปัญหามากที่สุด และรองลงมาคือ ด้านการติดตามผลการดำเนินงานกิจกรรม ด้านการวางแผนการดำเนินงานกิจกรรม ด้านการดำเนินงานกิจกรรม และด้านการลงทุนบริจาคแรงงานในกิจกรรมตามลำดับ

ปัจจัยด้านภูมิหลัง การศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน สถานภาพสมรส และการดำรงตำแหน่งในหมู่บ้าน ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่ปัจจัยภูมิหลัง เพศ อายุ รายได้ ไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ชาคริต คล้ายพิมพ์ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเด็กในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กของหมู่บ้าน จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า บทบาทพฤติกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กของกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเด็กมีมากในกิจกรรมที่เป็นงานปฏิบัติลงมือกระทำ ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ความคิด วางแผนและตัดสินใจแสดงพฤติกรรมน้อยมาก

Fantuzzo (2000) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัย พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียน และการเข้าร่วมประชุมของโรงเรียน สำหรับผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วม พบว่า ผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กปฐมวัยมากกว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาน้อยกว่า ส่วนผู้ปกครองที่มีการติดต่อกับโรงเรียนในระดับสูงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็ก

คณินิจ ประเสริฐศรี (2539) ได้วิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า จากการมีส่วนร่วม 5 ลักษณะ คือ การค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข การวางแผน การดำเนินงาน การปฏิบัติ การบริจาคและการติดตามประเมินผล ผู้ดูแลเด็กมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มากกว่ามีส่วนร่วมในด้านอื่น ๆ ส่วนผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาสูงสุด

จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับระดับการพัฒนาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า รายได้และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับระดับการพัฒนาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เมื่อพิจารณาแยกย่อยด้านต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า การมี

ส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการบริจาคหรือสนับสนุนก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันกับการมีส่วนร่วมรวม ส่วนความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการดำเนินงาน และด้านความรู้ความเข้าใจของผู้ปกครองก็ไม่มี ความสัมพันธ์กับระดับการดำเนินงานเช่นกัน

ภัทธยา สุวรรณบุรณ์ (2537) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กและ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก คือ รายได้ครอบครัว การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์และการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ผู้ปกครองเด็กมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การร่วมสมทบเงินทุน แรงงานและวัสดุ รองลงมาคือ การร่วมประชุมในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน เพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีข้อค้นพบเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า กรรมการโรงเรียนของโรงเรียนชุมชนพัฒนา ได้แต่งตั้งจากสมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นส่วนใหญ่ ส่วนความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนด้านศึกษานั้น ยังมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ เนื่องจากเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้น้อย และเพิ่งเริ่มดำเนินการบริหารงานทำให้การบริหารยังมีลักษณะการทดลองผิดลองถูก นอกจากนี้ อบต. ยังเน้นการนำงบประมาณทั้งตำบลมาใช้ร่วมกันเป็น โครงการใหญ่ไม่ได้แบ่งให้แต่ละหมู่บ้านนำไปพัฒนาหมู่บ้านตามความจำเป็นทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาในรูปแบบคณะกรรมการโรงเรียนจะมีส่วนในฐานะของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นฐานะเฉพาะตัว และในการเป็นคณะกรรมการโรงเรียนจะมีส่วนร่วมมากโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียน ส่วนในด้านการเรียนการสอนองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีข้อจำกัดเนื่องจากขาดความรู้ในด้านการจัดการศึกษา

อรรณณ แวดล้อม (2535) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดยโสธร พบว่า การยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในระดับกลาง และจากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ระดับการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ความคาดหวังในประโยชน์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่วนระดับรายได้และตำแหน่งในชุมชนไม่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

Bell (1992) ได้วิจัยเรื่อง การตัดสินใจของผู้ปกครองในการเข้ามามีส่วนร่วมและไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน พบว่า เหตุผลของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน คือ ผู้ปกครองเชื่อว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนเป็นการช่วยเหลือครูและเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนเหตุผลของผู้ปกครองที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน คือ โรงเรียนไม่ได้เรียกร้องขอความร่วมมือและผู้ปกครองไม่มีเวลาต้องทำงาน นอกจากนี้ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การศึกษา อาชีพ แต่ปัจจัยทางเชื้อชาติไม่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

Gibson (1992) ได้วิจัย กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ โดยได้ศึกษากระบวนการตัดสินใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขเด็กให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา บรรยากาศโรงเรียน และผู้นำของโรงเรียน พบว่า ผู้ปกครองทั้งหมดต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็ก การวางแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมและตรงกับความสามารถของผู้ปกครองและบุคลากรของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน

Pena (2000) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา พบว่า ปัจจัยเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษา คือ ภาษา สมาคมผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ทักษะคิดของบุคลากรในโรงเรียน วัฒนธรรมสภาพครอบครัว และความไม่ตระหนักของครูเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

Townsend (1999) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็กในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ผู้ปกครองบางส่วนที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน เพราะไม่มีเวลา ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การกำหนดตารางการจัดกิจกรรมของโรงเรียนที่ตายตัว การจัดกิจกรรมไม่น่าสนใจ สถานที่จัดกิจกรรม และวันที่จัดกิจกรรม จากการศึกษายังพบว่า เด็กที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นมากกว่าเด็กที่ผู้ปกครองไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน

Delli Colli (1998) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะคิดและการรับรู้ของผู้ปกครองที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ในความเป็นจริงผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กหลายรูปแบบเมื่ออยู่ที่บ้าน สำหรับเหตุผลของผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะผู้ปกครองมีความรู้สึกท้อแท้และไม่ได้รับการต้อนรับจากโรงเรียน และปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ วัฒนธรรม ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการในการนำ

ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ความไม่เข้าใจกันของผู้ปกครองและโรงเรียนที่เกี่ยวกับความต้องการและลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมที่ได้เสนอไว้ มีข้อค้นพบว่า ในระยะเริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในลักษณะของการร่วมให้ข้อมูล ความคิดเห็น ร่วมวางแผน ในส่วนของผู้ปกครองมีส่วนร่วมในด้าน การแก้ไขปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็ก ติดตามผลการดำเนินงาน การวางแผนดำเนินกิจกรรม สนับสนุนทุนทรัพย์และบริจาคแรงงานในระดับน้อยถึงระดับปานกลาง ผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่า มีส่วนร่วมน้อยกว่า ผู้ปกครองที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะไม่ได้รับการร้องขอและไม่มีเวลา ส่วนผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะเห็นประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์มาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

